

გული გონიერი

„მიგცე შენ გული გონიერი“
III მუ. 3.12

გ: სონო... სონო... ყნბრს. სოფყური. ესე. წხმუ. აფარის.
ზმდრუ. ითხუ: სოლოდონ: სოფყ: ესე. დ: ჰყუ. მს.
აქლომან. მის თს. ზმდრუ. ითხუ: შფ: სოფყ: ესე.
ჩმდს: დ: არ. ითხუ: თიუს: შფის. დიფი. მრადლირი.
დ: არ. ითხუ: სიმდრუ: დ: არ. ითხუ: თიფი. მ
ტფიო. შფნ¹ არმდ. ითხუ: თიუს: შფის. გუროს ვა
ს ყოფ: მარსდ. სმარსილის. ალა. ვუ: მსუფსდ. სი
ტუს. შფის. დ: მივეც. შფ: გურო: გონიერი. დ:
შფი. დ: შფიქრ. არ. ვინ. იყო. ყნბარის. შფის.
დ: შფის. შმდრუდ. არ. ალდრს. მსუფი. შფის.

№32/2026

გული გონიერი

„მიგცე შენ გული გონიერი“
III მეფ. 3.12

თბილისი
2026

მთავარი რედაქტორი — თეიმურაზ ბუაძე
რედაქტორის მოადგილე — თორნიკე გოგინაშვილი

რედაქტორის სვეტი

რვენი ჟურნალის წინამდებარე ნომერი აწ შესვენებული უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის, ნათელ ხსოვნას ეძღვნება.

ილია II-ის ხანგრძლივი, მდიდარი და ყოვლისმომცველი საპატრიარქო მსახურება უაღრესად შთამბეჭდავია ეკლესიის ცხოვრებასთან დაკავშირებულ ყველა – „შინაგან“ თუ „გარეგან“ – სფეროში. მისი, როგორც მღვდელმთავრის, ქადაგებებსა და მსახურებაში ეკლესია წარმოიჩნდა ქრისტეს სხეულად – სულიწმიდის მიერ შეკრებილ ღვთის ერად. ამასთან, მან, როგორც უმაღლესმა იერარქმა, განსაკუთრებული წონა შესძინა თანამედროვე ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის ინსტიტუციურ, სოციალურ და პოლიტიკურ განზო-

მიღებებს, რომლის ყველაზე ნათელი მაგალითი დამოუკიდებლობის აღდგენის ურთულესი პერიოდია, როდესაც მან ერის სულიერი წინამძღოლის ტვირთი ითავა. მოღვაწეობის ნებისმიერ ეტაპზე პატრიარქის ქარიზმატული პიროვნება მუდამ იპყრობდა ადამიანთა ყურადღებას, იზიდავდა მათ გულებს, განაწყობდა სიყვარულითა და პატივისცემით.

ჟურნალში გაერთიანებული სტატიები ასახავს პატრიარქის მრავალმხრივ მოღვაწეობას: საზოგადოების დაბრუნებას ლიტურგიკულ და ექსპარისტიულ ცხოვრებასთან (როგორც პიროვნული და ეროვნული იდენტობის ონტოლოგიურ საყრდენთან); ეკლესიის პასუხს სეკულარული ეპოქის იდეოლოგიურ თუ ეგზისტენციალურ გამოწვევებზე, რომლებიც ეფუძნება საღვთო ტრიადას – „ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი“; სარწმუნოებისა და მეცნიერების, რწმენისა და გონების შერწყმასა და ინტელიგენციასთან ღრმა დიალოგს. გარდა ამისა, კრებული ეხება საეკლესიო ხელოვნების, გალობის, განათლებისა და სოციალური მსახურების აღორძინებას, ავტოკეფალიის საერთაშორისო აღიარებასა და იმ უთბილეს პირად მოგონებებს, რომლებიც უკეთ წარმოაჩენს პატრიარქის ქარიზმატულ პიროვნებასა და მამობრივ სიყვარულს.

ვიმედოვნებთ, წინამდებარე ნომერი მკითხველს კიდევ ერთხელ დაანახებს იმ უდიდეს ეპოქას, რომელიც ქართველმა ერმა პატრიარქის წინამძღოლობით განვლო, და დაეხმარება საკუთარი სულიერი მემკვიდრეობის ხელახალ გააზრებაში.

სარჩევი

3 რედაქტორის სვატი

7 ილია II როგორც ღვთისმსახური და მისიონარი

9 ჭიათურისა და საჩხერის მიტროპოლიტი დანიელი (დათუაშვილი) ღვთისმშობლის წილხვდომილობა, სამეუფო გზა და უწმინდესი ილია II-ის ღვაწლი

17 ახალქალაქის კუმურდოსა და კარის მიტროპოლიტი ნიკოლოზი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსისა და ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის, უწმინდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის, მისიონერული მოღვაწეობა

47 არქიმანდრიტი ადამ ახალაძე იერუსალიმის მკვიდრობა და ათენის მოქალაქეობა

69 სერგო ვარდოსანიძე საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ურთიერთობა მართლმადიდებელ და არამართლმადიდებელ ეკლესიებთან 1978-2000 წლებში

95 თეიმურაზ ბუაძე

ეკლესია სეკულარული ეპოქის პირისპირ,
ილია II-ის მემკვიდრეობა

116 გიორგი გვასალია

„მზიან ღამეში“ აღდგენილი საკურთხეველი

138 ქეთი სირაძე

„ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი“

155 მოგონებები ილია II-ზე

157 მონაზონი ელენე (ნაფეტვარიძე)

პატრიარქი – ჩვენი და ჩემი

165 ნუგზარ პაპუაშვილი

კათალიკოს-პატრიარქი ილია მეორე და
პროფესორი ზურაბ კიკნაძე – მემუარი და კომენტარი

187 ნანა ბურჭულაძე

ადამიანი და ეპოქა.
უწმინდესი პატრიარქი ილია II და თანამედროვე
ქართული საეკლესიო ხელოვნება

209 მანანა ანუა

ჩემი მზიანი პატრიარქი

ილია II
როგორც ღვთისმსახური
და მისიონერი

ღვთისმშობლის წილხვდომილობა, სამეუფო გზა და უნმინდესი ილია II-ის ღვაწლი

ჭიათურისა და საჩხერის
მიტროპოლიტი დანიელი (დათუაშვილი)

წმინდა წერილის მიხედვით ეკლესია არის სხეული ქრისტესი, ხოლო მისი წევრები ვართ ასონი გვამისანი ანუ ღვთაებრივი ორგანიზმის შემადგენელი ნაწილები. მაცხოვარი ღმერთკაცობრივი პიროვნებაა. მასში განუყოფლად და შეურევნელად არის ღვთაებრივი და ადამიანური ბუნება.

რაც უფრო მაღალია პიროვნებაში ხარისხი ღვთაებრივთან ადამიანური ნების კავშირისა, მით უფრო ახლოსაა იგი ქრისტიანული ცხოვრების სრულყოფასთან. ქრისტეს ეკლესიაში ამ სინერგიული კავშირის მწვერვალს ყოვლადწმინდა

ღვთისმშობელმა მიაღწია. ამიტომაც ეწოდა მას უპატიოსნესი ქერუბიმთა და უაღმატებულესი სერაბიმთა ანუ ანგელოსთა დასბე მალლა მდგომი.

დედოფალი ცისა და ქვეყნისა კაცთა მოდგმას მიგვიძღვის ღვთაებრივი სრულყოფისაკენ მიმავალ გზაზე. იგი განსაკუთრებით ბრუნავს იმ პიროვნებაზე თუ ერზე, რომელსაც უფალმა მძიმე ჯვარი ანუ მაღალი პასუხისმგებლობა დააკისრა.

ღვთის განგებით, ჩვენ ერს უფლის კვართის მცველის პასუხისმგებლობა დაეკისრა. კვართი უფლისა, ვითარცა უკერველი ანუ ზეითგამოქსოვილი, გახლავთ სიმბოლო ეკლესიის განუყოფლობისა და მთლიანობისა. ჭეშმარიტი სარწმუნოების შეურყვნელად შენარჩუნება ვიდრე აღსასრულამდე სოფლისა, მხოლოდ განუყოფელი ეკლესიის წიაღშია შესაძლებელი.

უფლის კვართის მცველობა ჩვენ ერს ავალებს უმძიმეს ამოცანას ჭეშმარიტი სარწმუნოების შეურყვნელად დაცვას ვიდრე უკუნისამდე ჟამთა. სწორედ ამ ვითარებამ განაპირობა, ის რომ მოციქულთა წილისყრის ჟამს მარადქალწულ მარიამს წილად ხვდა იბერია ანუ საქართველო.

ქრისტეს ეკლესიის წიაღში არ არსებობს სარწმუნოების დაცვაზე უფრო დიდი პასუხისმგებლობა. აღმატებული პასუხისმგებლობის მქონე ერს უფალმა უმაღლესი ძალის მქონე მფარველი დაგვიდგინა. საეკლესიო გადმოცემის მიხედვით მაცხოვარი ღვთისმშობლის ხელთუქმნელი ხატის შესახებ ბრძანებს, რომ ეს სიწმინდე ღვთისმშობლის წილ ანუ მის ნაცვლად იქნებოდა მცველი ჩვენი ერისა ვიდრე უკუნისამდე ჟამთა.

მიუხედავად ესოდენ დიდი შეწევნისა, ზეციური დედოფლის მფარველობა, ჯერ კიდევ არ ნიშნავს ერის გადარჩენის უეჭველ პირობას. ზეციური შეწევნა გულისხმობს სულიერ ბრძოლაში ჩართული ერის დახმარებას და იგი მოქმედებს ჩვენი მოშურნეობის შესაბამისად. „სარწმუნოებისა თქვენისაებრ გეყავნ თქვენ“ (მათე 9. 29) — ბრძანებს უფალი. სულიერი ბრძოლისადმი ინერტული ერი, არა მარტო ვერ დაიმსახურებს ღვთის წყალობას, არამედ შესაძლებელია უფლის მიერ მონიჭებულ მადლსაც მოაკლდეს. ტალანტების შესახებ იგავში ვკითხულობთ, რომ ვინც უფლის მიერ მიცემული ტალანტი არ გაამრავლა, რაც ჰქონდა ისიც დაკარგა და პირიქით, ვინც გაამრავლა, მას უფალმა კიდევ უფრო მეტი შესძინა. „ყოველსა რომელსა აქუნდეს, მიეცეს და მიემატოს; და რომელსა არა აქუნდეს, და რომელსა-იგი აქუნდეს, მოვედოს მისგან“ (მათე 25. 29).

უფლის კვართის მცველობა ჩვენი ერისაგან ითხოვს სულიერი სრულყოფილებისაკენ ანუ ღვთაებრივთან ადამიანური ნების შეერთებისაკენ შეუწელებელ სწრაფვას.

საუკუნეების განმავლობაში ჩვენი ერის წინაშე არსებული მაგალითი მარადქალწული მარიამის სრულყოფისა, საღმრთო დანიშნულებისადმი ერთგულების ძალას გვაძლევდა. არ დაშორდე ღვთის მადლს და ამავე დროს გამოავლინო მაქსიმალური პიროვნული ძალისხმევა, არის ის ოქროს შუალედი ანუ სამეუფო გზა, რომლითაც ვიდოდა ამქვეყნად ღვთისმშობელი და რომელზეც უკვე 2 ათასი წელია გვატარებს მის წილხვედრ საქართველოს. როგორი დაუძლურებულიც არ უნდა ყოფილიყო ქართველი ხალხი ისტორიული

ქართველებისაგან, მისთვის ორიენტირად მუდამ იყვნენ სამეუფო გზით მავალი მამულიშვილები.

ქრისტიანული და ეროვნული ფასეულობებისაგან დაშორებულ ჩვენ ერს XX საუკუნის მეორე ნახევარში სამეუფო გზის ასაღორძინებლად უფალმა მოუვლინა კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. სრულიად ახალგაზრდა ეკლესიის საჭეთმპყრობელმა (აღსაყდრების ჟამს იგი 44 წლის იყო) სულიერებისგან გაუცხოებული ერის ღვთისკენ შემობრუნება სწორედ ღვთისმშობლისადმი საქართველოს წილხვდომილობის მნიშვნელობის გახსენებით დაიწყო.

პირველივე ქადაგებებში იგი ბრძანებდა, რომ საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყანაა და რომ ივერია გაბრწყინდება უკანასკნელ ჟამს. წმინდა წერილი გვასწავლის, რომ ბოლო ჟამს რწმენის შენარჩუნება რჩეულებსაც კი გაუჭირდებათ. იმისათვის, რომ ჩვენი ერი გაბრწყინდეს ზეციური დედოფლის შეწევნასთან ერთად, აუცილებელია ერის სამეუფო გზაზე მსვლელობა ანუ სრულყოფისაკენ შეუწელებელი სწრაფვა.

ჩვენი ერის ღვთივდადგენილი დანიშნულების გაცნობიერება ეკლესიისგან განშორებული მრევლისათვის გახდა უმთავრესი საფუძველი სულიერი ცხოვრების გზაზე დაბრუნებისა. უწმინდესის ქადაგებებს კიდევ უფრო მეტ ძალას ანიჭებდა მისი პირადი მაგალითი სრულყოფისაკენ დაუოკებელი სწრაფვისა. სრულიად ახალგაზრდა ასაკში იგი საოცარი სულიერი სიმწიფით გამოირჩეოდა.

ღვთის ნებასთნ საკუთარი ნების მუდმივ თანხმობაზე ზრუნვით იგი აღწევდა ისეთ მდგომარეობას, როდესაც

თითქმის განუწყვეტლივ იყო უფალთან სულიერ კავშირში და ასევე შეუსვენებლივ ემსახურებოდა თავის სამწყსოს. ეს იყო აღსრულება ღვთის ორი უმთვრესი მცნებისა – „ შეიყვარო უფალი ღმერთი შენი ყოვლითა გულითა შენითა და ყოვლით სულით შენითა და ყოვლით გონებით შენითა ... და მეორე მსგავსი ამისი: შეიყვარო მოყვასი შენი, ვითარცა თავი თვისი“ (მთ.15, 37-39).

პატრიარქთან ნებისმიერი შეხვედრისას გვეუფლებოდა განცდა ღვთის მადლთან შეხებისა და ამავე დროს ვგრძნობდით ჩვენს მიმართ მის ადამიანურ ზრუნვასა და ნუგეშინისცემას. იგი იყო მსგავსი მეუდაბნოე მამისა, რომელსაც ღმერთმა საზოგადოებაში ცხოვრება დაუწესა. იგი არა მარტო თავად ვიდოდა, არამედ მთელი ერი დაგვადგინა და მიგვიძღოდა სამეუფო გზაზე.

ამ მიზნის მიღწევის უპირველეს საშუალებას უწმინდესი გულისა და გონების ჰარმონიულ თანაარსებობაში ხედავდა. სულიერებასა და ინტელექტს, სარწმუნეობას და მეცნიერებას შორის ხელოვნურად გაწყვეტილი კავშირის აღდგენა იყო უპირველესი ამოცანა ჩვენი პატრიარქისა.

ამ კავშირის აღსადგენად უწმინდესმა მეცნიერებისა და კულტურის მოღვაწეები ქრისტიანული განათლების და ხელოვნების პროექტებზე სამუშაოდ მიიწვია. სულიერებას მოწყურებული ინტელექტუალური ელიტა და ახალგაზრდობა დიდი სიხარულით ჩაერთვნენ ამ პროცესში.

თანდათანობით გამრავლდა რელიგიური შინაარსის ჟურნალ-გაზეთები, ისტორიული და ფილოსოფიური ლიტერატურა. ითარგმნა ბიბლია ახალ ქართულ ენაზე. თბილისში გად-

მოვიდა მცხეთის სემინარია და ამოქმედდა სასულიერო აკადემია. გაიხსნა აკადემია ქუთაისში ; სემინარიები — ბათუმში, ახალციხეში, გრემში, ცაგერში; უნივერსიტეტები — თბილისში, ფოთში, შუახეში; არაერთი საღვთისმეტყველო სასწავლებელი, სამეცნიერო ცენტრი და სახელობო კოლეჯი; თითქმის ყველა ეპარქიაში გაიხსნა გიმნაზიები. მნიშვნელოვანი იყო ასევე საპატრიარქოს ტელე—რადიო მაუწყებლობის (რადიო „ივერია, ტელევიზია „ერთსულოვნება“) ამოქმედება. აღდგა საეკლესიო ხელოვნების დარგები — ხატწერა, მინანქარი, კედლის მხატვრობა, ხუროთმოძღვრება, ხეზე და ქვაზე კვეთა, საეკლესიო ნაქარგობები, ქართული გალობა.

წმინდა გაბრიელ ქიქოძის შესახებ წმინდა ილია მართლის ჭავჭავაძის მიერ წარმოთქმული სიტყვები — „იგი სარწმუნოებას ამეცნიერებდა და მეცნიერებას ასარწმუნოებდა“ ასევე სრულად შეესაბამება ილია II-ის პიროვნულ ღვაწლს. ქრისტიანული საზოგადოებისათვის საფრთხის შემცველია, როგორც რწმენა ცოდნის გარეშე, ისე ცოდნა რწმენის გარეშე.

კვართის მცველობის ანუ ჭეშმარიტი სარწმუნოების ვიდრე მეორედ მოსვლამდე შეურყვნელად დაცვის მისიის აღსრულებას ქართველი ერი შეძლებს მხოლოდ და მხოლოდ სრულყოფისაკენ მუდმივი სწრაფვის შემთხვევაში. სრულყოფისაკენ სწრაფვა კი ნიშნავს ღვთაებრივთან ადამიანური ნების მაქსიმალურ დაახლოებას ანუ სამეუფო გზაზე მტკიცე და შეურყეველ მსვლელობას. ღვთისმშობელი, რომელმაც სრულყოფის უმაღლეს საფეხურს ანუ სხეულით სასუფეველში დამკვიდრებას მიაღწია, დღენიადაგ ზრუნავს რათა ჩვენმა ერმა არ შეანელოს მსვლელობა სამეუფო გზაზე.

მეოცე საუკუნის უღმერთობის პერიოდმა მეტად შეაფერხა ეს მსვლელობა. სწორედ ამ ინერციის დასაძლევად მოაგლინა უფალმა პატრიარქი ილია II, რომელმაც ღვთისმშობლის შეწევნით აღასრულა ღვთის კურთხევა. ქადაგებებში უწმინდესი მუდამ შეახსენებდა თავის სამწყსოს სამეუფო გზაზე მტკიცედ დგომის აუცილებლობას და ამხილებდა ეკლესიის შვილებს ნებისმიერი მემარჯვენე თუ მემარცხენე გადახრის გამო. თავის სააღდგომო და საშობაო ეპისტოლეებში მას არაერთხელ განუხილავს ფსევდოკონსერვატიზმისა და ფსევდოლიბერალიზმის საკითხი. ფსევდოკონსერვატიზმში იგი ხედავდა ადამიანის პიროვნული თავისუფლების შეზღუდვას, ხოლო ფსევდოლიბერალიზმში ადამიანის მიერ თავისუფლების არასწორ გამოყენებას.

საერო წრეებს პატრიარქი მოუწოდებდა კატეგორიული აზროვნებისაგან თავშეკავებას და კონსტრუქციული დიალოგის წარმართვას. ყველგან სასულიერო თუ საერო სფეროში უწმინდესი ეძიებდა და უმრავლეს შემთხვევაში პოულობდა ურთიერთგაგების, დათმობის, მიტევებისა და შერიგების გზებს. მისი ბრძნული შუამავლობით ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ჩვენი ქვეყანა არაერთხელ გადაურჩა საშინაო თუ საგარეო კონფლიქტს. იგი იყო ჭეშმარიტი მშვიდობისმყოფელი და ყოველივე ამას აღწევდა მაღალი ქრისტიანული სათნოებების წყალობით.

ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის თაყვანისცემაში ერის გაერთიანება უწმინდესს ჩვენი საზოგადოების გამთლიანების საუკეთესო საშუალებად მიაჩნდა. ამაზე მეტყველებს არა მარტო მისი ქადაგებები, არამედ ზეციური დედოფლის

სასწაულმოქმედი ხატებისა და მათი ასლების წინაშე მის მიერ აღსრულებული ღვთისმსახურებანი როგორც საქართველოში ისე მის ფარგმგლებს გარეთ. პატრიარქი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ასევე მარადქალწული მარიამის სასწაულმოქმედი ხატებისა და მათი ასლების მოგზაურობებს, როგორც მრევლის ოჯახებში ასევე სრულიად საქართველოს მასშტაბით. გვირგვინი ღვთისმშობლისადმი ერის თაყვანისცემისა აღმოჩნდა სამონასტრო კომპლექსის მშენებლობა მახათას მთაზე და წილხვდომილობის დღესასწაულის დაწესება.

უწმინდესის წინამძღოლობით ღვთაებრივ ნებასთან ჩვენი ერის გაერთიანების ანუ სამეუფო გზაზე სვლის ნაყოფი გახლავთ ყოვლადწმინდა სამების ტაძარში დასვენებული პატრიარქის ნეშტთან მისული სრულიად საქართველოს მოსახლეობა.

ეს არის ღვთისმშობლის შეწევნითა და პატრიარქის ჯვარცმული მოღვაწეობით სულიერად გამთლიანებული და გაბრწყინების შეუქცევად გზაზე დამდგარი საქართველო.

დიდება და მადლობა ღმერთს,
ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს
და კათოლიკოს-პატრიარქს
ილია II – ს ყველაფრისათვის

ჭიათურისა და საჩხერის მიტროპოლიტი დანიელი

სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-
თბილისის მთავარეპისკოპოსისა
და ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის
მიტროპოლიტის, უნმინდესისა
და უნეტარესის, ილია მეორის,
მისიონერული მოღვაწეობა

ახალქალაქის კუმურდოსა და კარის
მიტროპოლიტი ნიკოლოზი

2027 წელს საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას
უნდა აღენიშნა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-
პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსისა და
ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის, უწმინ-

დესისა და უნეტარესის, ილია მეორის, კათოლიკოს-პატრიარქად აღსაყდრების 50-ე წლისთავი.

განვლილი პერიოდი საქართველოსათვის, ისევე როგორც ყოფილ საბჭოთა კავშირში შემაჯავალი სხვა ქვეყნებისათვის, ურთულესი ისტორიული გარდატეხების ხანა იყო და არის დღესაც. ათეისტური, ღვთის წინააღმდეგ მებრძოლი იმპერიის რღვევამ გამოიწვია მონობიდან თავისუფლებისაკენ, უღმერთოებიდან რწმენისაკენ საზოგადოების შეუქცევადი ლტოლვა და ამ დროს უფალმა სრულიად საქართველოს დაუდგინა სატემპყრობელი, რომელიც თითქმის 50 წელი თანმიმდევრულად მიუძღოდა მორწმუნე ერს აღთქმული ქვეყნისაკენ.

ამ ურთულეს გზაზე, ბუნებრივია, მრავალი დაბრკოლება, უძლურება და შეცდომა იყო, მაგრამ დღეს, 50 წლის გადასახედიდან, გაოცებას და აღფრთოვანებას იწვევს ის მისიონერული ღვაწლი, რაც კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია მეორემ ქართველი ხალხის უფალთან მისაყვანად აღასრულა. ამ ღვაწლის სრულად აღწერა შეუძლებელია. შესაძლებელია მხოლოდ ძირითადი საქმეების არასრული ჩამოთვლა.

წმინდა იოანე ღვთისმეტყველის სახარება მთავრდება სიტყვებით:

„არიან სხვანიცა მრავალ, რომელ ქმნნა იესო, რომელნი, თუმცა დაიწერებოდეს თითოეულად, არცაღა ვჰგონებ, ვითარმცა სოფელმან ამან დაიტია აღწერილი წიგნები, ამინ.“ (იოანე 21.25).

ამბობენ, რომ აქ ჰიპერბოლაა გამოყენებული, მაგრამ ეს წინადადება პირდაპირი მნიშვნელობითაც იკითხება.

მრავალსაუკუნოვან განსაცდელთა შემდეგ, რასაც ღვთის წინააღმდეგ მებრძოლი 70-წლიანი კომუნისტური რეჟიმი მოჰყვა, როგორ მიაღწია სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა, უწმინდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ საზოგადოების რადიკალურ გარდასახვას და მრავალრიცხოვანი მრევლის შექმნას?

იგი მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრების განმავლობაში ქადაგებდა — ქადაგებდა ყველგან: საშუალო სკოლაში სწავლის პერიოდში, სასულიერო სემინარიასა და აკადემიაში — მღვდლობისა და მღვდელმთავრობისას; მაგრამ განსაკუთრებული მნიშვნელობა მისმა ქადაგებამ პატრიარქობის პირველი დღიდან შეიძინა. საზოგადოებაში გავრცელდა ხმები, რომ ახალი პატრიარქი ამბიონიდან ჩვეულებრივი ადამიანისათვის გასაგებ ენაზე საუბრობს. ეს იყო შთამბეჭდავი სიახლე.

გახშირდა ღვთისმსახურება. მრევლისათვის ტაძარში ხშირი სიარულის მოტივაცია შეიქმნა. სიონის საკათედრო ტაძარში, შაბათ-კვირისა და დღესასწაულების გარდა, კათოლიკოს-პატრიარქი ყოველ ორშაბათს პარაკლისზე ლოცავდა ბავშვებს, სამშაბათობით კი, მცირე პარაკლისის შემდეგ, ქადაგებას წარმოთქვამდა სამი სასულიერო პირი, მათ შორის, ხშირად — თავად უწმინდესი და უნეტარესი ილია II. ტაძრის ეკვდერში მოეწყო სამკითხველო, გაიხსნა მეღავითეობისა და გალობის კურსები, შეიქმნა ფსალმუნთა ჯგუფები: თითო ჯგუფში იყო 20 ადამიანი, რომელთა შორისაც ნაწილდებოდა ფსალმუნთა 20 კანონი. თითოეულ მათგანს ყოველდღე უნდა წაეკითხა თითო კა-

ნონი და მოეხსენიებინა ჯგუფის დანარჩენი 19 წევრი. ამგვარად, ერთი ჯგუფი დღის განმავლობაში მთლიანად კითხულობდა ფსალმუნთა წიგნს, ხოლო წევრები იხსენიებდნენ ერთმანეთს. სეკულარულ, არაეკლესიურ საზოგადოებაში ეს იყო საერო პირთა საეკლესიო სივრცეში შემოყვანის ერთ-ერთი პირველი კონსტრუქციული, თანმიმდევრული მექანიზმი, რომელიც დღემდე ნაყოფიერად მოქმედებს. საბჭოთა საქართველოს რეალობაში ეს იყო ეკლესიის გაძლიერების უპრეცედენტო შემთხვევა.

თბილისის სიონის ტაძარი, რომლის ეზოშიც მდებარეობდა საპატრიარქო რეზიდენცია, გახდა ეროვნული მოძრაობის ცენტრი, და პირველი ქართველი სტიქაროსნები სწორედ ამ მოძრაობის სულისჩამდგელნი და მომავალი ლიდერები იყვნენ. მათ ხშირი შეხვედრები ჰქონდათ კათოლიკოს-პატრიარქთან, რამაც დიდი როლი შეასრულა საქართველოს გამთლიანების რთულ პროცესში.

მოძღვრის ინსტიტუტი საბჭოთა პერიოდში იყო მეტად შეზღუდული და თითქმის აკრძალულიც. კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II იმთავითვე პირადად შეუდგა ურთულესი ამოცანის განხორციელებას — სულიერად დაუძლურებული ერიდან სასულიერო პირების გამორჩევას, კურთხევასა და მათ აღზრდას — სამოძღვრო ღვთისმეტყველებისა და აღსარების საიდუმლოს თეორიული და პრაქტიკული მხარის ახსნა-განმარტებას სასულიერო პირთათვის.

ცხადია, სარწმუნოებისაგან, ეკლესიური ცხოვრებისაგან გაუცხოებულ საზოგადოებაში სასულიერო პირების რიცხვის ასეთი სისწრაფით ზრდას, როდესაც მათ ბავშვობიდან

სულიერი აღზრდა არ ჰქონდათ მიღებული, თან ახლავს შეცდომები, უძლურება და ეს პასუხისმგებლობა კათოლიკოს-პატრიარქმა იმთავითვე იტვირთა. ამითაა განპირობებული მისი გამორჩეული მიმტევებლობა. იგი ყოველთვის ცდილობდა, არავინ დაესაჯა, არამედ თავად ტვირთულობდა სიმძიმეს და სხვათა შეცდომებს ლოცვით ასწორებდა.

1987 წელს დაიწყო ხატების მოგზაურობა ოჯახებში, რაც დღემდე გრძელდება. თავდაპირველად ეს იყო დიდი ზომის სამი ხატი სიონის საკათედრო ტაძრიდან. ყოველ კვირას მოძღვარი და მრევლი ერთი ოჯახიდან ხატს მეორე ოჯახში გადააბრძანებდა, რასაც მოჰყვებოდა სახლის კურთხევა. კვირის განმავლობაში ხატთან ოჯახის ერთი წევრი მაინც უნდა ყოფილიყო, ხოლო სახლის კარი – ღია მომლოცველთათვის. არ შეიძლებოდა სახლში ტელევიზორის ჩართვა და სიგარეტის მოწევა. სულ მალე მსურველთა გრძელი სიები შედგა.

შუა კვირაში დაინიშნა მრევლის დღე, როდესაც მოძღვარი და მრევლის წევრები ერთად იკრიბებოდნენ და საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომას ეწეოდნენ. მრევლს დაევალა, აგრეთვე, სოციალურად დაუცველ ადამიანთა მოძიება და მათი სისტემატური მონახულება – იმ დროისათვის ეს რიცხვი მცირე იყო. მოგვიანებით ეს გადაიზარდა მშობლის ზრუნვას მოკლებული ბავშვების ქუჩიდან გამოყვანასა და მათთვის საგანგებო დასახლებათა შექმნაში. მსგავსი მოქმედებანი მანამდე წარმოუდგენელი იყო, რადგანაც, საბჭოთა კანონმდებლობით, ეკლესიას ქველმოქმედება ეკრძალებოდა.

კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II განსაკუთრებულად ზრუნავდა შვილგარდაცვლილი მშობლებისათვის, რომელთა რიცხვმა, განსაკუთრებით, 90-იანი წლების დასაწყისში იმატა. პატრიარქის პირადმა თანაგრძნობამ მრავალ მათგანს სიცოცხლის მოტივაცია გაუჩინა და გაუძლიერა. სიონის საკათედრო ტაძარში ყოველ შაბათს საგანგებო წირვა დაინიშნა გარდაცვლილი შვილების მოსახსენებლად, ხოლო მოგვიანებით, 1994 წელს, ასეთი მშობლების დახმარებით, საპატრიარქოსთან გაიხსნა უფასო სასადილო. ის ყოველდღიურად რამდენიმე ასეულ ადამიანს კვებავდა და ათასობით ადამიანს სიცოცხლე შეუნარჩუნა. დღეისათვის ეკლესიაში მოქმედებს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის საერთაშორისო საქველმოქმედო ფონდი, საქართველოს საპატრიარქოს საქველმოქმედო ფონდი „ლაზარე“. ბავშვთა სახლები, მოხუცებულთა თავშესაფრები და სხვა საქველმოქმედო სტრუქტურები.

1978 წელს გამოვიდა ფერადი, ილუსტრირებული ჟურნალი „ჯვარი ვაზისა“. რომელიც თავდაპირველად წელიწადში ორჯერ იბეჭდებოდა; გამოქვეყნდა დილის, საღამოს და ზიარების ლოცვები, რომლებიც მაშინვე ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა. 1979-88 წლებში საეკლესიო კალენდრებში დაიბეჭდა ლოცვები, ფსალმუნები, საღვთო წერილის ცალკეული თავები ძველი და ახალი აღთქმიდან, დიდი სჯულის კანონი, წმ. ეგნატე ღმერთშემოსილის ეპისტოლეები და სხვა საღვთისმეტყველო ტექსტები. 1978 წელს დაფუძნდა პერიოდული გამოცემა „საღვთისმეტყველო კრებული“. რომელშიც იბეჭდებოდა თეოლოგიური, ფილოსოფიური და

ისტორიული შინაარსის გამოკვლევები და თარგმანები.

ქართულ ენაზე ბიბლიის სრული ტექსტი მხოლოდ ხელნაწერებში არსებობდა ძველ ქართულ ენაზე. მე-19 საუკუნეში ბიბლია დაიბეჭდა, მაგრამ მისი ტექსტი იყო არასრული და მკითხველისათვის ძნელად გასაგები. ამასთან, ეს წიგნი პრაქტიკულად არავის გააჩნდა. კათოლიკოს-პატრიარქის ლოცვა-კურთხევით შეიქმნა ბიბლიის მეცნიერულად დადგენილი ტექსტის გამომცემელთა ჯგუფი, რომლის მრავალწლიანი შრომის შედეგადაც 1989 წელს პირველად დაიბეჭდა ბიბლიის სრული ტექსტი ახალ ქართულ ენაზე.

1988 წელს, 800 წლის შემდეგ, საქართველოში გაიხსნა უმაღლესი საღვთისმეტყველო სასწავლებელი — თბილისის სასულიერო აკადემია, რასაც მოგვიანებით მოჰყვა სხვა უმაღლესი სასულიერო და საერო სასწავლებლების დაარსება მთელ საქართველოში.

1989 წლიდან გამოდიოდა გაზეთი „მადლი“. 1999 წლიდან კი — „საპატრიარქოს უწყებანი“. ღვთისათვის ხელმისაწვდომია მრავალი სხვა რელიგიური ჟურნალ-გაზეთი თუ ინტერნეტსაიტი.

1988 წელს უწმინდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ იმოგზაურა ჯავახეთში, რომელიც საბჭოთა პერიოდში საზღვრისპირა დახურულ რეგიონად ითვლებოდა და იქ ყოფნა მხოლოდ ადგილობრივი მოსახლეობისათვის შეიძლებოდა. კათოლიკოს-პატრიარქი ამოეწერა თბილისიდან და ჩაეწერა ჯავახეთის სოფელ ფოკაში მუდმივ მაცხოვრებლად. ამის შედეგად საპატრიარქო ამ სოფელში წმ. ნინოს სახელობის XI საუკუნის ტაძრის გვერდით შეიძინა სახლი, სადაც 1992 წლიდან ფოკის

წმ. ნინოს დედათა მონასტერი მოქმედებს. ტბის ნაპირას 1989 წელს დაარსდა ფოკის წმინდა ნინოს მამათა მონასტერი და აშენდა ტრაპეზი ღია ცის ქვეშ, სადაც ყოველ 1 ივნისს, წმინდა ნინოს საქართველოში შემოსვლის დღეს, ტარდება სადღესასწაულო წირვა და იწყება მორწმუნეთა ლოცვითი მსვლელობა წმინდა ნინოს გზაზე – ფარავნის ტბიდან მცხეთამდე, რომელიც დღემდე გრძელდება; ამ მსვლელობაში ასობით ადამიანს მიუღია მონაწილეობა მსოფლიოს მრავალი ქვეყნიდან. ამ მსვლელობაში სხვადასხვა დროს მონაწილეობდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ბევრი მღვდელმთავარი, მღვდელი თუ ბერი და მონაზონი.

1991 წელს საქართველოს საპატრიარქოში დაარსდა მისიისა და ევანგელიზაციის განყოფილება, რამაც კათოლიკოს-პატრიარქის მისიონერულ მოღვაწეობას კიდევ უფრო მეტი გასაქანი მისცა.

სხვადასხვა დროს ლოცვითი მსვლელობები მოეწყო საქართველოს ეპარქიებში, 2000 და 2005 წელს კი ამ ჯგუფებმა ექვსი თვის განმავლობაში წმინდა ნინოსა და წმინდა ანდრია პირველწოდებულის გზებზე ფეხით საქართველოს ყველა რაიონი შემოიარეს; ივერიის ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ხატის ათონიდან ჩამობრძანებულმა ზუსტმა ასლმა 2006-2007 წლებში მთელ საქართველოში იმოგზაურა. ამ მოგზაურობების დროს მოინათლა და ეზიარა ათასობით ადამიანი, მრავალმა ასეულმა ახალგაზრდა თუ ასაკოვანმა წყვილმა ჯვარი დაიწერა, იკურთხებოდა სახლები, სოფლები და ქალაქები.

2001 წლიდან დღემდე, ზაფხულის პერიოდში, ჯავახეთში იმართება სტუდენტური ექსპედიციები, რომლებშიც მონაწილეობენ საერო უმაღლეს სასწავლებელთა სტუდენტები. ამ ექსპედიციებში მონაწილეთაგან ბევრი ახალი ქრისტიანული ოჯახი შეიქმნა.

2002 წელს მისმა უწმინდესობამ და უნეტარესობამ დააფუძნა ქრისტიანული კვლევის საერთაშორისო ცენტრი, რომელმაც მოაწყო 7 საერთაშორისო სიმპოზიუმი, სამეცნიერო კონფერენციები და სემინარები, 5 სამეცნიერო ექსპედიცია, ჩაატარა საგანმანათლებლო ლექციები; ცენტრი გამოსცემს მუდმივმოქმედ ჟურნალ „ლოგოსს“ და სხვა ლიტერატურას.

2002 წლიდან ეთერში გადის საქართველოს საპატრიარქოს რადიო „ივერია“. ხოლო 2008 წლიდან – საქართველოს საპატრიარქოს ტელევიზია „ერთსულოვნება“.

შეიქმნა და განვითარდა საეკლესიო ჰერალდიკა. უწმინდესი და უნეტარესი ბრძანდება ავტორი საქართველოს საეკლესიო დროშისა, რომელზედაც წმინდა ნინოს ჯვარია გამოსახული, და ხუთჯვრიანი სახელმწიფო დროშისა, რომელიც სახელმწიფო დროშად გამოცხადებამდე წლების განმავლობაში საეკლესიო დროშა იყო. ხუთი ჯვარი სიმბოლურად აღნიშნავს ხუთ ჭრილობას ქრისტეს სხეულზე, ხოლო სქელი და ვიწრო ლურჯი ხაზების შეერთება წმინდა ნინოს დროშაზე განასახიერებს კავშირს თაობათა შორის. კათოლიკოს-პატრიარქმა შექმნა საპატრიარქოს გერბიც.

უწმინდესი და უნეტარესი ილია II პირადად დადიოდა სასჯელალსრულების დაწესებულებებში, მათ შორის – სიკვდილ-

მისჯილ პატიმრებთან. 1997 წელს საქართველოს პარლამენტმა, კათოლიკოს-პატრიარქის წინადადებით, მიიღო კანონი სიკვდილით დასჯის გაუქმებისა და ევთანაზიისა და მასში თანამონაწილეობის აკრძალვის შესახებ. ევთანაზიის აკრძალვის კანონი, რომელმაც მრავალ ადამიანს სიცოცხლე შეუნარჩუნა, მსოფლიოს მხოლოდ რამდენიმე ქვეყანაში მოქმედებს, რომელთა შორის ერთ-ერთი საქართველოა.

2002 წელს ხანგრძლივი ერთობლივი მუშაობის შედეგად გაფორმდა კონსტიტუციური შეთანხმება საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის, რითაც აღდგა ისტორიული სამართლიანობა და განისაზღვრა ეკლესიის ადგილი ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში. ასევე, დაიდო სხვა შეთანხმებები ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის იუსტიციის, განათლებისა და მეცნიერების, ეკონომიკური განვითარებისა და თავდაცვის სამინისტროებთან.

საქართველოში განსაკუთრებით საზეიმოდ აღინიშნა ქრისტეშობის 2000 წლისთავი.

1999 წლის 25 დეკემბერს, თავისი ინტრონიზაციის დღეს, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია II-მ, ქართველი ერის სახელით, წაიკითხა აღსარება 2000 წლის განმავლობაში და, განსაკუთრებით, XX საუკუნეში ჩადენილი ცოდვების გამოც, და მთელ ერს შენდობა მიანიჭა.

2000 წლის 7 იანვარს, ქრისტეშობის ღამეს, საიუბილეო წირვაზე, დიდ დელეგაციასთან ერთად იგი იმყოფებოდა

იერუსალიმში, ბეთლემში, სადაც შეიკრიბა ყველა მართლ-მადიდებელი პატრიარქი და პრეზიდენტი.

საქართველოში აღდგა სახალხო ლოცვითი მსვლელობა „ალილო“. რომელიც 2000 წლიდან დღემდე განსაკუთრებული მასშტაბურობით აღინიშნება.

კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ს ლოცვა-კურთხევითა და აღპინისტების დახმარებით, 2000 წლის 7 იანვარს სადღესასწაულო წირვა ჩატარდა 4100 მეტრის სიმაღლეზე, მყინვარის ბეთლემის გამოქვაბულში, რომელიც პოეტურად აღწერილი აქვს წმინდა ილია მართალს, ჭავჭავაძეს, თავის პოემაში „განდეგილი“. გამოქვაბულში მცხოვრები ბერის დაცემა სიმბოლურად საქართველოს სულიერ მდგომარეობას განასახიერებდა, ამიტომ ქრისტეშობის 2000 წლისთავზე ამ გამოქვაბულში წირვის ჩატარებას და ღვთისმსახურების აღდგენას ქართველი ერისათვის განსაკუთრებული სიმბოლური მნიშვნელობა მიენიჭა. მანამდე, 1998 წელს, მისი უწმინდესობისა და უნეტარესობის კურთხევით, მყინვარწვერის ფერდობზე, 4000 მეტრის სიმაღლეზე დაიდგა ყოვლადწმინდა სამების ალუმინის ტაძარი, რომელიც დღესაც მოქმედია.

მრავალი საუკუნის შემდეგ საქართველოში აღდგა წმინდანებად შერაცხვის წესი, რომლის გარეშეც ავტოკეფალიური ეკლესია სრულყოფილად ვერ ფუნქციონირებს. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის ინიციატივითა და წმინდა სინოდის თანხმობით, საქართველოში 1987 წლიდან დღემდე წმინდანებად შვირაცხნენ:

წმ. ილია მართალი (ჭავჭავაძე), წმ. მღვდელმოწამე

გრიგოლი (ფერაძე), სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, წმინდა აღმსარებელი ამბროსი (ხელაია), წმ. ალექსი ბერი (შუშანია), წმ. მიტროპოლიტი ნაზარი სამღვდელთა დასთან ერთად, წმ. ნინოს მშობლები – ღირსი მამა ზაბულონი და ღირსი დედა სოსანა, თავდადებული მღვდელი წმ. თეოდორე კველთელი, წმ. მღვდელმთავარი ალექსანდრე ოქროპირიძე, წმ. მღვდელმთავარი გაბრიელი (ქიქოძე), წმ. ცოტნე აღმსარებელი (დადიანი), აჭარაში თურქთაგან წამებულნი მამანი და დედანი, წმ. მეფის, ვახტანგ გორგასლის თანამოღვაწე კათოლიკოსი წმ. პეტრე I, მისი შემდგომი კათოლიკოსი, წმ. მელქისედეკ I, სვეტიცხოვლის განმაახლებელი, საქართველოს პირველი კათოლიკოს-პატრიარქი სამუელ I, წმ. ზოსიმე II კუმურდოელი, კლარჯეთის უდაბნოს ღირსნი მამანი და დედანი, წმ. მღვდელმონაზონი თევდორე აჭარელი, წმ. მღვდელმონაზონი ილარიონ ქართველი (ყანჩაველი), წმ. აბუსერიძე ტბელი, წმ. ექვთიმე ღვთისკაცი (თაყაიშვილი), სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი წმ. კირიონ II (საძაგლიშვილი), მე-17 და მე-18 საუკუნეებში წმ. მოწამენი ქართველნი, სპარსეთში მოწყვეტილნი, წმ. მეფე დავით აღმაშენებლის მოძღვარი წმ. გიორგი ჭყონდიდელი, ქუთათელი მიტროპოლიტი წმ. დოსითეოზი (წერეთელი), გაენათელი მიტროპოლიტი წმ. ექვთიმე (შერვაშიძე), იმერეთის მეფე წმ. სოლომონ II სამშობლოსათვის თავდადებული, წმ. მოწამე მეფე ვახტანგ III, სამშობლოსათვის თავდადებული, წმ. დიმიტრი (ყიფიანი), სამშობლოსათვის წამებული; 1795 წ. კრწანისის ომში მომწყდარნი წმ. მოწამენი: გიორგი გურამიშვილი,

მამა-შვილნი კაკაბაძეები, 300 არაგველი და სხვა გმირები – საერო და სასულიერო პირები; 1625 წ. მარაბდის ომში რწმენისა და სამშობლოსათვის თავგანწირულნი წმ. მოწამენი 9 ძმა – ხერხეულიძე, მათი და და დედა, 9000 მხედარი და მათი მხედართმთავარნი; წმ. მრავალვნებული ანტონ II, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი; წმ. აღმსარებელნი ეპისკოპოსი სტეფანე, დეკანოზი პოლიევქტო და მღვდელი ფილიმონ კარბელაშვილები; წმ. მღვდელმოწამენი დეკანოზი ანდრია და მღვდელი პეტრე კარბელაშვილები; წმ. ფილიმონ ქორიძე, ერისათვის თავდადებული; წმ. მღვდელი მიხეილ-მიქაელ (ყულოშვილი), რწმენისთვის თავდადებული; ღირსი მამა გაბრიელი (ურგებაძე) აღმსარებელი-საღვთის; წმ. იოანე I, მთავარეპისკოპოსი მცხეთისა და სრულიად ივერიისა; კვართისმიმრქმელ წმ. სიდონიას დედა, მაცხოვრის ჯვარცმის ჟამს მცხეთას ვნებული და პირველმარტვილი; წმ. პეტრე აღმსარებელი (ხმალაძე); ღირსი ნინო (ამილახვარი), სამთავროს წმინდა ნინოს დედათა მონასტრის განმაახლებელი; ღირსი ნინო (ამილახვარი), სამთავროს დედათა მონასტრის იღუმენია; ღირსი თამარ აღმსარებელი (მარჯანიშვილი); წმ. კეთილმსახური მეფე ბაგრატ I, საქართველოს გამაერთიანებელი; წმ. კეთილმსახური მეფე სოლომონ I; წმ. კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე (ცინცაძე).

აშენდა, განახლდა და აღდგა შემდეგი ტაძრები და მონასტრები:

თბილისის ყოვლადწმინდა სამების საპატრიარქო ტა-

ძარი და ლავრა, ივერიის ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის
ტაძარი და მონასტერი მახათას მთაზე, აბასთუმანი, ალა-
ვერდი, ალპანა, ამბროლაური, ანაგა, ანაკლია, ანანური,
ანჩისხატი, არბო, აჭი, არდოტი, არხილოსკალო, ასურეთი,
ატენის სიონი, ატოცი, აწყური, აჩხოტი, ახალქალაქის წმინ-
და მიქაელ მთავარანგელოზის ტაძარი, ბაგრატი, ბათუმის
ღვთისმშობლის ტაძარი, ბაკურიანი, ბალანთა, ბარაკონი,
ბარალეთი, ბარისახო, ბაღდათი, ბეთლემის გამოქვაბუ-
ლი მცინვარწვერზე, ბოდბე, ბოდორნა, ბოლნისის სიონი,
ბორჯომი, ბოჭორმა, ბრეთა, ბუკნარი, გავაზი, გარდაბანი,
გელათი, გერგეტის ყოვლადწმიდა სამების ტაძარი, გომა-
რეთი, გორდა, გორის ღვთისმშობლის ტაძარი, გრემი, გუდა-
რეხი, გურიის უდაბნო, გურჯაანის ყოვლადწმინდა, დავით-
გარეჯი, დარიალის მონასტერი, დედოფლისწყარო, დვაბზე,
დილიკაური, დმანისის სიონი, დუბე, დუშეთი, ერთაწმინდა,
ეცერი, ვალე, ვანი, ვანის ქვაბები, ვარძია, ვაქირი, ზარზმა,
ზეგაანი, ზედა ვარძია, ზედაზენი, ზემო ქედი, ზესტაფონი,
ზოვრეთი, ზუგდიდი, თამარისი, თბილისის ფერისცვალე-
ბის დედათა მონასტერი, თიანეთი, თეკლათი, თერჯოლა,
იენაში, ითხვისი, ივლიტა, იკორთა, ილორი, იტრია, იფარი,
იყალთო, კაზრეთი, კასპი, კაცხი, კახთუბანი, კახი, კვეტერა,
კოთელია, კომანი, კორბოული, კორცხელი, კუმურდო, ლა-
გოდეხის ყაზანის ღვთისმშობლის ხატის ეკლესია, ლაგურ-
კა, ლამარია, ლანჩხუთი, ლარგვისი, ლასურიაში, ლატალი,
ლაღამი, ლახამულა, ლენტეხი, ლიხაური, ლომისა, მათხო-
ჯი, მანგლისი, მარაბდა, მარნეული, მარტვილი, მარტყო-
ფის ღვთაება, მაცხოვრის კარი, მენჯი, მეტეხი, სოფ. მეტეხი,

მოქვი, მოწამეთა, მღვიმევი, მცინვარწვერის ყოვლადწმინდა სამების ალუმინის ტაძარი, მცხეთის ანთიოქია, მცხეთის წმ. სტეფანე პირველწოდებულის ეკლესია, მცხეთის ჯვარი, მწვანე მონასტერი, ნაბოსლევი, ნაგუთი, ნადოკრა, ნაკრა, ნაკურალეში, ნარიყალა, ნატახტარი, ნეკრესი, ნეძვი, ნიკორწმინდა, ნინოწმინდა, ნინოწმინდა, ნიქოზი, ნორიო, ნოქალაქევი, ნუნისი, ოზაანი, ოზურგეთი, ოკამი, ონი, ორბელი, ორთუბანი, პატარძეული, პტენა, ჟალეთი, რაბათი, რატევანი, რეხა, როდინოული, როშკა, რუისი, რუსთავის სიონი, რუსთავის წმ. ვახტანგ გორგასლის საკათედრო ტაძარი, საბუე, საგარეჯო, სადგერი, სამთავისი, სამტრედია, სამწევრისი, სარკე, საფარა, საქასრია, საღამო, საჩხერე, სენაკი, სეტი, სიმონეთი, სოფ. სიონი, სიღნაღი, სნოს კომპლექსი, სურამი, სუხჩა, სუჯუნა, სხალთა, სხვიტორი, ტაბაკინი, ტიმოთესუბანი, ტყემლოვანი, ტყიბული, უბისა, უდე, უდერბი, ულუმბო, ურბნისი, უფლისციხე, უწერა, უჯარმა, ფარი, ფასანაური, ფეხშარი, ფიტარეთი, ფოთის საკათედრო ტაძარი, წმ. ნინოს ფოკის მამათა და დედათა მონასტრები, ფუთი, ქარელი, ქედა, ქვაბისხევი, ქვათახევი, ქვიშხეთი, ქობულეთი, ქოზიფა, ქუტირი, ყაზბეგი, ყინწვისი, ყულიშკარი, შემოქმედი, შილდა, შიომღვიმე, შუამთა, შუახევი, შქმერი, ჩარგალი, ჩოხატაური, ჩუნჩხა, ჩხარი, ჩხოროწყუ, ცაგერი, ცაიში, წალენჯიხა, წვირმი, წილკანი, წინამძღვრიანთკარი, წრომი, წუღრულაშენი, ჭორვილა, ჭრებალო, ჭუბერი, ჭულევი, ჭყონდიდი, ხაიში, ხარაგაული, ხაშმი, ხერთვისი, ხვილიშა, ხიზაბავრა, ხინო, ხირსა, ხობი, ხონი, ხორნაბუჯი, ხოსპიო, ხოფური, ხულო, ხცისი, ჯიხეთი, ჯრუჭი, ჯუმათი, ჰე-

რეთის ანუ საინგილოს ტაძრები, ჰუჯაბი და სხვა მრავალი ასეული მთისა და ბარის სალოცავი, რომელთა მადლითაც დგას საქართველო და რომელთა სათითაოდ აქ ჩამოთვლა წარმოუდგენელია.

საქართველოს ისტორიაში პირველად დაარსდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ეპარქიები მის ფარგლებს გარეთ: დასავლეთ ევროპის, დიდი ბრიტანეთისა და ირლანდიის, ბელგიისა და ჰოლანდიის, გერმანიისა და ავსტრიის, ჩრდილოეთ ამერიკის, სამხრეთ ამერიკის, ავსტრალიისა, რომელთაც აქვთ სამრევლოები შემდეგ ქვეყნებში: საფრანგეთი, შვეიცარია, მალტა, ესპანეთი, პორტუგალია, იტალია, დიდი ბრიტანეთი, ირლანდია, ბელგია, ჰოლანდია, გერმანია, ავსტრია, აშშ, კანადა და სხვ.

გარდა ამისა, გაიხსნა საქართველოს საპატრიარქოს წარმომადგენლობა კვიპროსზე, წმ. ილიასა და ენუქ წინასწარმეტყველთა სახელობის ქართული კერა ქ.იერუსალიმსა და წმ. გიორგის სახელობის ქართული კერა ქ. ლოდში.

ქართველი ბერები მოღვაწეობენ ათონის წმინდა მთაზე სხვადასხვა მონასტრებში.

განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მისი უწმინდესობა და უნეტარესობა მეცნიერებისა და ხელოვნების განვითარებას ანიჭებდა.

იგი არის საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის საპატიო წევრი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორი და პროფესორი, აგრეთვე, მრავალი ქვეყნის სასულიერო აკადემიების ღვთისმეტყველების დოქტორი. მისი

ლოცვა-კურთხევით, 1995 წელს აღდგა გელათის მეცნიერებათა აკადემია. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სასწავლებლებში დღეს ათასობით ახალგაზრდა სხვადასხვა პროფესიას ეუფლება. მან აღადგინა ხუთშაბათობების ტრადიცია, რომელიც წმ. კათოლიკოს-პატრიარქმა კალისტრატე ცინცაძემ დააფუძნა. ყოველ ხუთშაბათს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II საზოგადოების სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენლებს სასაუბროდ იწვევდა. ერთ-ერთმა ასეთმა შეხვედრამ ცნობილი ქართველი პოეტი და საზოგადო მოღვაწე მორის ფოცხიშვილი დაღუპვას გადაარჩინა.

უწმინდესი და უნეტარესი ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით, 1980-იანი წლების დასაწყისში მოიხატა დიდუბისა და სიონის ტაძრები, რითაც საფუძველი დაედო ქართული ხატწერის აღორძინებას. დიდუბის ეკლესიის კედელზე წმ. მეფე თამარის ხატი თავად შექმნა. მანვე, შექმნა შემდეგი ხატები: წმ. გიორგი, წმ. ვახტანგ გორგასალი, წმ. მთავარანგელოზი მიქაელი, წმ. მთავარანგელოზი გაბრიელი, ღვთისმშობელი, წმ. სამება, სოლომონ მეფე, წმ. დავით წინასწარმეტყველი, უფალი საბაოთი და მრავალი სხვა ხატი და ნახატი. მისი ლოცვა-კურთხევით, 1980-იანი წლებიდან აღდგა და განვითარდა უძველესი ქართული ტრადიციული ტიხრული მინანქარი. მოგვიანებით შეიქმნა სახელოსნო „ფოკანი“. რომელიც დღეს მთელ მსოფლიოშია ცნობილი.

განვითარდა კალიგრაფია, ხელით გადაიწერა და მინიატიურებით შეიმკო დიდი ზომის უნიკალური სახარება, რომელიც სამების საპატრიარქო ტაძარში ინახება და სხვ.

შეიქმნა ჭედურობის, ხატ-გობელენების ქსოვისა და თექის მხატვრული დამუშავების სახელოსნოები.

აღდგა და განვითარდა ქართული საეკლესიო ნაქარ-გობა. ხელით მოიქარგა პატრიარქის შესამოსელი, სამების ტაძრის დიდი დაფარნები და მრავალი სხვა ნივთი, რომლებიც სამუზეუმო ღირებულების მაღალი ხელოვნების ნიმუშებია. ქარგვის პირველი სახელოსნო საქართველოს საპატრიარქოში 1986 წელს გაიხსნა და მასში ოთხი ახალგაზრდა თანამშრომელი იყო, რომლებიც შემდეგ მონაზვნები გახდნენ. ხელში ნემსის სწორად დაჭერა და ქარგვის მრავალფეროვნება მათ კათოლიკოს-პატრიარქმა პირადად ასწავლა.

აღდგა მივიწყებული ქართული გალობა. 40 წლის წინ საქართველოს ტაძრებში ევროპული და რუსული ყაიდის საგალობლები სრულდებოდა. პატრიარქობის პირველივე დღიდან უწმინდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ ქართველ კომპოზიტორებს შეუკვეთა ლიტურგიკული და სხვა შინაარსის საგალობლები, ხოლო მოგვიანებით ანჩისხატის მგალობლების თაოსნობით აღდგა უძველესი ქართული გალობა, რომელიც დღეს, პრაქტიკულად, ყველა ქართულ ტაძარში სრულდება.

პირადად კათოლიკოს-პატრიარქმა შექმნა უკვდავი სა-გალობლები: „წმინდაო ღმერთო“. „მსწრაფლ განუხვენ სინანულისა ბჭენი“. „გიხაროდენ, ფრიად მშვენიერო“. „უფალო, შეგვიწყალენ“. „ისპოლა-ეთი-დესპოტა“. „მამაო ჩვენო“, „წმიდა არს უფალი ღმერთი ჩვენი“. „მოდო ჩემთან, უფალო“. „დიპტიქი“. მიცვალებულთა კვერექსი, „კირიე-

ელეისონ“. „ალილუია“. ევქარისტიული კანონი და სხვა მრავალი.

ბოლო დროს მათ დაემატა საგალობლები ლათინურ ენაზე: „ღვთისმშობელო ქალწულო, გიხაროდენ“ ანუ „ავე-მარია“. „ტარიგი ღვთისა“ ანუ „აგნუს-დეი“. „წმინდა არს,“ ანუ „სანქტუს“ და სხვა, რომლებმაც მსოფლიო აღიარება მოიპოვეს.

კათოლიკოს-პატრიარქის ხელშეწყობით აღდგა და გან-ვითარდა საეკლესიო სამეურნეო საქმიანობა. აღორძინდა და განვითარდა მეაბრეშუმეობა, გავრცელდა ხორბლის ქართული ჯიშები, აღდგა სხვადასხვაგვარი საეკლესიო ღვინის წარმოება, რომლებმაც საერთაშორისო აღიარება მოიპოვეს; საქართველოს საპატრიარქო მხარს უჭერს ბიო-ლოგიურად სუფთა პროდუქტის წარმოებას. ყველა ეპარ-ქიაში მეტ-ნაკლებად დასაქმებულია მოსახლეობა და მრეე-ლი, რაც მინიმალური ხარჯის დაფარვის საშუალებას იძლე-ვა. დიდი ყურადღება ექცევა გამწვანებას.

უწმინდესი და უნეტარესი ილია II განსაკუთრებით ლო-ცულობდა და ზრუნავდა საქართველოს ფარგლებს გარეთ მცხოვრებ ქართველთათვის. ესენი არიან ინგილოები, ფერეიდნელები, ლაზები და თურქეთში მცხოვრები სხვა ქართველები, ძველ თუ თანამედროვე ემიგრაციაში მყო-ფი თანამემამულეები. მისი ლოცვა-კურთხევით 1992 წელს პირველად ჩატარდა ყოველთა ქართველთა მსოფლიო კონგრესი, რომელიც რამდენჯერმე განმეორდა და სამ-შობლოს მოწყვეტილი მრავალი ადამიანის დაბრუნების საფუძველი გახდა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია საქარ-

თველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის თბილი და მეგობრული ურთიერთობა ისრაელში მცხოვრებ ქართველ ებრაელებთან, რაც ტოლერანტობის უნიკალური მაგალითია.

კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II საქართველოში ძალიან დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა: მრავალი წლის სოციოლოგიური კვლევები ადასტურებს, რომ საქართველოს მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა ყველაზე დიდ ნდობას სწორედ მას უცხადებდა.

უწმინდეს და უნეტარეს ილია II-ს იცნობენ და აფასებენ მთელ მსოფლიოში. პატრიარქობის 50 წლის განმავლობაში ის პირადად შეხვედრია მსოფლიოს ყველაზე ცნობილ და გავლენიან პიროვნებებს – მართლმადიდებელ პატრიარქებს, სხვა ქრისტიანული თუ არაქრისტიანული რელიგიების ლიდერებს, სხვადასხვა ქვეყნის პრეზიდენტებს, მსოფლიოს ცნობილ პოლიტიკოსებს, მეცნიერებსა და ხელოვანებს – ლეგენდარულ პიროვნებებს, რომელთა სრულად ჩამოთვლაც კი შეუძლებელია. აზერბაიჯანის რელიგიური ლიდერი, კავკასიის მუსლიმთა საბჭოს თავმჯდომარე – შეიხ ულ-ისლამ ჰაჯი ალაჰ-შეჟერ ფაშა-ზადე – მას ხშირად თავის მოძღვარსაც კი უწოდებდა.

კათოლიკოს-პატრიარქი ეხმაურებოდა და ქრისტიანულად აფასებდა ყველა მნიშვნელოვან მოვლენას, რითაც საქართველოსა და მთელ მსოფლიოში მიმდინარე პროცესებში ერთვებოდა.

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენამდე, XX საუკუნის დასაწყისში, რუსეთის

ეკლესიის დაქვემდებარებაში მყოფ საქართველოს საეგზარქოსოში სულ ხუთიოდე ეპარქია იყო. დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ეპარქიათა რაოდენობა 15-მდე გაიზარდა, თუმცა მათი უდიდესი ნაწილი საბჭოთა პერიოდში გაუქმდა.

1977 წლის 25 დეკემბრისათვის, როდესაც ილია II სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი გახდა, მხოლოდ 6 ეპარქიას ჰყავდა მღვდელმთავარი, რომელნიც მსახურებას, ძირითადად, თბილისის ტაძრებში აღასრულებდნენ; მთელ საქართველოში მოქმედებდა 48 ტაძარი, 2 მონასტერი — სამთავროსი და წმ. ეკატერინესი (ოლღასი); ქართულ ენაზე ხელმისაწვდომი არ იყო საღვთო წერილი, ლოცვანი და სხვა სასულიერო ლიტერატურა, რის გამოც მორწმუნენი მათ ხელით იწერდნენ; არ არსებობდნენ ქართველი სტიქაროსნები. ჯერ კიდევ 1987 წელს, როდესაც თბილისის სიონის საკათედრო ტაძარში კათოლიკოს-პატრიარქის აღსაყდრების 10 წლის იუბილე აღინიშნა, მისალოცად ჩამოსული საქართველოს ეკლესიის სამღვდელოება სიონის ტაძრის ამბიონზე ეტეოდა.

დღეს კი, 50 წლის შემდეგ, 2026 წლის 25 დეკემბრისათვის, საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში არის 49 ეპარქია, რომელთაგან, ისტორიაში პირველად, 7 ეპარქია — საქართველოს ფარგლებს გარეთ. 39 მღვდელმთავარი, 3500-მდე სასულიერო პირი, 400-მდე მოქმედი მონასტერი, 1500 მოქმედი ტაძარი; თითქმის ყველა წირვა-ლოცვაში, სასულიერო პირების გარდა, მონაწილეობენ სტიქაროსნები და ეს მაჩვენებლები მუდმივად იზრდება;

განახლდა სასულიერო განათლების კერები, რომლებიც ლეგენდებად ქცეულ ძველ ისტორიულ სახელწოდებებთან ერთად თანდათან იბრუნებენ სწავლის უმაღლეს ხარისხს:

დღეს მოქმედებს თბილისის სასულიერო აკადემია და სემინარია, გელათის სასულიერო აკადემია და სემინარია, გელათის მეცნიერებათა აკადემია, ქრისტიანული კვლევის საერთაშორისო ცენტრი, თბილისის საღვთისმეტყველო ინსტიტუტი, ქუთაისის საღვთისმეტყველო ინსტიტუტი, ახალქალაქის წმინდა ნინოს საღვთისმეტყველო სამაგისტრო მისიონერული სასწავლებელი სასულიერო პირთათვის, ხალხური სიმღერების უმაღლესი სკოლა თბილისში, სასულიერო სემინარიები ახალციხეში, ბათუმში, გრემში, ცაგერში; სასულიერო გიმნაზიები და პროფესიული სკოლები თითქმის ყველა ეპარქიაში, წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი თბილისში, წმ. ტბელ აბუსერისძის სახელობის უნივერსიტეტი ზემო აჭარაში, ახალი საქართველოს უნივერსიტეტი ფოთში, საქართველოს საპატრიარქოს წმ. თამარ მეფის სახელობის უნივერსიტეტი თბილისში და სხვ.

დღეს საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში უკლებლივ ყველა მღვდელმთავარი პირადად კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II - ის მიერაა ნაკურთხი.

ყველაფრის სათითაოდ აღწერა შეუძლებელია. კიდევ რომ შეიძლებოდეს იმის აღწერა, რაც მისმა უწმინდესობამ და უნეტარესობამ პატრიარქობის 50 წლის განმავლობაში თავისი სამწყსოს უფალთან მისაცვანად იღვაწა, ერთ ადამიანს ამ ნაწერის წასაკითხად იმდენივე დრო დასჭირ-

დებოდა, რაც თვით ამ საქმეების აღსრულებას მოხმარდა, რადგანაც მისი მამათმთავრობის ყოველი წუთი ლოცვითა და ზრუნვით იყო განმსჭვალული და თითოეული ეს საქმე მისი წინასწარი პირადი შრომისა და გადაწყვეტილების შედეგია.

2012 წლის 20 დეკემბერს წმინდანად შეირაცხა ღირსი მამა გაბრიელი აღმსარებელი და სალოსი, რაც უწმინდესისა და უნეტარესის, კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის პირადი დაბეჯითებული მოთხოვნითა და წმინდა სინოდის წევრთა ერთსულოვანი თანხმობით მოხდა. დღეს მამა გაბრიელის წმინდანად აღიარება არნახული სისწრაფით იზრდება მთელ მართლმადიდებელ სამყაროში. მისი წმინდა სხეულის სამების ტაძარში გადმოსვენებისას მიახლების სადღეღამისო რიგი რამდენიმე თვის განმავლობაში არ შეწყვეტილა. საქართველოსათვის ეს იყო უპრეცედენტო შემთხვევა. ამ დღეს კათოლიკოს-პატრიარქმა ბრძანა, რომ ამ ერთმა ადამიანმა შეცვალა მთელი საქართველო.

ადამიანის სიდიადის სრულად დასანახავად საჭიროა არანაკლები ან უფრო მეტი სიდიადე. მისმა უწმინდესობამ და უნეტარესობამ მამა გაბრიელის პიროვნება დაინახა მაშინ, როდესაც ის იყო დევნილი, გვემული და ადამიანთაგან შეურაცხყოფილი. შეიწყნარა იგი, განწმინდა, როგორც ტალახში ჩავარდნილი მარგალიტი და მთელ მსოფლიოს დაანახვა მისი ბრწყინვალეობა.

და თუკი დღეს დედამიწაზე არსებობს ადამიანი, რომლის შესახებაც თამამად შეიძლება ითქვას, რომ მან, ერთმა ადამიანმა, განვლილ 50 წლის განმავლობაში შეცვალა

მთელი საქართველო — და არა მხოლოდ საქართველო — ეს არის სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი და ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი, უწმინდესი და უნეტარესი ილია მეორე, ამინ!

და, ბოლოს, როგორ შეიძლება, შეფასდეს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის 50-წლიანი მოღვაწეობა?

იგი იყო აღმსარებელი და მოწამე:

როგორც სასულიერო პირს, ცხოვრება და მოღვაწეობა მას უხდებოდა ათეისტური საბჭოთა რეჟიმის პირობებში, როდესაც მის თავისუფლებასა და სიცოცხლეს საფრთხე ემუქრებოდა. მაგალითად, ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოს თავმჯდომარეობის პერიოდში მან დაგმო 1979 საბჭოთა ჯარების შეჭრა ავღანეთში, რითაც საბჭოთა ცენტრალური ხელისუფლება ძლიერ განარისხა; 1983 წელს თბილისში მომხდარი თვითმფრინავის გატაცების მცდელობის წახალისება ეკლესიას დაჰბრალდა. ეს იყო მორიგი პროვოკაცია ეკლესიის მიმართ. მიუხედავად პირადი საფრთხისა, უწმინდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ შეწყალების თხოვნით ცენტრალურ საბჭოთა მთავრობას წერილობით მიმართა და ეს — ჯერ კიდევ იმ დროს, როდესაც ეკლესიას დევნიდნენ და საბჭოთა ხელისუფლების პირველი პირები კათოლიკოს-პატრიარქს პირადად არ ხვდებოდნენ. მათ თხოვნა არ შეისმინეს და სასიკვდილო განაჩენი სისრულეში მოიყვანეს.

იგი იყო მლოცველი:

მან შეთხზა მრავალი ლოცვა, მათ შორის: ლოცვა ყოვლადწმინდა სამებისადმი, რომელიც მან სინას წმინდა მთაზე ფეხშიშველა ასულმა წარმოთქვა; ლოცვა წმინდა გიორგისადმი, რომელსაც მან ქართველი ერი შეავედრა; ლოცვა წმინდა ნიკოლოზისადმი, რომელსაც სთხოვა, ყოფილიყო სრულიად საქართველოს უპირველესი კათოლიკოს-პატრიარქი და სხვ. ამ ეპოქალური ლოცვების ტექსტები გამოქვეყნებულია. მისი კურთხევით, ისტორიკოსებმა შეადგინეს საქართველოს პატრიარქებისა და მეფე-დედოფალთა სია, და მათ ეკლესია მუდმივად იხსენიებს.

1999 წლის 25 დეკემბერს მან წაიკითხა აღსარება ქართველი ერის სახელით და თავის სამწყსოს – სრულიად საქართველოს – მიუტევა 2000 წლის განმავლობაში ჩადენილი ცოდვები.

საქართველოში აღდგა შვიდგზის ლოცვის უძველესი ტრადიცია, რაც, მისი უწმინდესობისა და უნეტარესობის თქმით, უმთავრესია განვლილ 50 წელიწადში აღსრულებულ საქმეთა შორის.

იგი იყო მმარხველი:

გარდა პირადი მკაცრი მარხვისა, განვლილი 50 წლის განმავლობაში მან მრავალგზის მოუწოდა სასულიერო პირებსა და მთელ მრევლს, ამა თუ იმ განსაცდელის ჟამს, განსაკუთრებული მარხვისაკენ და პირადად თვითონაც აღასრულა ის.

იგი იყო მღვიძარე:

პირად დასვენებასა და ძილს მთელი ცხოვრების განმავლობაში მეტად მცირე დროს უთმობდა;

იგი იყო უვერცხლო მკურნალი:

ცნობილია მრავალი შემთხვევა, როდესაც მისი ლოცვით სხვადასხვა ასაკის ადამიანები სხვადასხვა სენისაგან განკურნებულან. მაგალითისათვის საკმარისია ქართველი სახალხო მსახიობისა და საზოგადო მოღვაწის, ბატონი კახი კავსაძის, სასწაულებრივი განკურნება ონკოლოგიური დაავადებისაგან, რომელსაც იგი პირადად დღემდე ხშირად ჰყვება;

იგი იყო მოწყალე:

როგორც აღინიშნა, მისი ინიციატივით, 1997 წლიდან საქართველოში აიკრძალა სიკვდილით დასჯა და ევთანაზია. მანამდეც და მერმეც მისი უწმინდესობა და უნეტარესობა გამუდმებით ზრუნავდა პატიმრებსა და სოციალურად დაუცველ სხვა ადამიანებზე. საპატრიარქოსთან არსებულმა უფასო სასადილომ წლების განმავლობაში ათასობით ადამიანი შიმშილით სიკვდილს გადაარჩინა;

იგი იყო მშვიდობისმყოფელი, მხარეთა შემრიგებელი, რამაც ჩვენი ქვეყანა მრავალგზის იხსნა განსაცდელისაგან;

იგი იყო სამშობლოსათვის მზრუნველი და თავდადებული:

მრავალწლიანი შრომის შედეგად მან საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას ავტოკეფალიის საყოველთაო აღიარება მოუტანა.

სამშობლოსათვის საკუთარი სიცოცხლე მას სასწორზე არაერთხელ დაუდვია. მაგალითისათვის საკმარისია, გავიხსენოთ 9 აპრილი, აფხაზეთი და სამაჩაბლო, მისი პირადი მონაწილეობა 2008 წლის ომის შეჩერებასა და დაუმარხავ მიცვალებულთა გადმოსვენებაში. ერთ-ერთ მათგანს მან საკუთარი ანაფორა გადააფარა.

კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II გამუდმებულად ზრუნავდა ერის გამთლიანებისა და გამრავლებისათვის. სამების საკათედრო ტაძარში ყოველ სადღესასწაულო წირვაზე იგი ლოცავდა გვარებს, რაც ადამიანებს ერთმანეთთან აახლოვებს.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი სრულიად ახალი და უნიკალური ინიციატივა, რომელიც მრავალშვილიანობის ძლიერი სტიმული აღმოჩნდა: იგი გახდა საქართველოს ოჯახების ყოველი მესამე და შემდგომი ბავშვის ნათლია, რამაც შობადობა საგრძნობლად გაზარდა და დემოგრაფიული სურათი შეცვალა. საქართველოში თანდათან ჩამოყალიბდა მრავალშვილიანობის განწყობა. დღეისათვის კათოლიკოს-პატრიარქის ნათლულთა რიცხვმა 49 ათასს მიაღწია.

იგი იყო განმანათლებელი:

მისი პატრიარქობის 50 წლის განმავლობაში ქართულ ენაზე დაიბეჭდა ბევრად უფრო მეტი საღვთო წერილი და სხვა სასულიერო ლიტერატურა, ვიდრე საქართველოს მთელი ისტორიის განმავლობაში, ერთად აღებული. ამის შესახებ თავად კათოლიკოს-პატრიარქმა ბრძანა, რომ მის პირად დამსახურებაზე მეტად ეს თანაფარდობა მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შედეგია. ცხადია, რომ

დღეს არსებობს ბეჭდვის ბევრად მეტი საშუალება, ვიდრე ადრე, და ეს ყველგან ასეა, მაგრამ, სხვა ცივილიზებული ქვეყნებისაგან განსხვავებით, საქართველოში ქართულ ენაზე ბიბლია და სხვა სასულიერო ლიტერატურა თითქმის არ არსებობდა და, როგორც ითქვა, სუბიექტური თუ ობიექტური მიზეზების გამო, უწმინდესისა და უნეტარესის, ილია II-ის, პატრიარქობის 50 წლის განმავლობაში დაიბეჭდა ბევრად უფრო მეტი, ვიდრე საქართველოს მთელი ისტორიის მანძილზე ერთად აღებული.

მისი ლოცვა-კურთხევით საქართველოში ამოქმედდა სხვადასხვა საფეხურის სასულიერო და ეკლესიის მფარველობაში მყოფი საერო სასწავლებლები; მის ქადაგებებსა და ეპისტოლეებს, ჯერ კიდევ 1987 წელს, აღსაყდრების 10 წლის იუბილზე წარმოთქმულ მისასალმებელ სიტყვაში ერთ-ერთმა მღვდელმთავარმა მის საკვირაო ქადაგებებს უნივერსიტეტი უწოდა. ეს იყო სავსებით სამართლიანი შეფასება, რადგან ამ ქადაგებებში სხვადასხვა დროს, პრაქტიკულად, ყველა საყოფაცხოვრებო თუ საღვთისმეტყველო საკითხი იყო განხილული.

იგი იყო შემოქმედი:

ამისი მაგალითებია საუკეთესო ნაწარმოებები მუსიკაში, დაზგურსა თუ მონუმენტურ ხელოვნებაში, არქიტექტურაში, ლანდშაფტის დიზაინში და სხვ. მისი საგალობელი — „წმინდაო ღმერთო“ — თითქმის ხუთი ათეული წელია, რაც პრაქტიკულად ყოველ ტაძარში ყოველ წირვაზე იგალობება.

დიდი წმინდა მარხვის დაწყების წინ, შენდობის კვირას, კათოლიკოს-პატრიარქი მთელი ერის წინაშე წარმოთქვამდა საჯარო აღსარებას, სადაც ასახელებდა თავის ცოდვებს, შეცდომებს, უძლურებას და მრევლისაგან, ქართველი ხალხისაგან, ითხოვდა შენდობას. ეს მონანიება არ იყო ფორმალური, რადგანაც დიდ საქმეებს, სამწუხაროდ, დიდი შეცდომებიც ახლავს. იგი ბოლომდე განიცდიდა და პირად უძლურებად აღიქვამდა ყველა იმ შემთხვევას, როდესაც მას არ ეყო ძალა, წინ აღსდგომოდა ბოროტებას; განიცდიდა, რომ მოუწია სასულიერო პირების განკვეთა; განიცდიდა ადამიანთა თვითმკვლელობის თითოეულ შემთხვევას, განიცდიდა დედის მუცელში ბავშვების მკვლელობას, განიცდიდა ჭეშმარიტი ზნეობრივი ღირებულებების ნაცვლად ცოდვისა და უზნეობის დაკანონებას, ვინაიდან დაკანონებული ცოდვა დანაშაულია; განიცდიდა უდიდეს სირცხვილს, როდესაც საჯაროდ მსჯელობენ ადამიანთა პირად ცოდვებზე.

როდესაც მისი უწმინდესობა და უნეტარესობა შედიოდა ნებისმიერ ხალხმრავალ დარბაზში, საქართველოში მთელი დარბაზი ფეხზე დგებოდა. დიდი ხანია, ჩვენს ქვეყანაში ასეთი პიროვნება არ ყოფილა. ასეთი იყო ილია, ასეთი იყო აკაკი, ასეთი იყო ექვთიმე, ასეთი იყო მამა გაბრიელი, რომლის წინაშეც მთელი ტაძარი იჩოქებდა. ასეთი იყო ილია II, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი და ქვეყანა ბედნიერია, როდესაც ჰყავს ასეთი ადამიანები.

ამ ჩამონათვალის თითოეული პუნქტი საკმარისია იმისათვის, რომ ადამიანმა ქვეყნისა და ეკლესიის ისტორიაში

სამუდამო ადგილი დაიმკვიდროს. ყოველივეს ერთად კი ჰქვია ერთი სახელი:

ქრისტეს 12 მოციქულიდან საქართველოში ქრისტიანობა იქადაგა წმ. ანდრია პირველწოდებულმა, წმ. სვიმონ კანანელმა და წმ. მათათამ. წმ. ნინოს ქადაგების შედეგად საქართველო გახდა ქრისტიანული ქვეყანა. უწმინდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი და ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი, დიდი მეუფე, მამაი ჩვენი ილია II საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის დღეს არის ბოლო ჟამის ახალი მოციქული უფლისა, ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, რომელსაც შვენის ყოველი დიდება, პატივი და თაყვანისცემა აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ!

ეკლესიისა ბრწყინალეზად უპირველესი, ნათესავისა შენისა ვახტანგისა კბილისა წილ მიღებული, კვალად მოუპოვენათესავთაშენთაქართველთამოციქულეზბრევითა ღვაწლითა და სისხლითა შენითა, და ღვთივ განანათლე ეკლესიად ჩვენი ერთსულოვნებითა და სიყვარულითა, და ყოველსა სოფელსა მართლმადიდებლობად უქადაგე, რომლისათვისცა ყოველნი ერთობით გნატრით შენ: გიხაროდენ აწ მოციქულთასწორო მეორეო ილია, დიდო მეუფეო და მამაო ჩვენო, და ევედრე ქრისტესა ღმერთსა, რადთა სოფელსა მშვიდობად მოანიჭოს და სულთა ჩვენთა დიდი წყალობად, ამინ!

იერუსალიმის მკვიდრობა და ათენის მოქალაქეობა

(კათოლიკოს-პატრიარქ ილია მეორის
მოღვაწეობისა და მსოფლმხედველობის
ერთი ასპექტის თაობაზე)

არქიმანდრიტი ადამ ახალაძე

რვენს ნაშრომში გავაანალიზებთ რწმენისა და ცოდნის, მეცნიერებისა და რელიგიის, სარწმუნოებრივ და მეცნიერულ მსოფლმხედველობათა ურთიერთმიმართების პრობლემას და ვაჩვენებთ, თუ როგორი ასახვა და გადაწყვეტა პოვა მან სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის, მოღვაწეობაში.

პატრიარქმა აღსაყდრებისთანავე დაიწყო ზრუნვა ეკლესიისა და ინტელიგენციის დაახლოებაზე, ქართველ მეცნი-

ერთა, მწერალთა, მხატვართა, ხელოვანთა და საზოგადო მოღვაწეთა დამკვიდრებაზე ეკლესიის წიაღში. წლების შემდეგ კი ამ პროცესის თაობაზე ასე წერდა:

„ინტელიგენციაში დიდი პოტენციური ძალაა. წარსული დროის უმძიმეს პერიოდებშიც მოაზროვნე ფენა ჩვენი ქვეყნისა ხალხში ნერგავდა განათლებისა და სოციალური პროგრესის მაღალ იდეალებს, ცდილობდა, მიახლოებოდა ღრმა ფილოსოფიურ საკითხებსა და აბსოლუტური ჭეშმარიტების პრობლემას. ერთადერთი, რაც მას აკლდა, ეს იყო ჭეშმარიტი სარწმუნოების სრული გააზრება. თავისი ფუნქციის სწორად შეფასებასა და შესრულებას ინტელიგენცია შეძლებს მხოლოდ მაშინ, თუ თავის ცოდნას რწმენას დაუკავშირებს. ოდენ ამ შემთხვევაში მიაღწევს ის დიდ და სასურველ შედეგებს“ (1995 წლის სააღდგომო ეპისტოლე).¹

უწმინდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის, მამამთავრობით გამრავლდა, გაღრმავდა და თვისებრივად ახალ, განსხვავებულ საფეხურზე ავიდა ის ფასდაუდებელი ღვაწლი, რომელსაც წინამორბედნი ქართველნი პატრიარქნი ეწეოდნენ ამ საშური საქმის განსახორციელებლად თავიანთი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მეტად მძიმე და რთულ პერიოდებში.

განუზომელია წმინდა მღვდელმთაფლის, კათოლიკოს-პატრიარქ კირიონ მეორის (საძაგლიშვილი), დამსახურება ქართული საისტორიო წყაროების, ისტორიოგრაფიის კვლევის საქმეში. XIX საუკუნის 80-90-იან წლებში იგი ქართულ პრესაში აქვეყნებდა წერილებს საქართველოს ისტორიაზე, ხუროთმოძღვრებაზე, ეკლესიის ისტორიისა და ღვთისმეტ-

ყველების საკითხებზე. მას ეკუთვნის წიგნად გამოცემული ორმოცზე მეტი მონოგრაფია.²

ქვათახევის მონასტრის წინამძღვრობისას მან ჩამოიტანა და ტფილისის საეკლესიო მუზეუმს ჩააბარა 96 ხელნაწერი, მათ შორის XI საუკუნის სახარება, 1494 წელს გადაწერილი „დავითნი“ და სხვა მრავალი საინტერესო ხელნაწერი. XIX საუკუნის ბოლოს წმინდა კირიონმა გრიგოლ ყიფშიძესთან ერთად შეადგინა სახელმძღვანელო „ქართული სიტყვიერების თეორია“.

წმინდა მღვდელმოწამე პატრიარქ კირიონის ზრუნვა საქართველოს მომავალზე იმითაც გამოიხატა, რომ მისი მატერიალური დახმარებით რუსეთისა და საზღვარგარეთის უმაღლეს სასწავლებლებში განათლება მიიღო სამასამდე ქართველმა ახალგაზრდამ.

აკაკი შანიძე ანტონ კათოლიკოსისადმი მიძღვნილ მონოგრაფიაში საყურადღებო მოგონებას გვთავაზობს: სტუდენტობის დროს მომავალი აკადემიკოსი თბილისში სტუმრად სწევია მომავალ კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს (ცინცაძე), რომელიც იმხანად რედაქტორი ყოფილა „ბრიტანული და უცხო ქვეყნების ბიბლიური საზოგადოების“ მიერ 1912 წელს განხორციელებული „ახალი აღთქმის“ გამოცემისა. მათ უსაუბრიათ საღმრთო წერილის სხვადასხვა სტამბურ ვარიანტში გაპარული შეცდომების სიმრავლეზე. იქვე დაბადებულა ბიბლიის ძველი ნუსხების კრიტიკულად შესწავლისა და გამოქვეყნების იდეა, რაც შეძლებისამებრ საქმედ უქცევია საქართველოს მამამთავარს და 1934 წელს აკაკი შანიძისათვის გადაუცია პერგამენტის

სამი პალიმფესტური ფურცელი, რომელთათვისაც ეპისკოპოს ალექსის (გერსამია) მიუკვლევია სვანეთში 1917 წელს, და რომელიც შეიცავდა ლუკას სახარების მონაკვეთს. წმინდა კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს დაკვირვებით, ეს გახლდათ გიორგი მთაწმიდელის თარგმანისაგან რამდენადმე განსხვავებული ტექსტი.³

ამ მაგალითებით შემოვიფარგლებით ამჯერად. თუმცა აქედანაც ნათელია, თუ როგორ იღვწოდნენ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქები როგორც სასულიერო, ისე სამეცნიერო ასპარეზზე, იღვწოდნენ ენის, მამულისა და სარწმუნოების შენარჩუნებისათვის ეკლესიისა და საეკლესიო პირთა „მეფისტოფელური დევნა-შევიწროების“ ხანაში.

თუმცა ერისა და ბერის, სასულიერო და ინტელექტუალური ელიტის, ღვთისმეტყველთა და მეცნიერთა, საეკლესიო მოაზროვნეთა და ფილოსოფოსთა ურთიერთლტოლვის ტენდენციები იკვეთებოდა არა მხოლოდ სასულიერო, არამედ ქართველ საზოგადო მოღვაწეებს შორისაც. ამის გათვალისწინებით შეიძლება ითქვას, რომ კათოლიკოს-პატრიარქი ილია მეორე აგრძელებდა საუკეთესო ერისკაცთა, უპირველეს ყოვლისა, ილია ჭავჭავაძის საქმესაც.

გავიხსენოთ, რა თქვა ილია მართალმა გელათის მონასტერში გაბრიელ ეპისკოპოსის დასაფლავებაზე. ამ სიტყვიდან ერთ ამონარიდს მოვიყვან:

„ქვეყანა, ბატონებო, სავსეა ხილულითა და აარა-ხილულითა ადამიანის სულიერ და ხორციელ თვალისათვის... ამ ორს სამფლობელოთა შორის შემაერთებელ ხიდსა სწნავს მართო სიბრძნე, რომელიც ასე იშვიათია ამ წუთის-სოფელში,

რომლითაც ასე სავსე იყო განსვენებული მღვდელმთავარი და რომელიც, ჩემის ფიქრით. სხვა არა არის-რა, გარდა მეცნიერების და სარწმუნოების ერთმანეთში ბედნიერად მორიგებისა ერთმანეთის შეუბღალავად და დაუმონებლად. ამისთანა სიბრძნეს სწვდებოდნენ მართო იმისთანა გენიოსები, როგორიც ნიუტონი და სხვანი მისებრი, ერთსა და იმავე დროს ღვთისა და ბუნებისმეტყველნი“.⁴

აღლათ ძნელად საპოვნელია ამგვარივე სხვა ციტატა, რომელიც თავის თავში მოიცავდეს და ასახავდეს ჭეშმარიტების შემეცნებაზე ორიენტირებული აზროვნების ყველა ძირითად პოსტულატს: 1. ხილული და უხილავი სამყაროს არსებობის გაცხადებას; 2. ადამიანის ორბუნებოვნების აღიარებას; 3. სიბრძნის, როგორც მატერიალურისა და არამატერიალურის ერთდროული წვდომის ნიჭის განსაზღვრებას; 4. სიბრძნის, როგორც მეცნიერებისა და სარწმუნოების „ერთმანეთში მორიგების“ გზის გაგებას; 5. გენიოსთა პლეადისადმი მხოლოდ იმგვარ ადამიანთა მიკუთვნებას, რომლებიც შეიარაღებული არიან ღვთაებრივი სიბრძნით.

ახლა ვნახოთ, რას ამბობდა ზოგიერთი ამ პოსტულატის განმარტებისათვის უწმიდესი და უნეტარესი ილია მეორე თავის სიტყვებსა და ეპისტოლეებში.

„ჩვენს სხეულს სიცოცხლეს სული ანიჭებს, სულს - ღმერთი. და როგორც სულს გაყრილი სხეული კვდება, კვდება სულიც ღვთის გარეშე. ამიტომაც ჭეშმარიტებასთან წილნაყარ კაცზე დიადი არაფერია და არც უფალს მოწყვეტილ ადამიანზე მდაბალი და საცოდავი“, - ვკითხულობთ 1993 წლის სააღდგომო ეპისტოლეში. პატრიარქი მოგვი-

წოდებს რა ღმერთთან განუყრელობის აუცილებლობისკენ, იმავე ეპისტოლეში ინტელექტუალური განვითარების აუცილებლობასაც აღნიშნავს/აუცილებლობაზეც მიუთითებს: „ერის სულიერი ამაღლების საქმეში დიდი როლი ეკისრება ინტელიგენციას. ჩვენ ამ მხრივ ნამდვილად გვყავს ისეთი ძალა, რომელიც შეძლებს ხალხს გაუძღვეს“, – და გვაფრთხილებს: „ოღონდ აუცილებელია ეკლესიასთან მისი [ინტელიგენციის] დაკავშირება, რათა ამპარტავნებამ და თვითდაჯერებამ არ იმძლავროს მასში“ (1993 წლის საადგომო ეპისტოლე).⁵

მეცნიერების, მეცნიერული ცოდნის, ადამიანის გონების, ინტელექტუალური შესაძლებლობების შემოსაზღვრულობა, სასრულობა, არ უნდა იქცეს დაბრკოლებად, წინააღმდეგობად უმაღლესი ჭეშმარიტების შემეცნების გზაზე. ამისთვის ადამიანი შეიარაღებული უნდა იყოს სიბრძნით, რათა დაცულ იქნეს მნიშვნელოვანი შეცდომების დაშვებისაგან.

„რა არის ჭეშმარიტი სიბრძნე და როგორ მოვიპოვოთ იგი? სიბრძნე ორგვარია: მიწიერი და ღვთაებრივი... ჭეშმარიტი სიბრძნე ყოველდღიურ ყოფაში მჟღავნდება და ადამიანს ბედნიერებას ანიჭებს. საოცარია ბრძენი კაცის ხედვა; თავისებურად აღიქვამს იგი სამყაროს, ცალკეულ საგნებსა და მოვლენებს, ადამიანთა ქცევას, მათ ურთიერთობას. მისთვის ყველაფერი მნიშვნელოვანია, ყველაფერი იდუმალი აზრით არის განმსჭვალული. ასეთი პიროვნებისათვის სხვისი მწუხარება და სიხარული განუყოფელია საკუთრისაგან. ბრძენი სრულყოფის კიბეზე ადის და სხვათაც ეხმარება ზესვლაში. ეს ის კიბეა, წმიდა პეტრე მოცი-

ქული რომ გვიჩვენებს: „მოიპოვეთ და ყავთ სარწმუნოებასა შინა თქუენსა მეცნიერებად, და მეცნიერებასა შინა – სიყუარული“ (2 პეტრე 1,5-7). ჭეშმარიტი სიბრძნე მხოლოდ ამ გზით მოიპოვება“ (1987 წლის საახალწლო ეპისტოლე).⁶

დიახ, ღვთისაგან ბოძებული სიბრძნე საჭიროა ყველა ჩვენგანისთვის. სხვაგვარად ვერ შევძლებთ, დავინახოთ და შევიცნოთ საკუთარი თავი, აღვიქვათ სამყარო ისეთი, როგორიც სინამდვილეშია, გავიგოთ, რა არის კეთილი და რა – ბოროტი. „მთავარია, ჩვენ გადავწყვიტოთ, რას ვამჯობინებთ: სიკეთის ვიწრო, ეკლიან, მაგრამ გადამრჩენელ ბილიკს თუ ცოდვის ფართო გზით სვლას. ზოგჯერ ისიც ჭირს გაარკვიო, რა არის ცოდვა და რა – მადლი. ამიტომაც შესთხოვს ღმერთს სოლომონ ბრძენი: მოანიჭე შენს მორჩილს გული გონიერი, რომ სიკეთე გაარჩიოს ბოროტებისაგანო (3 მეფეთა 3, 9) (1990 წლის საშობაო ეპისტოლე).⁷

ასე რომ, სიბრძნე არ არის არც განათლებულობის, არც წიგნიერების, არც ცოდნის, არც ხანგრძლივი მეცნიერული მოღვაწეობის ნაყოფი. „გულის სიბრძნე მცნებათა დაცვით მოიპოვება“ (1990 წლის საშობაო ეპისტოლე). როგორც ღირსი დიონისე ბრძანებს: სიბრძნე გონებას მჭვრეტელობით უნარს ანიჭებს, მჭვრეტელობით ცოდნა მოიპოვება, ჭეშმარიტი ცოდნით კი ჭეშმარიტებას ვეზიარებით.

წმიდა მღვდელმთავარ გაბრიელის დაკრძალვიდან 91 წლის შემდეგ უწმინდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის, ძალისხმევით ილია ჭავჭავაძე წმინდანად შეირაცხა. სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში წირვის დასასრულს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ბრძანა: „ეს

არ არის უბრალო განჩინება, ეს არის დიდი განგება ღვთისა... ყოვლადწმინდა სამება — მამამ, ძემ და სულიწმიდამ — გამოხატა თავისი ნება და გამოაჩინა ახალი ბრწყინვალე წმინდანი, რომელიც იქნება მფარველი ჩვენი ერისა. შემთხვევითი არ არის, რომ ილიას ეწოდა მართალი. უზენაესი სიმართლე, საღვთო წერილის მიხედვით, არის ღმერთი და სიმართლის მქადაგებელი, უპირველეს ყოვლისა, თვითონ უნდა იყოს მატარებელი სიმართლისა. თვითონ უნდა ცხოვრობდეს ამ სიმართლით. წმინდა ილია მართალი სწორედ ამ სიმართლით ცხოვრობდა და სიმართლეს ქადაგებდა. სიმართლე არ შეიძლება დაეტიოს ერთ ადამიანში. ისევე, როგორც სიწმიდე და მადლი. ისიც იღვრება, ეფინება ხალხს“.⁸

ილია ჭავჭავაძის კანონიზაცია იყო დასტური იმისა, რომ ქართული ეკლესიის ნამდვილი გამოღვიძების, ერის ინტელექტუალური სიძლიერის სულიერ საგანძურთან შერწყმის მისიის აღსრულება XX საუკუნის ბოლოს უწმინდესმა და უნეტარესმა ილია მეორემ იდო თავს.

იგი დაუღალავად გვმოძღვრავდა: „როგორი მნიშვნელოვანია ადამიანისათვის ცოდნა და გონიერება, ჩვენ კი თითქმის არ ვზრუნავთ მისი შეძენისათვის, ნამდვილი ცოდნისა და სიბრძნის მოპოვებისათვის. ცოდნის დაგროვება დაბადებიდანვე იწყება. ჩვილ ასაკშივე ბავშვს შეხება აქვს მშობლებთან. ახლობლებთან, გარემოსთან, საიდანაც იძენს იგი ეგრეთ წოდებულ ემპირიულ ცოდნას. სკოლა, უმაღლესი სასწავლებელი, მეცნიერული მოღვაწეობა აფართოებენ და აღრმავებენ პიროვნების თვალსაწიერს, იბადება ახალი იდეები, ჩნდება ახალი სიღრმეები. ცოდნის გაფართოება

არ უნდა შეჩერდეს. მაგრამ ეს, უპირველეს ყოვლისა, უნდა ხდებოდეს წიგნების კითხვით, თვითნალიზით, დიალოგის გზით და არა ტელევიზიის გადაცემების საშუალებით, რომელიც ზედაპირულ ინფორმაციას იძლევა მხოლოდ. ჭეშმარიტი ცოდნა და ჭეშმარიტი მეცნიერება აუცილებლად მიიყვანს ადამიანს ღმერთთან“ (1997 წლის სააღდგომო ეპისტოლე).⁹

იოანე ღვთისმეტყველის სახარების საწყისი მუხლებიდან აღებული სიტყვები – „პირველითგან იყო სიტყუა... მის თანა ცხოვრება იყო, და ცხოვრება იგი იყო ნათელ კაცთა და ნათელი იგი ბნელსა შინა ჰსჩანს, და ბნელი იგი მას ვერ ეწია“ (იოვანე 1; 1, 4, 5) – წაუძღვარა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია მეორემ თავის პირველ-სავე საშობაო ეპისტოლეს (1978-79წწ.) „ყოველთა ღვთივკურთხეულ შვილთა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისა“ მიმართ და ეს, როგორც დრომ გვიჩვენა, შემთხვევითი რამ არ ყოფილა. ამ სიტყვებში გადმოცემული სახარებისეული სიბრძნის ქადაგება ლოგოსზე გახდა ერთი დიდი ნაწილი ღვთივკურთხეული ივერიის ეკლესიის გამორჩეული საჭეთმპყრობლის ლამის ნახევარსაუკუნოვანი მამამთავრული მოღვაწეობისა.

უნდა ითქვას, რომ რწმენისა და ცოდნის ურთიერთმიმართების საკითხს განსაკუთრებული ბედი აქვს კაცობრიობის ისტორიაში. ანტიკური ფილოსოფოსები რწმენას განასხვავებდნენ ცოდნისაგან, მაგრამ არ გამოორიცხავდნენ მას.¹⁰

უწმინდესი და უნეტარესი ილია მეორე თავის ეპისტოლეებში სხვადასხვა თემის განსჯისას ხშირად მოიხმობს ანტიკურ სიბრძნეს, ხოლო იქ, სადაც რწმენისა და ცოდ-

ნის შესახებ კლიმენტი ალექსანდრიელის სწავლებას გადმოგვცემს, წერს, რომ ეს მოაზროვნე, II საუკუნის აპოლოგეტების მსგავსად, პლატონის მასწავლებლად მოსე წინასწარმეტყველს თვლიდა.

იქვე პატრიარქს მოჰყავს კლიმენტი ალექსანდრიელის სიტყვები ძველი აღთქმის იუდაისტური მსოფლმხედველობისა და ბერძნული ფილოსოფიის ურთიერთმიმართებაზე: „როგორც წმიდა ზეთი იღვრებოდა აარონის თავიდან წვერზე და მისი სამოსლის ბოლოებზე, ასევე ჭეშმარიტების ღვთაებრივი მირონი ლოგოსისაგან – მარადიული პირველმღვდელმსახურისაგან – თავდაპირველად გარდამოედინებოდა მის რჩეულ ერზე, შემდეგ კი გავრცელდა ბერძნულ ფილოსოფიაზეც“ (1995 წლის სააღდგომო ეპისტოლე).¹¹

შემდგომში სხვადასხვა ეპოქის ფილოსოფოსები და მეცნიერები სხვადასხვაგვარად მოიაზრებდნენ რწმენისა და ცოდნის, რელიგიისა და მეცნიერების, ღვთისმეტყველებისა და ფილოსოფიის, გონებისა და გულის ურთიერთმიმართების ასპექტებს.

XX საუკუნის ფილოსოფიაში ახლებურად დადგა ცოდნისა და რწმენის მიმართების საკითხი, რომელიც მარქსისტულ იდეოლოგიაში ერთმნიშვნელოვნად იყო გადაჭრილი ცოდნის სრული პრიმატის სასარგებლოდ. რელიგიურ რწმენას არც ნაციონალ-სოციალისტები სწყალობდნენ. თუმცა XX საუკუნის დასაწყისიდანვე დასავლეთში შეხედულება მეცნიერების არსსა და ბუნებაზე პრინციპულად შეიცვალა: უარყოფილ იქნა არა მარტო ასახვის თეორია, არამედ მეცნიერებათა კანონების მარადიულობისა და ურყეობის დებულებაც.

ასე რომ, მეცნიერებამ სინამდვილის ერთადერთ ჭეშმარიტ ამსახველად ყოფნის ძველ პრეტენზიაზე უარი თქვა, რითაც რელიგიურ რწმენას ხელახლა მიეცა ის ადგილი, რომელიც ერთ დროს კანტის მცდელობით დაიმკვიდრა. შესაძლებელი გახდა მეცნიერებისა და რელიგიის წარმომადგენელთა თანასწორუფლებიანი დიალოგი.¹²

მრავალი ფილოსოფიური მიმდინარეობის, კაცობრიობის ინტელექტუალური მოღვაწეობის შეცდომა ისაა, რომ ჭეშმარიტების შეცნობას ცდილობენ მხოლოდ გონებრივი შესაძლებლობების გამოყენებით. მცდარია მოსაზრება, თითქოს გონებით შესაძლებელია ყოველგვარი ჭეშმარიტების პირველწყაროს მოძიება, თითქოს გონება ადამიანის აზროვნების შეუმცდარი იარაღი და ყოველგვარ განსჯაში მიუკერძოებელი მსაჯული იყოს.

„განა ყოველთვის მისაღებია ჭეშმარიტების საზომად ჩვენი პრაქტიკული გამოცდილების, პრაქტიკული ცოდნის გამოყენება? – სვამს კითხვას საქართველოს ეკლესიის მწყემსმთავარი ერთ-ერთ ეპისტოლეში და აგრძელებს: – როგორც ამბობენ ფილოსოფოსნი, ჭეშმარიტება არ არის დასრულებული რამ, არამედ იგი მუდმივმოქმედი პროცესია ძიებისა, წვდომისა, რომლის დროსაც სულიერი და ფიზიკური ბუნება ამა თუ იმ პიროვნებისა კი არ ორდება, პირიქით, სრულად ავლენს თავის თავს, ავლენს ამ ორი არსის ერთიანობას“ (1989 წლის საახალწლო ეპისტოლე).¹³

იოანე ოქროპირის მიხედვით, თუ ადამიანის გონება მოკლებული იქნება რელიგიურ გრძნობებში გადგმულ მაცოც-

ხლებელ ფესვებს, იგი განწირული აღმოჩნდება აზრთა ლაბირინთში უნაყოფო ხეტიალისათვის.

რალა თქმა უნდა, ადამიანის გონებას ბევრი რამ შეუძლია, მაგრამ თუ მან შეძლო მათემატიკასა და ასტრონომიაში ზუსტი კანონების აღმოჩენა, თუ მან მიაღწია ზოგიერთი ფიზიკური კანონზომიერების ზედაპირამდე, დაიმორჩილა გარკვეული ბუნებრივი ძალები, განავითარა ტექნიკა და პოსტინდუსტრიული ტექნოლოგიები, მას მაინც მიუღწეველი დარჩა ჭეშმარიტება სამყაროს არსებობის, ყოფიერების, ადამიანის ბუნების, სიცოცხლის წარმოშობისა და სხვა მრავალი საკითხის შესახებ.

ასეთია მიმართება გონებისეული ცოდნისა იმ ცოდნის მიმართ, რომლის მოპოვებაც ადამიანის სასრულ გონებას არ შეუძლია. მრავალი ფილოსოფოსის აღიარებით, ეს რწმენის სფეროს განეკუთვნება.

რაც შეეხება ქრისტეს ეკლესიას, იგი ყოველთვის განუმარტავდა ამა სოფლის მკვიდრთ რწმენისა და ცოდნის ურთიერთმიმართების საკითხს პრობლემის ყველაზე ღრმა ხედვითა და მეტაფიზიკური დასაბუთებით. ეს განმარტებანი, სიტყვანი, ქადაგებანი, მუდამ უმაღლესი სულიერობის, აბსოლუტური ჭეშმარიტების, ზესოფლიურობის ბეჭდით იყო დაღდასმული.

თვინიერ ცოდნის შეძენისკენ სწრაფვისა, ცხადია, ადამიანი ვერ შეძლებს ღვთაებრივ საქმეთა წვდომას. „...რომ შევიცნოთ და შევისისხლხორცოთ ეს უდიდესი საიდუმლო, ამისათვის სარწმუნოებაზე დაფუძნებული ცოდნა უნდა შევძინოთ ჩვენს გულს, ჩვენს გონებას, იმდაგვარად უნდა

ავმალღდეთ, რომ მაღალ დონეზე სუფევდეს ჩვენში სარწმუნოება და ცოდნა. სარწმუნოება უნდა ანათებდეს ჩვენს შინაგან სამყაროს და შინაგანი სამყაროც მზად უნდა იყოს, რომ შეიცნოს, თუ საიდან მოდის ეს ნათელი, და მიიღოს იგი... მაშასადამე, სარწმუნოების ნათელს გულმა და გონებამ თავისი ნათელი უნდა დაახვედროს; ამ ორი გზით იგი ღვთისაგან ბოძებული მაღალი გონებით იხილავს ღმერთს“ (1981 წლის საშობაო ეპისტოლე).¹⁴

რწმენისა და ცოდნის ურთიერთმიმართებაზე მსჯელობისას ფრიად საგულისხმოა და გასათვალისწინებელი უწმიდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის, მიერ მეორე საუკუნის ცნობილი მეცნიერის კლიმენტი ალექსანდრიელის შეფასება, როგორც „საუკეთესო მაგალითისა ცოდნისა და რწმენის შერწყმისა“. პატრიარქი იქვე წერს: „მას უწოდებდნენ „დაბადებიდანვე პროფესორს“, „უპირატეს მისიონერს“, „პირველ ქრისტიან მეცნიერს“... იგი მღვდელი იყო, მაგრამ მხოლოდ სამოძღვრო საქმიანობით არ იფარგლებოდა. გამორჩეულ სულიერ ცხოვრებასთან ერთად ის გულდასმით სწავლობდა სიბრძნეს, ჰქონდა მჭიდრო კავშირი ალექსანდრიის საღვთისმეტყველო და ფილოსოფიურ სკოლებთან.

თუ ტერტულიანეს დევიზი იყო: „იერუსალიმი და არა ათენი“, ანუ განშორება მეცნიერებისაგან, კლიმენტი ალექსანდრიელი მთელი თავისი ცხოვრებითა და ნაშრომებით აღიარებდა რწმენის და მეცნიერების სინთეზს, ანუ „იერუსალიმს და ათენს“. ოღონდ უპირველეს მნიშვნელობას რწმენას ანიჭებდა, შემდეგ კი რწმენაზე აგებულ მეცნიერებას. [... მისი შეხედულებით] ღმერთი და ჩვენი ყო-

ფის ღვთაებრივი აზრი რწმენისა და გონების გადაკვეთაზე უნდა ვეძიოთ...

კლიმენტი ალექსანდრიელი, თანახმად სახარებისა, ქრისტიანებს ორ ჯგუფად ყოფს: პირველი – მონანი ღვთისა. ესენი არიან რწმენის შესახებ პრიმიტიული ცოდნის მქონე მორწმუნენი, რომელნიც მარტივად განიხილავენ წმიდა წერილს, არ უღრმავდებიან მის საკრალურ აზრს და კმაყოფილდებიან იგავთა და სიმბოლოთა პირდაპირი გაგებით. მეორე ჯგუფს მიეკუთვნებიან გნოსტიკოსები – მეცნიერები, რომელნიც რწმენითა და ცოდნის წყალობით ადიან მაღალი სულიერი და მისტიკური ჭვრეტის საფეხურებზე. მათ ეს ღირსეული მამა უფლის მეგობრებს უწოდებს. ასე რომ, ადამიანმა უნდა განვლოს სრულყოფის გზა ღვთის მონიდან ღვთის მეგობრამდე, თუ სურს გააცნობიეროს თავისი ნამდვილი ადგილი და დანიშნულება ამ ქვეყანაზე.

კლიმენტის აზრით, არ არის საკმარისი ოდენ ცოდნა. პიროვნება აუცილებლად უნდა ესწრაფოდეს სიკეთის ქმნას, რომ შეძლოს, აღასრულოს ღვთის მცნებანი და თანდათანობით მიემსგავსოს შემოქმედს“ (1995 წლის სააღდგომო ეპისტოლე).¹⁵

ვფიქრობთ, მოყვანილ ამონარიდში ჩამოყალიბებულია კათოლიკოს-პატრიარქ ილია მეორის პოზიციის ამსახველი უმთავრესი დებულებები რწმენისა და ცოდნის ურთიერთმმართველობის საკითხში.

„ეყოფა ჩვენს ხალხს ძალა, რომ იპოვოს გზა ტაძრისაკენ მიმავალი?“ – სვამდა კითხვას იგი 1995 წლის სააღდგომო ეპისტოლეში და ამგვარად პასუხობდა: „ამ სასიცოცხლო

ნაბიჯის გადადგმაში მას განსაკუთრებული დახმარება უნდა გაუწიოს ჩვენმა მრავალტანჯულმა, მაგრამ სულით გაუტეხელმა ინტელიგენციამ. ეს მისი მოვალეობაა. საქართველოს კულტურული, ინტელექტუალური, თუნდაც მატერიალური პოტენციალის აღორძინება სულიერი ამაღლებით უნდა დაიწყოს. მეცნიერების და მის წარმომადგენელთა სულიერობა იქნება სათავე ჩვენი ქვეყნის განახლებისა“.¹⁶

ასე დამოძღვრა, ასეთი ლოცვა-კურთხევა მისცა ერის სულიერმა მამამ ქართველ ინტელიგენციას. ამიერიდან მას „ერის წყლულით“, „მის ბედით და უბედობით“ უნდა ეცხოვრა, რათა ეწინააღმდეგებოდა ერისათვის.

რა იყო (და რა არის დღესაც) საჭირო იმისათვის, რომ ამგვარად იმოღვაწიოს ერისკაცმა? ამ კითხვაზე პასუხს ილია მართალს დავესესხებით: „იგი [წმიდა გაბრიელ ეპისკოპოსი (ქიქოძე) – ავტ.] ერთს თავის ქადაგებაში სთხოვდა თავისს სამწყსოს... ევედრენით ღმერთს, რომ მომცეს ძალა ჯერონად ვემსახურო ეკლესიასა, ესე იგი, თქვენს ცხოვრებასაო... ეს მისთვის ლიტონი სიტყვა არ იყო, საღვთო წერილიდამ ამოკითხული და გაზეპირებული. ეს იყო მისი სიმბოლო, ეს იყო მისი განათლებული რწმენა, ეს იყო მისი გამეცნიერებული სარწმუნოება და გასარწმუნოებული მეცნიერება, ეს იყო ის, რასაც სიბრძნეს ეძახიან და რის გარეთ მსახურება თვისი მსახურებად არ მიაჩნდა, ღვაწლი – ღვაწლად, მაღლი – მაღლად, საქმე – საქმედ. კაცთათვის მსახურება მსახურებაა ღვთისაო, – ამას მართლ ღრმად განსწავლული სარწმუნოება იტყვის... რით იყო ასე ძლიერ სახელოვანი ჩვენი მღვდელმთავარი, რომ გამოიწვია ასეთი დიდი გლო-

ვა ერისა? ნუთუ მართო სიბრძნითა? არა, სიბრძნესთან ერთად ორი სიკეთე კიდევ ჰქონდა მიმადლებული ღვთისაგან. ერთი ისა, რომ იგი იყო შვილი, სისხლი და ხორცი ამა ერისა, და, მაშასადამე, იცოდა, რა ტკივილით იმტკივნეულოს, რა სიხარულით ინუგეშოს, და მეორე ისა, რომ მოციქულობდა ჩვენის სამშობლოს სიტყვითა, იმ ენითა, რომლითაც დღესაც ვადიდებთ ღმერთსა, ვპატრონობთ ქვეყანასა და სულსა და გულს ვაწვდით ერთმანეთსა საუკუნიდამ საუკუნემდე¹⁷.

მაშასადამე, ერის სამსახურს აუცილებლად სჭირდება სიბრძნე, რომელიც არ არსებობს არც თვინიერ სარწმუნოებისა და არც თვინიერ მეცნიერებისა. სიბრძნე არის „განათლებული რწმენა“, ანუ „გამეცნიერებული სარწმუნოება“ და „გასარწმუნოებული მეცნიერება“.

ილია მართლის მიერ განსაზღვრული ერის მსახურების მაგალითია სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია მეორის მოღვაწეობა. როგორი საოცარი სიზუსტით ესადაგება მის მიერ წმინდა გაბრიელზე ნათქვამი სიტყვები აწ განსვენებულ ნეტარხსენებულ პატრიარქს.

უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია მეორემ აღადგინა ე. წ. „ხუთშაბათობები“ – საპატრიარქოში ინტელიგენციასთან შეხვედრები, რომლებიც, თავისი მწყემსმთავრობის უმძიმესი წლების მიუხედავად, კათოლიკოს-პატრიარქ კალისტრატეს დაუწესებია. თავის მხრივ, ეს იყო ილია მართლის სახლში დაწესებული მწერალთა და მოღვაწეთა შეკრებების გამოცახილი, რომლებიც ილიას გადაწყვეტილებით ხუთშაბათობით იმართებოდა. ცნობილია სტუმართა მიღებისა და მასპინძლობის ილიასეული ადათ-წესები და ისიც, თუ რა

მნიშვნელობას ანიჭებდა დიდი ილია მოწინავე ინტელიგენციის შეკავშირებას, საერთო აზრის შემუშავებას.

კიდევ ერთი ტრადიციის აღდგენამ კეთილი ნაყოფი ამჯერადაც გამოიღო: ეკლესიის გარშემო სულ უფრო მეტად შემოიკრიბნენ ფილოლოგები, მედიკოსები, ისტორიკოსები, ფილოსოფოსები, ფსიქოლოგები, ეკოლოგები, ბიოლოგები, მწერლები. მათ თავიანთი სახელოვანი წინაპრებისა და მასწავლებლების გზა განაგრძეს.

ქართული ეკლესიის წიაღში წლების განმავლობაში მწიფდებოდა აზრი და იქმნებოდა ხელსაყრელი ვითარება, რათა გადადგმულიყო პრაქტიკული ნაბიჯები საპატრიარქოსთან სამეცნიერო კერების ჩამოყალიბებისაკენ.

1988 წლის 21 სექტემბერს, ღვთისმშობლის შობის დღეს, გელათობას, კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია მეორემ სა-მოცდახუთი წლის დუმილის შემდეგ ამოქმედებული გელათის ტაძრის გახსნის დღეს ბრძანა: „როცა დავითმა გელათის მშენებლობა გადაწყვიტა, მას უნდოდა გელათი ყოფილიყო არა მხოლოდ ბერების სავანე, არამედ დიდი სამეცნიერო ცენტრი. მან აქ მოიწვია იოანე პეტრიწი, არსენ იყალთოელი და სხვები. შემთხვევით არ უწოდებდნენ გელათს მეორე იერუსალიმსა და მეორე ათინას. დავითის გელათი სწორედ ათენის სიმაღლეზე უნდოდა ასულიყო. აქ ასწავლიდნენ არა მარტო ღვთისმეტყველებას, არამედ პლატონს, არისტოტელეს, საერთოდ, მთელს იმ დროისათვის დაგროვილ სიბრძნეს... მე ხშირად მეკითხებიან, რა არის ქართული ეკლესიის დამახასიათებელი ნიშანიო, და ვპასუხობ: თავიდანვე მასში იყო სწრაფვა ცოდნისა და სულიერობისაკენ.

დღეს გაიხსნა გელათი და დღეს იხსნება სასულიერო აკადემია თბილისში. ეს შემთხვევითი არ არის. ეს გაგრძელებაა იმ ძველი აკადემიისა, რომელიც იყო აქ“.¹⁸

მთელი ეს წარმოუქმული სიტყვა წინასწარმეტყველური აღმოჩნდა. გავიდა ხანი და, ღვთის წყალობით, თბილისის სასულიერო აკადემია იქცა მეცნიერებისა და ღვთისმეტყველების ახალ კერად, რომელსაც გვერდით ამოუდგა ქუთაისის სასულიერო აკადემია და სემინარია, ბათუმის, ახალციხის, ცაგერის, გრემის სემინარიები, წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, წმინდა თამარ მეფის სახელობის უნივერსიტეტი, შუახევის წმინდა აბუსერიძე ტბელის სახელობის სასწავლო და ფოთის ახალი საქართველოს უნივერსიტეტები, გიორგი მთაწმინდელის სახელობის საეკლესიო გალობის უმაღლესი სასწავლებელი, ახალქალაქის წმინდა ნინოს სახელობის საღვთისმეტყველო სასწავლებელი.

მაღე ქართველ მეცნიერთა წრეშიც გაჩნდა სურვილი და მოთხოვნილება გელათის აკადემიის, როგორც მეცნიერული კვლევის ცენტრის, აღდგენისა. 1995 წლის 25 მაისს საქართველოს საპატრიარქო რეზიდენციაში პატრიარქმა ხელი მოაწერა გელათის მეცნიერებათა აკადემიის დაარსების დოკუმენტს.

უწმიდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის, ლოცვა-კურთხევით, წმიდა მიწაზე (ისტორიული პალესტინის ტერიტორიაზე) შემორჩენილი და შემონახული ქართული კულტურის ძეგლების მოსაძიებლად და შესასწავლად 2001 წლის 17 დეკემბრიდან 2002 წლის 1 აპრილამდე ისრაელში

მივლინებული იყო ქართველ მეცნიერთა ჯგუფი პროფესორ თამილა მგალობლიშვილის ხელმძღვანელობით.

ექსპედიციამ შეძლო აღეწერა ქართველთა სახელთან დაკავშირებული ოცდათხუთმეტი მონასტერი. გაკეთდა ოთხმოცდაათამდე ქართული წარწერის ასლი. აღინუსხა სხვადასხვა ეკლესიაში დაცული ქართულწარწერებიანი ნივთები. აღიწერა მრავალი მეტად მნიშვნელოვანი ხელნაწერი, დამზადდა იერუსალიმის საპატრიარქოში დაცული საბუთების ფოტოასლები.

მეცნიერული და სარწმუნოებრივი ცოდნის შერწყმის პროცესთან დაკავშირებული მეთოდოლოგიური პრობლემები რელიეფურად გამოიკვეთა 1999-2001 წლებში ჩატარებულ კონფერენციებზე „ქრისტიანობა და მედიცინა“, რომლებიც მოეწყო საქართველოს საპატრიარქოსა და თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტის თანამშრომლობის შედეგად. ეს საქმიანი ურთიერთობა ნაყოფიერი აღმოჩნდა. 2002 წელს, ამჯერად თბილისის სასულიერო აკადემიასთან ერთად, დაიწყო სემინარების ციკლის ჩატარება ისეთ თემებზე, როგორიცაა კრეაციონიზმი და ევოლუციონიზმი, ევთანაზია, ტრანსპლანტოლოგია, აბორტი და სხვ.

სოციალური პედიატრიის დაცვის ფონდი (გამგეობის თავმჯდომარე პროფესორი გ. ჩახუნაშვილი) 2002 წლიდან გახდა ინიციატორი სამეცნიერო კონფერენციების ჩატარებისა, რომელთა დევიზია „ჩანასახიდან ბავშვს აქვს უფლება, იყოს დაცული“.

ქრისტეშობის 2000 წლისთავის შესახვედრად უწმინდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის, შემწეობით ჩატარ-

და საერთაშორისო სიმპოზიუმი „ქრისტიანობა: წარსული, აწმყო, მომავალი“. ამ ფორუმზე ქართველ და უცხოელ მეცნიერთა ინიციატივით გადაწყდა, ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ბაზაზე შექმნილიყო ქრისტიანობის კვლევის საერთაშორისო სამეცნიერო ცენტრი. კათოლიკოს-პატრიარქ ილია მეორის ლოცვა-კურთხევით, ცენტრის შექმნის იდეა რეალობად იქცა. ცენტრმა ჩაატარა რამდენიმე საერთაშორისო სამეცნიერო სიმპოზიუმი. გამოიცემა ჟურნალი „ლოგოსი“, სამეცნიერო მონოგრაფიები, ეწყობა სამეცნიერო ექსპედიციები, პერიოდულად ტარდება მუდმივმოქმედი სამეცნიერო სემინარი.

ჩამოთვლილი ფაქტების ნუსხა არასრულია, თუმცა ზუსტი მაჩვენებელია იმისა, რაც უწმიდესისა და უნეტარესის მამამთავრობის წლების განმავლობაში მოხდა სარწმუნოებისა და მეცნიერების დაახლოების სფეროში. ცხადია, სხვა მეცნიერული წიგნებიც გამოიცა, ბევრი ნაშრომი დაიწერა. ბევრი რამ ახლებურად იქნა გაანალიზებული და გააზრებული ჩვენ მიერაც. ეს მოვლენები ასახულია მრავალ წყაროში, რომელთა განხილვა უფრო ვრცელი ნაშრომის ფარგლებშია შესაძლებელი.

დღეისათვის საქართველოს ინტელიგენციის ერთი ნაწილი მართლა შემობრუნდა ეკლესიისაკენ, მაგრამ კვლავაც არიან „ბრძენნი“. რომელთაც გონება აქციეს კერპად და მხოლოდ მისგან ისმენენ „ჭეშმარიტებას“. ასეთ მეცნიერებთან კამათი მართლა ძნელია. დღეს, როდესაც მეცნიერული კვლევის მიმართულებათა განსაზღვრა მჭიდროდაა გადახლართული ეთიკური პრობლემების მოგვარებასთან, სხვა-

დასხვა ფენომენტთა სულიერ-ზნეობრივ არსზე მსჯელობისას განსაკუთრებულად თვალსაჩინოვდება წმინდა გონიერების სისუსტე, რომელიც რწმენის გარეშე არაა საკმარისი იმისათვის, რათა განჭვრიტოს ბიომედიცინის, ეკოლოგიის, გლობალური პოლიტიკის, თანამედროვე ტექნოლოგიების, მსოფლიო ეკონომიკის წინაშე არსებული და პროგნოზირებადი ეთიკური დილემებისა და კოლიზიების წილი კაცობრიობის მომავლის განსაზღვრაში.¹⁹

ახლაც, როგორც ადრეც, მრავალრიცხოვანი მეცნიერთა ლაშქრის არსებობის მიუხედავად, დიოგენე სინოპელივით დღისით ანთებული ლამპრით გვიხდება იმგვარ მოაზროვნეთა აღმოჩენა, რომელთათვისაც მეცნიერული და სარწმუნოებრივი მსოფლმხედველობანი ერთი მთლიანობაა და რომლებიც მხოლოდ ამ მთლიანობის პრიზმაში ხედავენ ჭეშმარიტების მიღწევის გზას.

თუმცა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის, ღვაწლით, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, „სულიერმა და ინტელექტუალურმა ძალებმა ერთმანეთისკენ დაიწყეს სვლა და ეს ჩვენ დიდ იმედს გვისახავს. ღვთის ძალით ჩვენი ხალხი ძნელად, მაგრამ მაინც თავისუფლდება ბოროტი ძალებისაგან. სადღაც შორს უკვე ჩანს სინათლის შუქი“ (1995 წლის სააღდგომო ეპისტოლე).²⁰

1. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. ეპისტოლენი. – თბ., 2013. – გვ. 311.
2. იღუმენი ადამი. იერუსალიმი და ათენი (სარწმუნოება და მეცნიერება: ინტეგრაციის მცდელობანი). – გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, 2007, №3, გვ. 10–28.
3. აკაკი შანიძე. ანტონი I-ის გავლენა სალიტერატურო ქართულზე და ძველი ქართული ენის ძეგლების ვითარება ახალი აღთქმის წიგნების გამოცემებში // თსუ, ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, ტომი 9. – თბ., 1964. – 94 გვ.
4. ილია მართალი (ჭავჭავაძე). სიტყვა თქმული გელათის მონასტერში გაბრიელ ეპისკოპოსის დასაფლავების დღეს. – თხზ. 2 ტომად. – მე–2 ტ. – თბ., 1977. – გვ. 236–240.
5. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. ეპისტოლენი. – თბ., 2013. – გვ. 271–273.
6. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II. 1987 წლის საახალწლო ეპისტოლე. – <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/saakhaltso1987.htm> – წვდომა განხორციელდა 2026 წლის 2 აგვისტოს.
7. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. ეპისტოლენი. – თბ., 2013. – გვ. 212–213.
8. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. წმიდა ილია მართალი // სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. „ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი“, ტომი II. – თბ., 1997. – გვ. 248–249.
9. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. ეპისტოლენი. – თბ., 2013. – გვ. 352–353.
10. თევზაძე გ. ანტიკური ფილოსოფია. – თბ.: „მეცნიერება“. – 1995. – გვ. 3–23.
11. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. ეპისტოლენი. – თბ., 2013. – გვ. 312–313.
12. თევზაძე გ. XX საუკუნის ფილოსოფიის ისტორია. – თბ.: თსუ გამომცემლობა. – 2002. – გვ. 3–21.
13. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II. 1989 წლის საახალწლო ეპისტოლე. – <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/epistoleebi/saakhaltso1989.htm> – წვდომა განხორციელდა 2026 წლის 2 აგვისტოს.
14. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. ეპისტოლენი. – თბ., 2013. – გვ. 41.
15. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. ეპისტოლენი. – თბ., 2013. – გვ. 311–313.
16. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. ეპისტოლენი. – თბ., 2013. – გვ. 311.
17. ილია მართალი (ჭავჭავაძე). სიტყვა თქმული გელათის მონასტერში გაბრიელ ეპისკოპოსის დასაფლავების დღეს. – თხზ. 2 ტომად. – მე–2 ტ. – თბ., 1977. – გვ. 236–240.
18. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. ღვთისმშობლის შობის დღე. გელათში 1988 წლის 21 სექტემბერს წარმოთქმული სიტყვა. – https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/qad-agebebi/skhva/gvt_shoba.htm
19. ვახტანგ ახალაძე. რწმენისა და ცოდნის ურთიერთმიმართების საკითხები სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის ეპისტოლეებში. – ჟურნ. რელიგია, 2002, №10–11–12. – გვ. 13–23
20. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II. ეპისტოლენი. – თბ., 2013. – გვ. 314.

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ურთიერთობა მართლმადიდებელ და არამართლმადიდებელ ეკლესიებთან 1978-2000 წლებში

სერგო ვარდოსანიძე

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესი ილია II-ის, საპატრიარქო ტახტზე აღსაყდრების შემდეგ ერთ-ერთი უმთავრესი საკითხი იყო ადგილობრივ მართლმადიდებელ ეკლესიებთან ურთიერთობის გააქტიურება, რათა მათ ეცნოთ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალია, ასევე მეგობრული ურთიერთობის დაემყარებინათ არამართლმადიდებელ ეკლესიებთან და სხვა რელიგიურ კონფესიებთან.

1917 წლიდან 25 წლის განმავლობაში საქართველოსა და რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიათა შორის ევქარისტული კავშირი არ არსებობდა. 1943 წლის 31 ოქტომბერს, დაძაბული მოლაპარაკებების შემდეგ, რუსეთის პატრიარქმა სერგიმ ოფიციალურად აღიარა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ტერიტორიული ავტოკეფალია, 1945 წელს პატრიარქი კალისტრატე ესწრობოდა რუსეთის ახალი პატრიარქის, ალექსი I-ის, აღსაყდრებას მოსკოვში. 1946 წელს საქართველოში ოფიციალური მეგობრული ვიზიტით ჩამობრძანდა რუსეთის პატრიარქი უწმიდესი ალექსი I. 1958–62 წლებში იგი კიდევ ორჯერ სტუმრობდა საქართველოს. 1945–1948 წლებში უწმიდესი და უნეტარესი კალისტრატე სტუმრობდა მოსკოვს. 1951–1970 წლებში მოსკოვში არაერთხელ ჩატარდა საბჭოთა კავშირში არსებულ რელიგიურ კონფესიათა მეთაურების შეხვედრა, სამშვიდობო კონფერენციები. ამ შეხვედრებში მონაწილეობდნენ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქები: მელქისედეკ III, ეფრემ II, დავით V, ილია II. აღნიშნულმა შეხვედრებმა დიდი როლი შეასრულა რუსეთისა და საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიათა შორის კეთილგანწყობილი ურთიერთობის დამყარებაში.

1978 წლის მაისში ახლად არჩეულმა საქართველოს ეკლესიის მეთაურმა მონაწილეობა მიიღო რუსეთში პატრიარქობის აღდგენიდან 60 წლისთავისადმი მიძღვნილ საზეიმო ღონისძიებაში. აქ იგი შეხვდა და მომავალი ურთიერთობების გაღრმავების საკითხებზე ესაუბრა მსოფლიო საპატრიარქოს წარმომადგენლებს, მიტროპოლიტებს:

მელიტონსა და ბართოლომეოსს (ახლანდელ მსოფლიო პატრიარქს – ს.ვ), იერუსალიმის ეკლესიიდან – მიტროპოლიტ გერმანეს, რუმინეთის ეკლესიიდან – მიტროპოლიტ თეოქსტიტეს (შემდგომში პატრიარქს – ს.ვ), ბულგარეთის პატრიარქ მაქსიმეს, ელადის ეკლესიის წარმომადგენელს – მიტროპოლიტ ვარნავას, კვიპროსის ეკლესიის მეთაურს – მთავარეპისკოპოს ქრიზოსტომოსს, ჩეხოსლოვაკიის ეკლესიის მეთაურს – დოროთეს, პოლონეთის ეკლესიის მეთაურს – მიტროპოლიტ ვასილს, ამერიკისა და კანადის მართლმადიდებელი ეკლესიის მეთაურს – მთავარეპისკოპოს თეოდოსის, სომხური ეკლესიის მეთაურს – პატრიარქ–კათოლიკოს ვაზგენს I-ს. უწმიდესი და უნეტარესი ილია II ყოველთვის პატივისცემით იხსენებდა რუსეთის პატრიარქებს – უწმიდეს ალექსი I-სა და უწმიდეს პიმენს. მან 1990 წელს პატრიარქ პიმენის დაკრძალვაზე წარმოთქმულ სიტყვაში ასე დაახასიათა იგი: „როდესაც ჩვენ უწმიდესი პატრიარქის – პიმენის – ცხოვრებას შორიდან ვუყურებთ, ვხედავთ მხოლოდ მის სიდიადეს, გვახსენდება სადღესასწაულო ღვთისმსახურებანი, წირვა-ლოცვანი, მაგრამ ვერ ვხედავთ იმ მძიმე განსაცდელსა და დევნას, რომელიც მან გადაიტანა, ვერ ვხედავთ იმ თავგანწირულ მსახურებას, მის უძილო, ღოცვით გათენებულ ღამეებს, მის ცრემლებსა და ტანჯვას, იმ მძიმე ჯვარს, რომელიც მას თავისი მხრებით მიჰქონდა“.¹ უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ ახლად არჩეულ პატრიარქ ალექსი II-ს ტრადიციული მეგობრობა და ურთიერთთანამშრომლობა შესთავაზა. XX საუკუნის 90–იან წლებში საბჭოთა კავშირი დაიშალა.

ეს პროცესი ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკებისათვის, მათ შორის - საქართველოსათვის, საკმაოდ მტკივნეული აღმოჩნდა. რუსეთის პოლიტიკური წრეების წაქეზებითა და მხარდაჭერით გაძლიერდა სეპარატისტული მოძრაობა საქართველოს ისტორიულ მიწა-წყალზე, აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში. რუსეთმა ფაქტობრივად მოახდინა ამ ტერიტორიების ანექსია, თუმცა საერთაშორისო საზოგადოებრიობას ჯიუტად უმტკიცებს, რომ იგი რეგიონში იცავს მშვიდობასა და სტაბილურობას. ეს ხდება იმ ფონზე, როდესაც 300 000 ქართველი გამოძევებულია აფხაზეთის ტერიტორიიდან, 14 ათასზე მეტი ადამიანი კი დახოცეს საკუთარ მიწა-წყალზე. დახვრიტეს მღვდელმონაზონი ანდრია (ყურაშვილი), დაარბიეს ეკლესიები.

რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესია თავის ბუნდოვან განცხადებებში თითქოს გმოხდა ძალადობას, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ ყველაფერში ირიბად ქართველებს ადანაშაულებდა. რუსეთის პატრიარქმა ალექსი II-მ თბილისში ყოფნისას თავი აარიდა ამ პრობლემებზე მსჯელობას. ცხუმ-აფხაზეთისა და ცხინვალის ეპარქიებიდან სეპარატისტების მიერ გამოძევებულია ქართველი სამღვდელოება და ამ დროს რუსეთის ეკლესია, საქართველოს საპატრიარქოს გვერდის ავლით ცდილობს იქ რუსი სასულიერო პირების დამკვიდრებას და ამას ამართლებს მოსახლეობის რელიგიური მოთხოვნილებით. ჩვენ წინაშეა ასეთი ვითარება: რუსეთის ეკლესია საჯაროდ აღიარებს საქართველოს ეკლესიის ტერიტორიულ ავტოკეფალიას, სინამდვილეში კი პირიქით იქცევა.

რუსეთის „პატრიოტ მეცნიერთა“ წრეებში გაჩნდა მოსაზრებანი ახალი ათონის მონასტრის რუსეთის ეკლესიისათვის დაბრუნების აუცილებლობის შესახებ. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს—პატრიარქი ილია II მკაცრად გმობდა ყოველივე ამას. რუსეთის პატრიარქ ალექსი II—სადმი გაგზავნილ წერილში იგი აღნიშნავდა: „მე მივიღე საკმაოდ უცნაური და გაუგებარი წერილი და აუცილებლად მივიჩნიე, გამეცნო იგი თქვენთვის, მით უმეტეს, რომ იგი რუსეთისა და საქართველოს ავტოკეფალიური ეკლესიების ურთიერთობებს ეხება.... უპირველეს ყოვლისა, გვაოცებს, რატომ ერევიან მეცნიერები ორი ძმური ავტოკეფალიური ეკლესიის ურთიერთობაში? ვინ მისცა მათ ამის უფლებამოსილება? მე არ ვფიქრობ, რომ ეს თქვენგან მიეცათ. მტკიცება ახალი ათონის მონასტრის რუსეთის ეკლესიისათვის დაბრუნებისა იმ მოტივით, რომ იგი რუსი ოსტატების, რუსი ხალხისა და რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის ხარჯებით აშენდა, არასწორია. მე შემიძლია მრავალი მაგალითი მოვიყვანო იმის თაობაზე, რომ ბევრი ქართული ტაძარი და შენობა მოსკოვში, პეტერბურგსა თუ რუსეთის სხვა ქალაქებში ქართველი მეფეებისა და თავადების მიერ არის აშენებული; ჩვენ რომ დღეს ერთმანეთს მსგავსი პრეტენზიები წავუყენოთ, ეს არ შეუწყობს ხელს ჩვენი ხალხებისა და ეკლესიების მეგობრობას... გარდა ამისა, მინდა შეგახსენოთ, რომ როდესაც 1943 წელს რუსეთის ეკლესიამ აღიარა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ტერიტორიული ავტოკეფალია, საქართველოში არსებული ყველა

რუსული სამწყსო და მონასტერი საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციას გადაეცა“.²

პატრიარქმა ასევე მკაცრად დაგმო ვლადიკავკაზისა და სტავროპოლის მიტროპოლიტ გედეონის მცდელობა „სამხრეთ ოსეთის ხალხისათვის სულიერი დახმარების აღ-მოჩენის შესახებ“ და დასძინა: „უპირველეს ყოვლისა, მეუფე გედეონმა უნდა იცოდეს, რომ ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ტერიტორია საქართველოს უძველესი ტერიტორიაა, თავისი განცხადებით იგი მტრობას თესავს არა მხოლოდ ქართველებსა და ოსებს, არამედ ქართველებსა და რუსებს შორისაც“.³

1992 წლის ოქტომბერში უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ მიმართა რუსეთის პატრიარქ ალექსი II-ს და სთხოვა, გამოეყენებინა თავისი ავტორიტეტი აფხაზეთში დატრიალებული სისხლისღვრის შესაჩერებლად, მაგრამ ეს ასე არ მოხდა. რუსეთის ეკლესია ხშირ შემთხვევაში რუსეთის საერთო ხელისუფლების აგრესიული პოლიტიკის მხარდამჭერი აღმოჩნდა. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის აღიარებისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა კონსტანტინოპოლის მსოფლიო საპატრიარქოს პოზიციას. მსოფლიო საპატრიარქოსთან საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიის აღიარების საკითხებზე მოლაპარაკებები ინტენსიური გახდა უწმიდესი და უნეტარესი ილია II-ის დროს. 1978 წლის 1-4 ივნისს, პატრიარქის მოწვევით, თბილისში იმყოფებოდა მსოფლიო საპატრიარქოს დელეგაცია, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ქალკედონის მიტროპოლიტი

მელიტონი. დელეგაციის შემადგენლობაში იყვნენ ფილადელფიის მიტროპოლიტი ბართოლომეოსი (ახლანდელი მსოფლიო პატრიარქი - ს.ვ) და შვედეთის მიტროპოლიტი პავლე. საქართველოს საპატრიარქოში გაიმართა პირველი სერიოზული მოლაპარაკება საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის აღიარების საკითხებზე. 1978 წლის 16 ივნისს პატრიარქმა ილია II-მ საპატრიარქო რეზიდენციაში შეხვედრა მოუწყო ქართველ მეცნიერებს და სთხოვა, ინტენსიურად ემუშავათ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიაზე. საჭირო იყო, მყარი ისტორიული მტკიცებულებების მქონე საბუთებით ეჩვენებინათ ბერძნული საპატრიარქოებისთვის, რომ საქართველოს ეკლესიის მეთაური V საუკუნიდან კათოლიკოსის, ხოლო XI საუკუნიდან - კათოლიკოს-პატრიარქის ტიტულს ატარებდა. მეცნიერებმა აღუთქვეს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს, რომ ყველაფერს გააკეთებდნენ საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ინტერესების დასაცავად. 1979 წლის 2-8 მაისს უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II თანმხლებ პირებთან ერთად სტამბოლში იმყოფებოდა კონსტანტინოპოლის მსოფლიო პატრიარქის ყოვლადუწმიდესი დიმიტრიოსის მიწვევით. „თითქმის რვაასი წელია, რაც კონსტანტინოპოლში არ ყოფილა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, - განაცხადა მისმა უწმიდესობამ, - ბედნიერი ვარ, რომ წილად მხვდა და ღვთის ღოცვა-კურთხევით ჩამოვედი ამ ქალაქში, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში

იყო ცენტრი ეკლესიური, კულტურული და სამეცნიერო ცხოვრებისა და მოღვაწეობისა. ჩვენი ეკლესია მუდამ გრძნობდა, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა და ენიჭება მსოფლიო საპატრიარქოს, ის მუდამ უნდა ყოფილიყო იმ ძალად, რომელიც დააკავშირებდა ავტოკეფალიურ ეკლესიებს.“ საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი შეხვდა მსოფლიო საპატრიარქოს მმართველ მღვდელმთავრებს, გაიმართა ამრთა გაზიარება მართლმადიდებელ ეკლესიათა ურთიერთობის საკითხებზე. პატრიარქმა ილია II-მ შეხვედრაზე განაცხადა: „როდესაც წერილს ან მილოცვას გვიგზავნის კონსტანტინოპოლის მსოფლიო საპატრიარქო, სწორად არ არის მოხსენებული სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, ისე როგორც წოდებულია V საუკუნიდან... საეკლესიო ფორუმებსა და კონფერენციებზე საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია კანონიერად უნდა იკავებდეს თავის ადგილს... როცა ხდება კუთვნილი VI ადგილის დარღვევა, ეს გავლენას ახდენს საქართველოს სამოციქულო ეკლესიაზე და მის ავტორიტეტზე მთელ მსოფლიოში... ჩვენ გვსურს, რომ ეს საკითხი ერთხელ და სამუდამოდ მოწესრიგდეს... არ ვითხოვ ახალი რამის მოცემას ან დამტკიცებას, ჩვენ გვინდა აღვადგინოთ წინანდელი ჩვენი მდგომარეობა, რომელიც, სამწუხაროდ, 1811 წელს დავკარგეთ.“ კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს სახელით გამოსულმა ქალკედონის მიტროპოლიტმა მელიტონმა აღუთქვა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის მეთაურს, რომ ეს საკითხები დადებითად გადაიჭრებოდა დასაბუთებული ისტორიული მასალების გაცნობის საფუძველზე.

დაძაბული მოლაპარაკებები 11 წელი გაგრძელდა. 1982 წლის 3 ივლისს მსოფლიო პატრიარქ დიმიტრიოსისადმი გაგზავნილ წერილში, რომელსაც ხელს აწერდნენ უწმიდესი და უნეტარესი ილია II და საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის წმიდა სინოდის 13 მღვდელმთავარი, ნათქვამი იყო: თუ კონსტანტინოპოლის მსოფლიო საპატრიარქო სადავოდ მიიჩნევს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ადგილს დიპტიქში, იმ შემთხვევაში საქართველოს საპატრიარქოს გაუჭირდება მონაწილეობა მიიღოს მსოფლიო საპატრიარქოს მიერ მოწყობილ ღონისძიებებში. საქართველოს საპატრიარქომ გააპროტესტა ის ფაქტი, რომ 1981 წელს საბერძნეთისა და კვიპროსის ეკლესიების მიერ შედგენილ კალენდარში საქართველოს ეკლესია არ იყო მოხსენიებული ისტორიულად მის კუთვნილ მე-6 ადგილზე. მის უწმიდესობას მოუბოდიშეს, რომ იძულებული იყვნენ დაეცვათ მსოფლიო საპატრიარქოს მიერ ავტოკეფალიური ეკლესიებისათვის განკუთვნილი რიგი. პატრიარქმა ილია II-მ, ქართველ მეცნიერებთან კონსულტაციის შემდეგ, მსოფლიოს მართლმადიდებელი ეკლესიების მეთაურებს დაუგზავნა დასაბუთებული, ისტორიული დოკუმენტებით გაჯერებული წერილები, რომლებიც საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიულ ავტოკეფალიასა და დიპტიქში მართლმადიდებელ ეკლესიათა შორის მისი კუთვნილი მე-6 ადგილის კანონიერებას ამტკიცებდა. პატრიარქმა ილია II-მ მოძმე ეკლესიებისგან წერილობითი მხარდაჭერა მოითხოვა. მისი უწმიდესობის მოთხოვნას დადებითად გა-

მოეხმურნენ მოსკოვისა და სრულიად რუსეთის პატრიარქი უწმიდესი პიმენი (1982 წ. 29. IX), პრალისა და ჩეხოსლოვაკიის მიტროპოლიტი დოროთეოსი (1982 წ. 16. VII), ბულგარეთის პატრიარქი მაქსიმე (1982 წ. 16. V), ალექსანდრიისა და სრულიად აფრიკის პაპი და პატრიარქი უწმიდესი ნიკოლოზ VI (1982 წ. 1. IX). მრავალმხრივ საგულისხმო იყო იერუსალიმის პატრიარქის დიოდოროსის პასუხი: „ძმური სიყვარულით მივიღეთ ჩვენთვის ძალზე საყვარელი თქვენი უწმიდესობისა და უნეტარესობის წერილი, რომელმაც მოგვავიწყა და უკან მოგვახიდა ეკლესიური ფაქტებისაკენ, გვიჩვენა უძველესი დროიდანვე დადგენილად სრულიად მართლმადიდებელ ეკლესიათა შორის საქართველოს ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალია... დაბეჯითებით მოგახსენებთ, რომ ადგილობრივ მართლმადიდებელ ეკლესიათა ერთსულოვნებით საქართველოს მოწამებრივმა, მაგრამ, ამავე დროს, დიდებულიმა საპატრიარქომ უნდა მიიღოს თავისი შესაბამისი ადგილი კონსტანტინოპოლის მსოფლიო საპატრიარქოს დიპტიქში.“ უწმიდესისა და უნეტარესის, ილია II-ის წერილს დაუყოვნებლივ უპასუხა მსოფლიო პატრიარქმაც: „მივიღე და შესაფერისი ყურადღებით გავეცანით ჩვენი წმიდა სინოდის კრებაზე ჩვენთვის ძალზე საყვარელი და სასურველი თქვენი უნეტარესობისა და წმიდა სინოდის ძმურ წერილს, რომელიც შეეხება წმიდა დიპტიქში თქვენი ეკლესიის ადგილს ისტორიული და კანონიერი მონაცემებით. გაცნობებთ, რომ იგი განსახილველად გადაეგზავნა სინოდის საბჭოს.“

1987 წლის აგვისტოში სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის მოწვევით, თბილისში

ჩამობრძანდა კონსტანტინოპოლის მსოფლიო პატრიარქი ყოვლადუწმიდესი დიმიტრიოსი, რომელმაც მოილოცა ქართული ეკლესია—მონასტრები, ხელოვნების მუზეუმში დაათვალიერა ქართული საეკლესიო სიწმინდენი. მსოფლიო პატრიარქი გააოცა ეკლესია—მონასტრებში მრევლის, ძირითადად ახალგაზრდობის, სიმრავლემ. საქართველოს საპატრიარქოში წმიდა სინოდის წევრებთან და ქართველ მეცნიერებთან გაიმართა მსჯელობა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიის ცნობისა და მართლმადიდებელ ეკლესიათა დიპტიქში VI ადგილის დაკავების შესახებ. გადაწყდა, აღნიშნულ საკითხებზე გაგრძელებულიყო მოლაპარაკებები.

1988–1989 წლებში საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიის აღიარების საკითხებზე მოლაპარაკებებს მართავდნენ მიტროპოლიტები – ქრიზოსთომოსი და დამასკინოსი. პატრიარქი ილია II განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ყველა სიტყვას, რომელიც აღიარების ტექსტში უნდა შესულიყო. მოლაპარაკებები იყო რთული, მაგრამ კონსტრუქციული. 1990 წლის 7 იანვარს (ძვ. სტ. 25 დეკემბერს), სიონის საპატრიარქო ტაძარში წირვის დამთავრების შემდეგ, მიტროპოლიტმა ქრიზოსთომოსმა ოფიციალურად გამოაცხადა მსოფლიო საპატრიარქოს გადაწყვეტილება საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიისა და მისი მეთაურის საპატრიარქო ტიტულის აღიარების შესახებ.

1990 წლის 4 მარტს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის მეთაურმა ილია II—მ კონსტანტინო-

პოლში მსოფლიო პატრიარქ დიმიტრიოსის ხელმოწერით მიიღო ორი სიგელი:

1. „საქართველოს უწმიდესი მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის ცნობისა და მტკიცების სიგელი“. რომლის თანახმადაც, მსოფლიო საპატრიარქო მიიღო გადაწყვეტილება“. ცნოს და დაამტკიცოს საქართველოს წმიდა ეკლესიის ავტოკეფალია და დამოუკიდებელი სტრუქტურა“.
2. კონსტანტინოპოლის მთავარეპისკოპოსის, ახლისა რომისა და მსოფლიო პატრიარქის - დიმიტრიოსის - განჩინებით, საქართველოს უწმიდესი ეკლესია პატივდებული იქნა საპატრიარქო ღირსებითა და ადგილით, როგორც ადრიდანვე იხსენიებოდა უძველეს ქრონიკებსა და სხვა საეკლესიო წყაროებში. პატრიარქის ტიტულია: „მთავარეპისკოპოსი მცხეთათბილისისა და კათოლიკოს—პატრიარქი სრულიად საქართველოსა“.

მისმა უწმიდესობამ გულითადი მადლობა მოახსენა მსოფლიო საპატრიარქოს ისტორიული სამართლიანობის აღდგენისათვის და გამოთქვა რწმენა, რომ დიპტიქის საკითხიც ასევე სამართლიანად გადაწყდებოდა. 1990 წლის 28 მარტს სიონის საპატრიარქო ტაძარში წარმოთქმულ სიტყვაში უწმიდესმა ილია II-მ მიულოცა ქართველ ერს ისტორიული დღე და აღნიშნა: „ამჟერად ხელთ გვაქვს ის საბუთები, რომელთაც საქართველო 1500 წლის განმავლობაში ელოდა... ისინი იმდენად დიდი მნიშვნელობის საბუთებია, რომ ვერასდროს, ღვთის წყალობითა და

ღვთის ლოცვა—კურთხევით, ვერავინ ველარ შეახებს ხელს საქართველოს ეკლესიას.“ საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია მსოფლიო საპატრიარქოსთან ურთიერთობას ყოველთვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა. 1991 წლის 29 აპრილს თურქეთის ხელისუფლებამ სტამბოლის მერის მოადგილის მეშვეობით გამოიძახა მსოფლიო პატრიარქი დიმიტრიოსი და მოუწყო დაკითხვა. თურქეთის ხელისუფლება XV საუკუნიდან არ ცნობს მსოფლიო საპატრიარქოს და კონსტანტინოპოლის მსოფლიო პატრიარქებს ადგილობრივი ბერძნული თემის ეკლესიის მეთაურებს უწოდებს. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს—პატრიარქმა თურქეთის პრეზიდენტ თურგუტ ოზალისადმი გაგზავნილ წერილში ხმა აღიმალლა მსოფლიო საპატრიარქოს პატივისა და ღირსების დასაცავად, დაგმო მსოფლიო პატრიარქის დაკითხვის ფაქტი და გამოთქვა რწმენა, რომ მსგავსი ინციდენტი არ განმეორდებოდა. საქართველოს ეკლესიის მეთაურმა გაამხნევა მსოფლიო პატრიარქი. „საქართველოს საპატრიარქო მუდამ თქვენთან იქნება“, — განუცხადა მას უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ. ეს მოხდა იმ დროს, როდესაც დემოკრატიული მსოფლიოს რელიგიურ კონფესიათა ლიდერები თურქეთის ხელისუფლების განაწყენებას მოერიდნენ და შექმნილ ვითარებაში დუმილი ამჯობინეს. თავის მხრივ, მსოფლიო საპატრიარქომ მკაცრად დაგმო რუსეთის იმპერიული პოლიტიკა აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში და მოუწოდა რუსეთის საპატრიარქოს, თავი შეეკავებინა რელიგიური სეპარატიზმის მხარდაჭერისგან. 1992 წლის სექტემბერში საქართვე-

ლოს ეკლესიის მეთაური სტუმრობდა კონსტანტინოპოლს (სტამბულს), გაიმართა საინტერესო შეხვედრები. მსოფლიო პატრიარქმა ყოვლადუწმიდესმა ბართოლომეოსმა განსაკუთრებულად აღნიშნა ამ შეხვედრების მნიშვნელობა. „ვიცი, რომ თქვენი ეკლესია და თქვენი ხალხი დიდ განსაცდელშია ახლა... თქვენი და თქვენი თანმხლები პირების ვიზიტი ასეთ რთულ დროს დიდ შრომად და მსხვერპლის გაღებად მიგვაჩნია“.⁴ 1994 წლის მაისში კონსტანტინოპოლის მსოფლიო პატრიარქი ბართოლომეოს I პატრიარქის რანგში პირველად ეწვია საქართველოს. ქვეყანაში შექმნილი რთული სოციალურ–პოლიტიკური ვითარების მიუხედავად, საქართველოს ეკლესიამ ღირსეული მასპინძლობა გაუწია მას. ყოვლადუწმიდესმა ბართოლომეოსმა ვიზიტის დასასრულს განაცხადა: „ჩვენი სიხარული კიდევ უფრო გაიზარდა ამ ბოლო წლებში, როდესაც ქვეყნის მიერ მოპოვებულმა თავისუფლებამ საშუალება მოგცათ, მთლიანად გაგეშალათ საეკლესიო მოღვაწეობა... ვხედავთ სიმრავლეს ახალი ტაძრებისა, ახალი მონასტრებისა, ახალი სასულიერო სასწავლებლებისა და ვადიდებთ უფალს.“⁵ მსოფლიო საპატრიარქო არაერთხელ დაგმო რუსეთის ფედერაციის შეიარაღებული აგრესია საქართველოს წინააღმდეგ აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში, მხარი დაუჭირა საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას, დაგმო საეკლესიო სეპარატიზმი აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში.

საქართველოს სამოციქულო ეკლესიისა და ალექსანდრიის საპატრიარქოს ურთიერთობები 1917–1970–იან წლებში მხოლოდ საახალწლო, სააღდგომო და საშობაო

მილოცვებით შემოიფარგლებოდა. ალექსანდრიის უძველეს ეკლესიასთან საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის დაახლოების პროცესი დაიწყო 1976 წლიდან, როდესაც ალექსანდრიის პაპი და პატრიარქი ნიკოლოზ VI სოხუმში შეხვდა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის საგარეო განყოფილების თავმჯდომარეს, ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტ ილიას. მიტროპოლიტმა ილიამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ალექსანდრიის პატრიარქზე. 1981 წლის 20–31 ივლისს ალექსანდრიისა და სრულიად აფრიკის პაპი და პატრიარქი ოფიციალური ვიზიტით ესტუმრა საქართველოს. უწმიდესმა და უნეტარესმა ალექსანდრიის პატრიარქთან ერთად მოილოცა საქართველოს მოქმედი ეკლესია—მონასტრები. უწმიდესი ნიკოლოზ VI საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის მეთაურს დაჰპირდა მხარდაჭერას საქართველოს ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიის აღიარების საქმეში. იმ დროს, როდესაც ქართველი სწავლულებისათვის საზღვარგარეთულ ქართულ სამონასტრო ცენტრებში მუშაობა აუხდენელი ოცნება იყო, ალექსანდრიის პატრიარქმა განაცხადა: „დიდი სიამოვნებით მივიღებ თქვენ მიერ მოვლინებულ ქართველ მეცნიერებს, რომლებიც ალექსანდრიისა და კაიროს სამონასტრო ბიბლიოთეკებში დაცულ ქართულ ხელნაწერებს შეისწავლიან და მათ ფოტოპირებს გადაიღებენ.“

1984 წლის 18–30 მაისს უწმიდესი და უნეტარესი ილია II ოფიციალური ვიზიტით ესტუმრა ალექსანდრიის საპატრიარქოს, დაათვალიერა ადგილობრივი სიწმიდენი, მოი-

ლოცა წმიდა ეკატერინეს მონასტერი სინას მთაზე, დაათვალიერა მონასტრის უნიკალური ბიბლიოთეკა, სადაც ქართული ხელნაწერი წიგნებიც არის დაცული. ალექსანდრიის უძველეს საპატრიარქოსა და საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიას შორის გულითადი, მეგობრული ურთიერთობა დამყარდა. ალექსანდრიის პაპმა და პატრიარქმა ნიკოლოზ VI-მ განსაკუთრებით შეიყვარა საქართველო. 1981 წლიდან მოყოლებული იგი ყოველ ზაფხულს ჩამოდიოდა საქართველოში. საქართველოსაკენ მისი ასეთი ლტოლვა ახლობელთა გაოცებასაც იწვევდა. უწმიდესი და უნეტარესი ილია II ქართული სტუმარ-მასპინძლობის წესის დაცვით ხვდებოდა სასურველ სტუმარს. უწმიდესი ნიკოლოზ VI-ის პოზიციამ გადამწყვეტი როლი შეასრულა საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიის აღიარების საქმეში. 1984 წლის ზაფხულში უნეტარესმა ნიკოლოზ VI-მ ამ სიტყვებით მიმართა ქართველ მრევლს - მე, ალბათ, მეტად ვეღარ შეგვხვდებით, მაგრამ ღოცვებით მუდამ თქვენთან ვიქნები.⁶ ალექსანდრიის პაპი და პატრიარქი ნიკოლოზ VI 1984 წლის 9 ივლისს გარდაიცვალა. მისი საქმე განაგრძეს უნეტარესმა პარტენიოსმა და პეტრე VII-მ და თეოდორე III -მ.

საქართველოს სამოციქულო ეკლესია უძველესი დროიდანვე მჭიდროდ იყო დაკავშირებული იერუსალიმისა და ანტიოქიის ეკლესიებთან. V საუკუნეში პალესტინაში მოღვაწეობდა პეტრე ქართველი, რომელმაც დააარსა ქართული მონასტერი. აქედან მოყოლებული XIX საუკუნემდე ქართველები მრავლად იყვნენ წმიდა მიწაზე არსებულ ქართულ

მონასტრებში. ვახტანგ გორგასლის დროს უკვე აშენდა დიდი მონასტერი, რომელიც XI საუკუნის 30–50–იან წლებში განუახლებია ჯვრის მონასტრის სახელით გიორგი — პროხორე ქართველს. XIV საუკუნეში ქართველები გოლგოთას ფლობდნენ და მაცხოვრის საფლავის კლიტენი ქართველთა საკუთრება იყო. ისტორიულმა ქართველებმა ქართველების პოზიციები შეასუსტა იერუსალიმში, განსაკუთრებით — XIX საუკუნეში, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის რუსეთის ეკლესიის დაქვემდებარებაში ყოფნის დროს. საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ყოველი მცდელობა იერუსალიმის საპატრიარქოსთან ურთიერთობის აღდგენისა XX საუკუნის 20–60–იან წლებში უშედეგო აღმოჩნდა. მხოლოდ 1977 წლის შემდეგ დაიწყო იერუსალიმის საპატრიარქოსთან ინტენსიური მოლაპარაკებები. 1980 წლის 29 მაისიდან 5 ივნისამდე მისი უწმიდესობა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს—პატრიარქი იერუსალიმის პატრიარქის, ბენედიქტე I-ის, მიწვევით იერუსალიმში იმყოფებოდა. მთელი მსოფლიო გააოცა იმ ფაქტმა, რომ ქართველ პატრიარქს აღტაცების შეძახილებითა და ცრემლებით შეხვდნენ ქართველი ებრაელები, რომლებიც გამოხატავდნენ უდიდეს სიყვარულსა და პატივისცემას მისი უწმიდესობისა და, მისი სახით, სრულიად საქართველოს მიმართ. ისრაელის რელიგიის საქმეთა მინისტრმა უწმიდესთან შეხვედრაზე განაცხადა: — ვერც ერთი ქვეყანა ვერ შეედრება საქართველოს ებრაელებთან თბილი, მეგობრული ურთიერთობის თვალსაზრისით. საუკუნეთა მანძილზე ამ ურთიერთობებში არ ყოფილა არავითარი გაუგებრობა. მაღლობა თქვენ

ამისათვის.⁷ იერუსალიმის პატრიარქ ბენედიქტესთან შეხვედრაზე უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ განაცხადა, რომ 300 წლის შემდეგ ეს იყო პირველი შემთხვევა, როდესაც წმიდა ქალაქ იერუსალიმს საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის მეთაური ესტუმრა.⁸ 1981 წლის 17–20 სექტემბერს საქართველოში ოფიციალური ვიზიტით იმყოფებოდა მისი უნეტარესობა, წმიდისა ქალაქისა იერუსალიმის პატრიარქი დიოდოროს I. ქართველოლოგიისათვის დიდი დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იერუსალიმის პატრიარქის დაპირებას, რომელიც მან კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში სტუმრობისას აკადემიკოს ელენე მეტრეველს მისცა, რომ იგი ინსტიტუტს მიაწვდიდა ჯვრის მონასტერში დაცული იმ ქართული ხელნაწერების მიკროფილმებს, რომლებიც აქამდე არ იყო შესწავლილი. საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიასა და იერუსალიმის საპატრიარქოს შორის აღდგა ისტორიული ურთიერთობანი.

1987 წლის ოქტომბერში უწმიდესი და უნეტარესი ილია II კვლავ ესტუმრა წმიდა ქალაქ იერუსალიმს. ამ ვიზიტის დროს მსოფლიომ თვალნათლივ დაინახა ქართველი ერის ტოლერანტობისა და სხვა ერებისადმი სანიმუშო პატივისცემის ნაყოფი. ქართველი ებრაელები კვლავ დიდი სიყვარულით შეეგებნენ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქს – დიდი ხნის წინ თბილისიდან, ქუთაისიდან, გესტაფონიდან, ონიდან, კულაშიდან წასული ებრაელები მოდიოდნენ შვილებით, შვილიშვილებით და აღტაცებულნი ოვაციებს უმართავდნენ უწმიდესსა და უნეტარესს. იერუ-

სალიმის მთავარმა ჟურნალმა სტატიაში – „საქართველოს კათოლიკოს–პატრიარქის ილია II–ის პილიგრიმობა იერუსალიმში“ – ასე დაახასიათა საქართველოს ეკლესიის სატემპპყრობელი: „კათოლიკოს–პატრიარქი ილია II არის გულღია, დინამიკური პიროვნება. მან საქართველოს უძველესი ეკლესია, თბილისი, როგორც საბჭოთა კავშირის ერთ–ერთი რესპუბლიკის ცენტრი, ძველი მცხეთა, როგორც სასულიერო დედაქალაქი, ახალი აყვავების გზით წაიყვანა. აღსრულდა პატრიარქის სურვილი, იერუსალიმში უკვე ქართველი ბერები და მონაზვნები არიან. ღვთის შეწევნით, წმიდა მიწაზე ქართველებს აქვთ ადგილი, სადაც აშენდება მონასტერი. მართალია, ჯვრის მონასტერი ჯერჯერობით ისევ ბერძნების ხელშია, მაგრამ, ღვთის შეწევნითვე დაუბრუნდება მის კანონიერ მფლობელს“.⁹ 2000 წელს ქრისტეშობის დიდ ღღესასწაულზე მისი უწმიდესობა მრავალრიცხოვან მრევლთან ერთად კვლავ ჩაბრძანდა იერუსალიმში.

საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიისათვის დიდმნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ანტიოქიის საპატრიარქოსთან ისტორიული ურთიერთობის აღდგენა. მართლმადიდებელ ეკლესიათა შორის დიდი ავტორიტეტის მქონე ანტიოქიისა და სრულიად აღმოსავლეთის პატრიარქი, უნეტარესი ეგნატე IV 1981 წლის ოქტომბერში ოფიციალური ვიზიტით ესტუმრა საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიას. უწმიდესმა და უნეტარესმა, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს–პატრიარქმა ილია II–მ საპატიო სტუმარს დაათვალიერებინა თბილისისა და მცხეთის ღირსშესანიშნაობანი, შესრულდა ერთობლივი წირვა.

საზეიმო მიღებაზე გამოითქვა რწმენა, რომ ურთიერთობა, რომელიც ამ ორ ეკლესიას საუკუნეთა მანძილზე ჰქონდა, კიდევ უფრო გაღრმავდებოდა.

პატრიარქ ილია II - ის ძალისხმევით ელადის ეკლესიასთან დამყარდა მეგობრული ურთიერთობა.

1977-2000 წლებში საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიას სხვადასხვა დროს ესტუმრნენ ბულგარეთის პატრიარქი მაქსიმე, რუმინეთის პატრიარქი თეოქსტიტე, ჩეხოსლოვაკიის ეკლესიის მეთაური დოროთეოსი, ვარშავისა და პოლონეთის მიტროპოლიტი ვასილი, სერბეთის პატრიარქი პავლე; ამერიკისა და კანადის მართლმადიდებელი ეკლესიის მეთაურები: ჯერ - თეოდოსი, შემდეგ - ჰერმანე. პატრიარქი ილიაც II სტუმრობდა მსოფლიო მართლმადიდებელ ეკლესიებს, ხვდებოდა არა მარტო ეკლესიათა მეთაურებს, არამედ ქვეყნის პოლიტიკურ ლიდერებსაც. მისი უწმიდესობა თავის მისასალმებელ სიტყვას ყველგან საქართველოს ისტორიის, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის უნიკალურობისა და თავისთავადობის რაობის ახსნით იწყებდა. გასული საუკუნის 70-90-იან წლებში მსოფლიომ ძალიან ცოტა რამ იცოდა საქართველოზე, ქართველ ხალხზე. ამ შეხვედრებმა და პატრიარქის საოცარმა პიროვნულმა ხიბლმა მსოფლიოს მართლმადიდებელი ეკლესიების თვალში კიდევ უფრო აამაღლა საქართველოს ეკლესიის ავტორიტეტი.

საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესია ისტორიულად, ქვეყნის გეოსტრატეგიული მდებარეობიდან გამომდინარე, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა

განსხვავებულ რელიგიურ კონფესიებთან ურთიერთობას, რომელიც ურთიერთპატივისცემის პრინციპებს ეყრდნობოდა. 1978 წელს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საგარეო განყოფილების თავმჯდომარე, ცხუმ-აფხაზეთის მთავარეპისკოპოსი ნიკოლოზი (მახარაძე) ესწრებოდა რომის პაპის, პავლე II-ის, დაკრძალვას, ხოლო 1980 წლის 5–6 ივნისს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II ოფიციალური ვიზიტით იმყოფებოდა ვატიკანში, სადაც შეხვდა რომის პაპს. უწმიდესისა და უნეტარესის ჩანაწერებში ვკითხულობთ: „პაპი იოანე პავლე II შემხვდა კარებთან. გადავეხვიეთ ერთმანეთს, ქართულად მივმართე: „ქართველი ერისა და საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის სახელით გულითადად მოგესალმებით. საქართველოს ეკლესია დიდი სიხარულითა და კმაყოფილებით შეხვდა იმ ფაქტს, რომ პაპი პოლონელია, მცირე ერის წარმომადგენელი. იგი უფრო გაიგებს მცირე ერების პრობლემებს თანამედროვე მსოფლიოში“.¹⁰ პაპი ყურადღებით მისმენდა (თარჯიმანი თარგმნიდა), შემდეგ სხვა მაგიდასთან მივიდა, საიდანაც მოიტანა რუკების ატლასი, გადაშალა ევროპის რუკა, სადაც საქართველოც ჩანდა. დახედა და მერე მომმართა: ჩვენი ქვეყნები ძალიან ჰგვანან ერთმანეთს თავისი წარსულით. მოხაზა საქართველო და თქვა: სამხრეთით ძლიერი მუსლიმანური ქვეყნებია. მე დავუმატე: მათგან ბევრი განსაცდელი გვინახავს. პაპს აინტერესებდა ეკლესიისა და ხელისუფლების, კონსტანტინოპოლისა და რუსეთის საპატრიარქოსთან ურთიერთობის საკითხები“.¹¹

საქართველოს ეკლესიის დელეგაციამ დაათვალიერა

ვატიკანის ბიბლიოთეკა, პაპის პირადი სამლოცველო, ვატიკანის ღირსშესანიშნაობანი. გადაწყდა, რომ ქართველი მეცნიერები დაემუშაოთ ვატიკანის არქივებში ქართულ დოკუმენტებზე სამუშაოდ. რომის პაპმა მის უწმიდესობას გადასცა ვატიკანის არქივებში დაცული იმ საბუთების მიკროფილმები, რომლებიც საქართველოს ისტორიას ეხებოდა. უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ განაცხადა: ჩვენი ეკლესიების გაყოფის მიუხედავად, ყოველთვის გვქონდა კულტურული და მეცნიერული თანამშრომლობა, საქართველოს ეკლესია და ქართველი ხალხია ის დიდი ხიდი, რომელიც აერთიანებდა ევროპისა და აზიის ორ დიდ კულტურას.¹²

1999 წელს საქართველოს პრეზიდენტისა და პატრიარქის მოწვევით საქართველოში ოფიციალური ვიზიტით ჩამოვიდა რომის პაპი. უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ თბილისის აეროპორტში რომის პაპთან შეხვედრის დროს განაცხადა, რომ ეს ვიზიტი დიდი მნიშვნელობისაა როგორც საქართველოსათვის, ისე მთლიანად კავკასიისათვის. უწმიდესმა და უნეტარესმა ილია II-მ და რომის პაპმა იოანე პავლე II-მ შეიმუშავეს ერთობლივი მიმართვა, რომელშიც აღნიშნული იყო: ჩვენ ვიმყოფებით კავკასიის რეგიონში, საქართველოში, ამ განსაკუთრებული გეოპოლიტიკური და ისტორიული მნიშვნელობის მქონე რეგიონში, რომელიც აერთიანებს ევროპისა და აზიის, დასავლეთისა და აღმოსავლეთის, კულტურებს. დღეს ამ რეგიონში, ისევე როგორც მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში, სიტუაცია მეთად დაძაბულია. ამ უმნიშვნელოვანეს ეტაპზე მსოფლიო ვალდებულია მოახდინოს თავისი სულიერი, ინტელექტუალური

და ფიზიკური ძალების მობილიზება გლობალური კატასტროფის თავიდან ასაცილებლად. რომის ეკლესიასა და საქართველოს მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიებს შორის ურთიერთობა ძირითადად პოლიტიკურ, კულტურულ სფეროში ვითარდება.¹³

საქართველოს ეკლესიას მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა სომხურ სამოციქულო ეკლესიასთან. 1977 წლის 25 დეკემბერს სომეხთა კათოლიკოსმა ვაზგენ I-მა მცხეთაში განაცხადა: „ქართული ეკლესია მსოფლიოს ერთ–ერთი ყველაზე უნიკალური ძეგლია... ძეგლი, რომელიც ქართველი ერის სულს განასახიერებს. მე მწამს ამ სულის უკვდავება, როგორც მწამს უკვდავება თვით ქართველი ერისა“.¹⁴

1978 წლის 12–14 მაისს უწმიდესი და უნეტარესი ილია II სომხეთს სტუმრობდა. ეჩმიაძინში კათოლიკოსმა ვაზგენ I-მა თავის ხალხს შემდეგი სიტყვებით მიმართა: ჩვენთან იმყოფება უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს–პატრიარქი ილია II. უნდა აღინიშნოს, რომ იგი ახალი არჩეულია პატრიარქად. ამ უმაღლესი და უწმიდესი მსახურებისათვის საგრძნობლად ახალგაზრდაა, მხნე, ჯანღონით სავსე და, რაც მთავარია, დიდი ცოდნითა და გამოცდილებით შეიარაღებული... თავის სამშობლოში მას ყურს უგდებენ, მისი სწამთ, მისი სჯერათ, მას აფასებენ. ასეთი დიდი სიყვარული თავისი ერისა ბევრს არ ერგება წილად. ეს მან დიდი სულიერი სიმაღლით მოიპოვა.¹⁵ პატრიარქი ილია II ამის შემდეგ არაერთხელ ესტუმრა სომხეთს, ისევე როგორც სომეხთა კათოლიკოსები ვაზგენ I, გარეგინ I და გარეგინ II სტუმრობდნენ საქართველოს.

1979 წლის 15 იანვარს იამაიკის დედაქალაქ კინგსტონში საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II აირჩიეს ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოს პრეზიდენტად. ამან მას საშუალება მისცა, მონაწილეობა მიეღო მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის პოლიტიკურ და რელიგიურ ლიდერთა შეხვედრებში. უწმიდესი და უნეტარესი ყველგან საუბრობდა საქართველოზე, მის ისტორიაზე, უძველეს სამოციქულო ეკლესიაზე. ამ შეხვედრებით მან მეგობრული ურთიერთობა დაამყარა მსოფლიოს მართლმადიდებელი ავტოკეფალიური ეკლესიების მეთაურებთან და მოიწვია ისინი საქართველოში. ამ შეხვედრებმა და პირადმა კონტაქტებმა გადამწყვეტი როლი შეასრულა მართლმადიდებელ ეკლესიათა მიერ საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიის აღიარების საქმეში. ეკლესიათა მსოფლიო საბჭომ კომუნიკატორი მმართველობის დროს, როდესაც თითქმის შეუძლებელი იყო საეკლესიო წიგნების გამოცემა, დაბეჭდა „ახალი აღთქმა“. „სამოციქულო“. „კონდაკი“.

უწმიდესი და უნეტარესი ილია II 1963–1997 წლებში საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში წევრობის პერიოდს ასე აფასებს: „საბჭოთა იზოლაციის დროს ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში ყოფნამ ჩვენს ეკლესიას საშუალება მისცა, რომ იგი მსოფლიოს გაეცნო, როგორც დამოუკიდებელი ეკლესია. ასე რომ, ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოში მართლმადიდებელი ეკლესიების ყოფნა ერთგვარად მათი მისიონერული მოღვაწეობის გაგრძელებასაც წარმოადგენდა“.¹⁶

პატრიარქი ილია II ოფიციალური ვიზიტით იმყოფებოდა გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში, საფრანგეთში, იტალიაში, შვეიცარიაში, ნიდერლანდებში, ამერიკის შეერთებულ შტატებში, ინგლისში სხვადასხვა დროს შეხვდა პროტესტანტული, ლუთერანული, ანგლიკანური ეკლესიების მეთაურებს, ამ ქვეყნების პოლიტიკურ მოღვაწეებს, მეცნიერების, ხელოვნების წარმომადგენლებს. მისმა შეხვედრებმა ახალი სტიმული მისცა ევროპაში ქართველოლოგიური მეცნიერების განვითარებას. უწმიდესი და უნეტარესი ილია II სტუმრობდა აზიის ქვეყნებსაც. იგი შეხვდა და საქართველოს სამოციქულო ეკლესია გააცნო ეგვიპტის კობტთა პატრიარქს შენუდა III-ს, მალაბარიის ინდოელთა მონოფიზიტ პატრიარქ-კათოლიკოსს ბასილ მართომა მათე I-ს, ეთიოპიის მონოფიზიტ პატრიარქს აბუნა თეკლე-ჰაიმანოტს, სირიელ იაკობისტთა პატრიარქს მარი იაკობ III-ს, აღმოსავლეთის მონოფიზიტ პატრიარქს მაქსიმე V-ს. უწმიდესმა და უნეტარესმა ქართული სტუმართმოყვარეობით უმასპინძლა საქართველოში საპასუხო ვიზიტით ჩამოსულ სხვადასხვა ქვეყნის რელიგიურ და პოლიტიკურ ლიდერებს, მეცნიერების, ხელოვნების თვალსაჩინო წარმომადგენლებს. საქართველოს, ქართველების შესახებ საინფორმაციო მასალებს ბეჭდავდნენ ევროპის, აზიის, აფრიკის, ამერიკის ქვეყნების წამყვანი გამოცემები.

პატრიარქ ილია II დიალოგი შეეძლო არა მარტო არამართლმადიდებლური ქრისტიანული კონფესიების წარმომადგენლებთან, არამედ სხვა აღმსარებლობის ადამიანებთანაც. ამის დასტურია კავკასიის მუსლიმთა ლიდე-

რის შეიხ ალახ შუქურ ფაშა ზადესა და უწმიდესი და უნეტარესი ილია II-ის მეგობრული ურთიერთობა, რომელიც აისახება ქართველი და აზერბაიჯანელი ხალხის მეგობრობაში. პატრიარქის ინიციატივით, 1978-2000 წლებში თბილისში, ცივილიზაციათა დიალოგის ფარგლებში, არაერთხელ ჩატარდა მსოფლიოს სხვადასხვა რელიგიების წარმომადგენელთა ფორუმი, სადაც განიხილავდნენ იმ საერთო პრობლემებს, რომლებიც კაცობრიობას აწუხებდა.

-
1. „პატრიარქი“, შემდგენელი შზია კაცაძე, თბ. 2006, გვ. 237.
 2. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, „ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი“, ტ. II, თბ. 1997, გვ. 421.
 3. იქვე, გვ. 424.
 4. საპატრიარქოს უწყებანი, თბ. 2003, N 38.
 5. იქვე, N 38.
 6. „ჯვარი ვაზისა“, თბ. 1984, N 3.
 7. „ჯვარი ვაზისა“, თბ. 1980, N 1.
 8. „ჯვარი ვაზისა“, თბ. 1987, N 2, გვ. 17.
 9. ს. ვარდოსანიძე, „ასწლოვანი მათიანე...“, გვ. 409.
 10. საქართველოს საპატრიარქო არქივი, საბ. 145, ფურც. 183.
 11. იქვე, ფურც. 183.
 12. საქართველოს საპატრიარქო არქივი, საბ. N1646.
 13. იქვე, N. 1646.
 14. „ჯვარი ვაზისა“ თბ. 1978, N. 1, გვ. 15.
 15. საქართველოს საპატრიარქო არქივი, საბ. N. 2217.
 16. „ნათელი ქრისტესი“, საქართველო, ტ. 2, 2006, გვ. 526.

ეკლესია სეკულარული ეპოქის პირისპირ, ილია II-ის მემკვიდრეობა

თეიმურაზ ბუაძე

1 977 წლის 25 დეკემბერს სვეტიცხოვლის საპატრიარქო ტაძარში სრულიად საქართველოს ახალი კათოლიკოს-პატრიარქის აღსაყდრება აღესრულა. ეკლესია, რომლის წინამძღოლობაც 44 წლის მღვდელმთავარს ერგო, ინსტიტუციური გადაშენების ზღვარზე იდგა, ოფიციალურად აღრიცხული თხუთმეტი ეპარქიიდან რეალურად ექვსი ფუნქციონირებდა, მთელ ქვეყანაში ორმოცდაათამდე მოქმედი ტაძარი და ოთხმოცამდე, უმეტესად ხანდაზმული, სასულიერო პირი იყო დარჩენილი.¹ 2026 წლის 12 მაისს იმავე ტაძარში 142-ე კათოლიკოს-პატრიარქის, შიო III-ის, აღსაყ-

დრება შედგა. ეს მოვლენა ტელეეთერით გადაიცემოდა და მას სახელმწიფოს უმაღლესი პირები თუ უთვალავი მორწმუნე ესწრებოდა.

ამ ორ სცენას შორის საქართველოს ეკლესიის ისტორიაში ყველაზე ხანგრძლივი თითქმის 49-წლიანი პატრიარქობის პერიოდია, რომელმაც სეკულარიზმის ორი ურთიერთსაპირისპირო ფორმა მოიცვა. ილია II-ის მსახურება დაიწყო სახელმწიფოებრივი, მებრძოლი ათეიზმის პირობებში და დასრულდა ეპოქაში, რომელიც რწმენას აღარ კრძალავს, მაგრამ საბაზრო, მედიალური და ციფრული გარემო ადამიანის ყოველდღიურობაში თანდათან ავიწროებს საკრალურ სივრცეს და მას წმინდად იმანენტური, რაციონალისტური და მატერიალისტური წესრიგით ანაცვლებს. სტატიის მიზანი არ არის ამ ხანგრძლივი საპატრიარქო მსახურების პანეგირიკული აღწერა. აქ ილია II-ის მოღვაწეობა განიხილება, როგორც პასუხი ეკლესიოლოგიურ, მსოფლმხედველობრივ, იდენტობრივ და ანთროპოლოგიურ გამოწვევებზე, რომლებიც საზოგადოების სეკულარიზაციამ მოიტანა.

სეკულარიზმის ფენომენი თანამედროვე ჰუმანიტარულ და თეოლოგიურ მეცნიერებებში ერთ-ერთ ყველაზე კომპლექსურ და მრავალშრიან გამოწვევად განიხილება. მისი არსი არ ამოიწურება მხოლოდ პოლიტიკურ-სამართლებრივი აქტებით, რომელთა ძალით სახელმწიფო ეკლესიას უპირისპირდება ან მის ინტერესებს უგულვებელყოფს, ის საზოგადოებრივი ცნობიერების ღრმა ტრანსფორმაციასაც გულისხმობს.

სეკულარიზმზე საუბრისას ჩარლზ ტეილორი ერთმანე-

თისგან განასხვავებს სულ მცირე სამ ელემენტს, ესენია: სა-
ჯარო სივრცეში რელიგიური ნიშნების შესუსტება, რწმენისა
და პრაქტიკის კლება და ისეთი კულტურული მდგომარეობა,
რომელშიც რწმენა თავისთავადი, უალტერნატივო მოცემუ-
ლობიდან მრავალ შესაძლებლობათაგან ერთ-ერთ, სადავო
არჩევანად გარდაიქმნება.² ტეილორის მიხედვით, სეკულა-
რულ ეპოქაში ადამიანი ცხოვრობს „იმანენტურ ჩარჩოში“,
ანუ ისეთ თვითკმარ წესრიგში, რომელიც ტრანსცენდენტუ-
რი განზომილების აუცილებლობას უარყოფს³.

სეკულარიზმი არ არის გარედან მოსული მტერი. ის
ქრისტიანული ცივილიზაციის წიაღში იშვა. ალექსანდრე
შემეანის მიხედვით, სეკულარიზმი ქრისტიანული სამყა-
როს შიგნით აღმოცენებული ერთგვარი „ერესია“, რომე-
ლიც უარყოფს ადამიანში არსებულ ღვთის თაყვანისცემის
ბუნებრივ სურვილს (homo adorans)⁴. ეს პერსპექტივა ძალიან
მნიშვნელოვანია მისიოლოგიური თვალსაზრისით, რად-
გან სეკულარიზმში ეკლესია საკუთარ გაუცხოებულ შვილს
ხვდება და არა უცხო ელემენტს. მართლაც, მართლმადიდე-
ბელი ეკლესიისთვის, რომლის ეკლესიოლოგიური ბუნება
განუყოფლად უკავშირდება ღვთაებრივისა და ადამიანუ-
რის მისტიკურ, ორგანულ ერთობას, სეკულარული გარემო,
უპირველეს ყოვლისა, წარმოადგენს არა მხოლოდ გარეგან
პოლიტიკურ წინააღმდეგობას, არამედ სიღრმისეულ მისიო-
ნერულ და ანთროპოლოგიურ გამოწვევას.

როგორც წესი, სეკულარიზმი ორგვარი ბუნებისაა: მკაც-
რი და რბილი. პირველი სახელმწიფოებრივია, ის რწმენას
იდეოლოგიური მონოპოლიითა და რეპრესიით დევნის;

მეორე – შეუმჩნევლად ვრცელდება. ის კი არ კრძალავს რელიგიას, არამედ რწმენას სხვა შეხედულებებს შორის ერთ-ერთ ჩვეულებრივ ალტერნატივად განიხილავს და ამით მას ნელ-ნელა უკარგავს საზოგადოებრივ გავლენას.

ილია II-ის მემკვიდრეობის შეფასების კონტექსტში სეკულარიზმის შედეგებს სამი ასპექტით განვიხილავთ: მსოფლმხედველობა (საზრისის ძიება ჩვენს ცხოვრებასა და გარემომცველ სინამდვილეში), იდენტობა (ვინ ვარ მე და ვინ ვართ ჩვენ) და ანთროპოლოგია (რა არის ადამიანი). ამავე ასპექტებით შეფასდება ეკლესიის მისიონერული პასუხიც. აქ „მისიონერულ პასუხი“ ფართო მნიშვნელობით გაიგება, როგორც ფასეულობითი განათლება, ანუ პაიდეია (παιδεία), მისი პატრისტიკული მნიშვნელობით, რაც გულისხმობს არა ინფორმაციის უბრალო გადაცემას, არამედ მთლიანი პიროვნების ფორმირების პროცესს, რომელშიც ცოდნა, ღირებულებათა სისტემა და ცხოვრების წესი ერთ მთლიანობას ქმნის. ასე გაგებული მისიონერული მსახურება პასუხობს სეკულარიზმის ზემოქმედებული დამანგრეველი შედეგების სამ ასპექტს. იგი დაზიანებულ მსოფლმხედველობას კატეხიზაციითა და აპოლოგეტიკით კურნავს, იდენტობას – საერთო ნარატივითა და მეხსიერებით, ანთროპოლოგიას კი – ლიტურგიითა და ასკეზით. ეს კონცეპტუალური ჩარჩო მოგვცემს კრიტერიუმებს ილია II-ის მოღვაწეობის შესაფასებლად (ეს ჩარჩო განსაკუთრებით საბჭოთა პერიოდის ანალიზისთვის გამოიყენება).

აგრესიული მატერიალიზმი, ბოლშევიკური სეკულარიზმის ანატომია

მარქსიზმ-ლენინიზმი არასოდეს ყოფილა უბრალოდ „რელიგიის არქონა“. ერიკ ფოგელინმა ტოტალიტარულ იდეოლოგიებს ჯერ კიდევ 1938 წელს უწოდა „პოლიტიკური რელიგიები“.⁵ ხოლო ნიკოლოზ ბერდიაევი რუსულ კომუნიზმს აღიქვამდა როგორც სეკულარიზმულ რელიგიურ ენერგიას, რომელსაც საკუთარი ესქატოლოგია (კომუნისტური უკლასო საზოგადოება), კანონიკური ტექსტები, „წმინდანთა“ პანთეონი და ინკვიზიცია გააჩნდა.⁶ ეს გარემოება მნიშვნელოვანია მისიოლოგიური თვალსაზრისით, რადგან საქართველოს ეკლესია ცარიელ, ნეიტრალურ სივრცეს კი არ შეეჯახა, არამედ კონკურენტ კვაზი-ეკლესიას, რომელიც ადამიანის მთელ არსებაზე, მის ენაზე, მეხსიერებაზე, სინდისსა და დროზე აცხადებდა ტოტალურ პრეტენზიას.

მსოფლმხედველობის დონეზე სეკულარიზმის შედეგი აზრის მონოპოლიზაციაში გამოვლინდა. მებრძოლი მატერიალიზმი სახელმწიფო დოგმად იქცა, „მეცნიერული ათეიზმი“ – სავალდებულო სასწავლო დისციპლინად, ტრანსცენდენტურის ყოველგვარი ჰორიზონტი კი ოფიციალურად გამოცხადდა გაუქმებულად. კითხვები, რომლებზეც პასუხს კაცობრიობა საუკუნეების განმავლობაში რელიგიასა და ფილოსოფიაში ეძებდა, – ან „მეცნიერულად გადაწყვეტილად“ ცხადდებოდა, ან საერთოდ იკრძალებოდა.

იდენტობის დონეზე მკაცრმა ბოლშევიკურმა სეკულარიზმმა ორმაგი ჭრილობა წარმოშვა, პიროვნულ განზომი-

ლებაში კი ჩამოყალიბდა გაორებული ცხოვრების ტიპი: სა-
ჯარო ლოიალობა და კარს მიღმა მიმალული (შემორჩენის
შემთხვევაში) რწმენა; შიში, როგორც სოციალიზაციის მუდ-
მივი ფონი; და, რაც ყველაზე მთავარია, თაობათა შორის გაწ-
ყვეტილი ფასეულობითი კავშირი. ბოლშევიკებმა არა მარ-
ტო უარყვეს ტრადიციული ფასეულობები, არამედ შეცვალეს
იმ სიტყვების მნიშვნელობაც, რომლებითაც ეს ფასეულობე-
ბი გამოიხატებოდა. ალასდერ მაკინტაირი სამართლიანად
აღნიშნავს, რომ ადამიანი არსებითად „ამბის მთხრობელი
ცხოველია“ (a story-telling animal)⁷ და რომ ამ ამბების კონ-
ტექსტში იკვეთება ამ სიტყვების ნამდვილი მნიშვნელობა.
სწორედ ამიტომ საბჭოთა პროექტის ერთ-ერთ მთავარ მი-
ზანს „ამბის“, ანუ ნარატივის, ჩანაცვლება წარმოადგენდა.
მან სახარებისეული ნარატივი კლასობრივი ბრძოლისა და
„ნათელი მომავლის“ ნარატივით ჩაანაცვლა.

ეროვნულ განზომილებაში ბოლშევიკების ამოცანა ქარ-
თული ცნობიერებიდან იმ ქრისტიანობის ამოძირკვა იყო,
რომელიც საუკუნეების განმავლობაში ეროვნული ცნობიე-
რებისა და იდენტობის, მთლიანად ეროვნული ორგანიზმის,
ცხოველმყოფელ პრინციპს წარმოადგენდა. ეროვნული
იდენტობა მხოლოდ ეთნოგრაფიული და ლინგვისტური ნიშ-
ნებით შემოიფარგლა, ხოლო მისი მეტაფიზიკური და სულიე-
რი საფუძვლები ხელოვნურად იქნა მარგინალიზებული, რა-
მაც ქართული საზოგადოება უმძიმესი ღირებულებითი ვა-
კუუმის წინაშე დააყენა. მიუხედავად მკაცრი რეპრესიებისა,
ხალხის კოლექტიური რელიგიური მეხსიერების სრულად
წაშლა შეუძლებელი აღმოჩნდა, ამიტომ რეჟიმმა ის მხო-

ლოდ „კულტურულ მემკვიდრეობად“ გარდაქმნა, ტაძარი ხუროთმოძღვრების ძეგლად იქცა, გალობა – ფოლკლორად, ხატი კი – მუზეუმის ექსპონატად.

ბოლშევიკური იდეოლოგიური ექსპერიმენტის ყველაზე მწვავე და დესტრუქციული შედეგი იყო ანთროპოლოგიური კრიზისი. ტრადიციული ქრისტიანული ანთროპოლოგია ადამიანს განიხილავს როგორც ღვთის ხატსა და მსგავსს, რომელსაც გააჩნია მარადიული სულიერი განზომილება, მეტაფიზიკური თავისუფლება და აბსოლუტური პიროვნული ღირსება. საბჭოთა მატერიალისტურმა იდეოლოგიამ ადამიანი რადიკალურ ანთროპოლოგიურ რედუქციას დაუქვემდებარა და სრულიად ახალი მოდელის – Homo Sovieticus-ის – კონსტრუირება სცადა. ახალი ადამიანი უნდა ყოფილიყო არსება, რომლის იდენტობაც მთლიანად კოლექტივზე, პარტიულ დიქტატსა და მატერიალურ წარმოებაზე იქნებოდა დაფუძნებული. ადამიანი განიხილებოდა როგორც სოციო-ბიოლოგიური მანქანა, რომლის მორალური კოდექსიც განისაზღვრებოდა მხოლოდ კლასობრივი მიზანშეწონილობით. ამგვარმა მიდგომამ გამოიწვია პიროვნების ღრმა გაუცხოება საკუთარი ნამდვილი სულიერი ბუნებისგან, რამაც საზოგადოებაში წარმოშვა მორალური ნიჰილიზმი, ორმაგი სტანდარტები და შინაგანი ეგზისტენციალური სიცარიელე.

ასეთი მემკვიდრეობა ერგო ახალ პატრიარქს, ვლადიკავკაზში დაბადებულ, მოსკოვის სასულიერო აკადემიაში განსწავლულ მღვდელმთავარს, რომელიც ჯერ კიდევ 1963 წელს, ოცდაათი წლისა, ეპისკოპოსად ეკურთხა და ხრუმჩოვისეული დევნის პიკზე დიდი სიფრთხილით გახსნილი

„საღვთისმეტყველო კურსების“ ხელმძღვანელი და მის ბაზაზე აღმოცენებული „მცხეთის სასულიერო სემინარიის“ პირველი რექტორი გახდა.

ილია II-ის პასუხი მკაცრ სეკულარიზმზე (1977–1990)

ტოტალური კონტროლის პირობებში ეკლესიას მოკვეთილი ჰქონდა მისიონერული მოღვაწეობის ისეთი ინსტიტუციური არხები, როგორიცაა სკოლა და პრესა, ასევე იკრძალებოდა ქადაგება ტაძრის გალავანს მიღმა. შესაბამისად, ერთადერთ მედიუმად თავად პიროვნება რჩებოდა. ილია II-ის პირველი მისიონერული პასუხი მისივე პიროვნება გახდა. იგი იყო განათლებული, კულტურის ენაზე მოსაუბრე, ღირსეული მღვდელმთავარი, რომელიც საკუთარი არსებობით აქარწყლებდა მორწმუნე ადამიანების შესახებ შექმნილ დამამცირებელ პროპაგანდისტულ კლიშეებს.

ილია II-ის მისიონერული სტრატეგიის ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური და შთამბეჭდავი ასპექტი გახდა ფართო ინტელექტუალური დიალოგის წარმართვა ქართულ ინტელიგენციასთან, მეცნიერებთან, მწერლებთან და ხელოვნების მოღვაწეებთან. იმ ეპოქაში, როდესაც საბჭოთა პროპაგანდა ეკლესიას წარმოაჩენდა როგორც გაუნათლებელ და „დროს ჩამორჩენილ“ ადამიანთა თავშესაფარს, პატრიარქმა შეძლო საზოგადოებისთვის ეჩვენებინა ქრისტიანობის უდიდესი ინტელექტუალური, ფილოსოფიური და კულტურული პოტენციალი. მან საპატრიარქოს რეზიდენ-

ციაში შემოიკრიბა წამყვანი მოაზროვნეები, რითაც პრაქტიკულად დაამსხვრია მითი რელიგიისა და მეცნიერების, რელიგიისა და პროგრესის შეუთავსებლობის შესახებ. ეს იყო ჭეშმარიტი მისიონერული აქტი, რომელმაც საზოგადოების ყველაზე გავლენიან ფენას დაუბრუნა რელიგიური საზრისის ძიების წყურვილი და მართლმადიდებლობა კვლავ დააბრუნა ეროვნული ინტელექტუალური ცხოვრების სივრცეში, ხელი შეუწყო ახალგაზრდების ეკლესიისკენ შემობრუნებას.

ამ წლებში ილია II-ის მოღვაწეობაში ოთხი მთავარი მიმართულება იკვეთება: ეკლესიის ინსტიტუციური გაძლიერება და გაფართოება; სასულიერო პირთა განათლებაზე ზრუნვა (ყველგანმყოფ ათეისტურ პროპაგანდასა და „მეცნიერულ მატერიალიზმს“ ემოცია კი არა, თეოლოგიური კომპეტენცია უნდა დაპირისპირებოდა); ქართული კულტურის ქრისტიანული ფესვების ხაზგასმა; ფასეულობითი განათლება.

ილია II-ის ეპოქის საეკლესიო აღორძინების უპირველესი, ყველაზე ხილული ფორმა იყო ინსტიტუციური გაფართოება. ეს პროცესი მოიცავდა ქაღალდზე არსებული ეპარქიების ეტაპობრივ გამოცოცხლებასა და გაძლიერებას, ახალგაზრდა, ხშირად საერო უმაღლესი განათლების მქონე კანდიდატების ხელდასხმას, ტაძრებისა და მონასტრების აღდგენას, სასულიერო პირების მომზადებასა და საეკლესიო პერიოდიკის გამოცემას.

1988 წელს თბილისში სასულიერო აკადემიის გახსნამ, ხოლო 1995 წელს გელათის სასულიერო აკადემიის აღდგენამ ეკლესიის წინაშე მდგარი კატეხიზატორული სიცარიელის გადალახვისთვის ინსტიტუციური საფუძველი შექმნა. ეს

ნაბიჯი უნდა განვიხილოთ ფართო კონტექსტში. ათეისტური სისტემა ცდილობდა რწმენის ინტელექტუალური ენა ჩაეხშო და თავად რელიგია ან კერძო რიტუალად, ან გაუნათლებლობის ნიშნად წარმოეჩინა. სასულიერო განათლების აღდგენა ამგვარი სქემის უარყოფა იყო. ეკლესიამ განაცხადა, რომ სარწმუნოება არა გონების მტერი, არამედ ადამიანის გონებრივი და სულიერი სრულყოფის ჰორიზონტია.

ილია II კულტურას არასოდეს განიხილავდა როგორც ეკლესიის გარეთ მდებარე, ნეიტრალურ ტერიტორიას. გალობის, ხატწერის, საეკლესიო ხუროთმოძღვრებისა და აგიოგრაფიული მწერლობის აქტუალიზაცია, ხშირად „ეროვნული მემკვიდრეობის“ ლეგიტიმური ენით, ფაქტობრივად შებრუნებული ინკულტურაცია იყო. მისიონერი კი არ თარგმნიდა სახარებას უცხო კულტურის ენაზე, არამედ კულტურას ახსენებდა საკუთარ სახარებისეულ წყაროს. თავად პატრიარქის შემოქმედება, მისი საგალობლები და ფერწერა, ამ სტრატეგიის პირადი განზომილება იყო. მისიოლოგიური თვალსაზრისით, ეს იყო პასუხი ეროვნული იდენტობის მაშინდელ გამოწვევაზე. ქართველობა და ქრისტიანობა, რომელთა გათიშვასაც რეჟიმი ცდილობდა, ხელახლა შეიკრა, არა პოლიტიკური დეკლარაციების გზით, არამედ ესთეტიკური და ისტორიული მეხსიერების გამოღვიძებით. 1978 წლიდან ჟურნალ „ჯვარი ვაზისას“ გამოცემა, ქართულ საეკლესიო ხელნაწერებსა და ბიბლიის სრული ტექსტის გამოცემაზე მუშაობა, ავტორიტეტულ ქართველ ხელოვნებათმცოდნეებთან თანამშრომლობა და ა. შ. იმის გამოხატულება იყო, რომ ეკლესია ცდილობდა, საზო-

გადოებისთვის საკუთარი ქრისტიანული ენა და მსოფლალ-ქმა დაებრუნებინა.

პატრიარქის მოღვაწეობა ფასეულობითი განათლების უნიკალურ ფენომენად იქცა. მისი ქადაგებები და საგანგებო საშობაო თუ სააღდგომო ეპისტოლეები არ იყო მხოლოდ ვიწრო დოგმატური ან ლიტურგიკული ხასიათის ტექსტები, არამედ წარმოადგენდა ქრისტიანული ანთროპოლოგიისა და მორალური ფილოსოფიის პრაქტიკულ სახელმძღვანელოებს ხალხისთვის. პატრიარქი მუდმივად წარმოაჩენდა ადამიანის პიროვნულ ღირსებას, ოჯახის სიწმინდეს, სამშობლოს სიყვარულს, ისტორიული მემკვიდრეობის დაცვასა და შრომის კულტურას. მან შეძლო ტრადიციული ქრისტიანული ღირებულებები ეფექტურად ეთარგმნა თანამედროვე სეკულარიზებული ადამიანისთვის გასაგებ ენაზე, რითაც ხელი შეუწყო საბჭოთა რეჟიმის მიერ დანგრეული პიროვნული და ეროვნული იდენტობის აღდგენის პროცესს. მისი მისია ემსახურებოდა არა უბრალოდ ადამიანების ეკლესიურ პრაქტიკაში ფორმალურ ჩართვას, არამედ საზოგადოების ღრმა მორალურ და სულიერ გამოფხიზლებას.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პატრიარქის ქადაგებებში ხშირად გვხვდება პიროვნების ღირსების, სიყვარულის, შერიგებისა და ოჯახის თემატიკა. ამ ასპექტს არ უნდა მივაწიოთ მხოლოდ მორალისტური მნიშვნელობა. საბჭოთა მატერიალიზმისთვის ადამიანი საბოლოოდ ეკონომიკურ-სოციალური ძალების ნაწილია. გვიანმოდერნული ინდივიდუალიზმისთვის კი იგი ხშირად საკუთარი სურვილის ავტონომიური პროექტია. ქრისტიანული ანთროპოლოგია ორივე

რედუქციას ეწინააღმდეგება. მისთვის ადამიანი სულის და სხეულის ერთობაა, ის ერთდროულად არის თავისუფალი და მადღზე დამოკიდებული, უნიკალური და ურთიერთობისკენ მოწოდებული; მიწიერ ისტორიაში მცხოვრები და მარადიულობისკენ მიმართული. სწორედ ამ თვალსაზრისით განაცხადა ილია II-მ, რომ „ურწმუნო, უსულო საზოგადოება“ უარყოფს პიროვნების ინდივიდუალობას, ხოლო რელიგიურ-ზნეობრივი განახლება აუცილებელია ადამიანისა და ერის სულიერი გამოჯანმრთელებისათვის.⁸

ამ მისიონერულ ანთროპოლოგიას მნიშვნელოვანი სოციალური შედეგი აქვს. ქრისტიანული თავისუფლება არც იძულებით კოლექტივში ჩართვაზე დაიყვანება და არც არჩევანის უსასრულო გაფართოებაზე. იგი ადამიანის უნარია, გამოვიდეს ეგოცენტრული სურვილის ტყვეობიდან და საკუთარი სიცოცხლე სიყვარულში გასცეს. ამიტომ ეკლესიის მისია სეკულარულ გარემოში არ არის მხოლოდ აკრძალვების ჩამოთვლა. მისი საქმეა აჩვენოს, რომ სინდისი, თავშეკავება, ერთგულება, მოწყალება და პასუხისმგებლობა თავისუფლების მტრები კი არა, მისი შინაარსია.

ამავე კუთხით უნდა განვიხილოთ პატრიარქის სოციალური და საქველმოქმედო მოღვაწეობაც. ეპისტოლეებში იგი ეკლესიის ცხოვრებას უკავშირებს გაჭირვებულთა დახმარებას, მოხუცებზე ზრუნვას, განათლებას, ოჯახის მხარდაჭერასა და საზოგადოებრივი სოლიდარობის აღდგენას.⁹ მისია აქ არც მხოლოდ სიტყვაა და არც ქრისტეს მოწმობას მოწყვეტილი სოციალური მსახურება. იგი არის ადამიანის მთლიანობაზე ზრუნვა; პურისა და სამართლიანობის მოთ-

ხოვნა არ კარგავს სულიერ განზომილებას, ხოლო სულიერი ქადაგება – პასუხისმგებლობას კონკრეტული ადამიანის ტკივილის წინაშე.

მკაცრი სეკულარიზმის ეპოქა მნიშვნელოვანი მოვლენებით დასრულდა. 1989 წლის 8-9 აპრილის ღამეს, როცა მთავრობის სასახლის წინ ათიათასობით მომიტინგე იდგა და დარბევის საფრთხე რეალური გახდა, პატრიარქი ხალხთან გავიდა და, სისხლისღვრის თავიდან ასაცილებლად, შეკრებილთ გამშორის მეორე მხარეს, ქაშვეთის წმინდა გიორგის ტაძარში გადასვლისა და იქ ლოცვისკენ მოუწოდა. ხალხი მაინც მოედანზე დარჩა, რასაც მალევე უმძიმესი ტრაგედია მოჰყვა. მაგრამ ის ღამე კოლექტიურ მესხიერებაში სხვაგვარადაც ჩაიბეჭდა. ათწლეულების შემდეგ პირველად, ეკლესია, თავისი მეთაურის სახით, გადამწყვეტ წუთებში ხალხის გვერდით აღმოჩნდა. საჯარო სივრცეში ეკლესიის დაბრუნება ამ წერტილიდან შეუქცევადი გახდა. ერთი წლის შემდეგ, 1990 წელს, კონსტანტინოპოლის მსოფლიო საპატრიარქო ოფიციალურად ცნო საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია და მისი მეთაურის საპატრიარქო ღირსება. ეს იყო სიმბოლური დაგვირგვინება ეპოქისა, რომელიც ინსტიტუციური აგონიით დაიწყო. ამასთან, მსოფლიო საპატრიარქოს მიერ შესაბამისი სიგელების გადაცემა ეკლესიისთვის მხოლოდ პრესტიჟის საკითხი არ ყოფილა. ავტოკეფალია ეკლესიოლოგიურად ნიშნავს შესაძლებლობას, ადგილობრივმა ეკლესიამ საკუთარი ენის, კულტურისა და ისტორიის პირობებში სრულად იცხოვროს საყოველთაო მართლმადიდებლურ ერთობაში. ამიტომ საერთაშორისო საეკლესიო

ურთიერთობების აღდგენა ილია II-ის მისიონერული ხედვის ბუნებრივი ნაწილი იყო. ქართული ეკლესია არ უნდა დარჩენილიყო არც საბჭოთა და არც ეროვნული იზოლაციის ტყვეობაში.

„რბილი“ სექულარიზმი და მისი გამონაკვეთები

საბჭოთა სისტემის დასრულება სექულარიზმის დასრულებას არ ნიშნავდა. შეიცვალა მისი ფორმა. თუ საბჭოთა ათეიზმი ღმერთის სახელის განდევნას, ეკლესიის შეზღუდვასა და მატერიალისტური იდეოლოგიის სავალდებულო სწავლას ცდილობდა, თანამედროვე სექულარული გარემო ხშირად სხვაგვარად მოქმედებს. იგი მრავალ მსოფლმხედველობას თანაარსებობის უფლებას აძლევს, მაგრამ საბოლოო ჭეშმარიტების პრეტენზიას ეჭვის ქვეშ აყენებს. ჩვენ მიერ აღრე ნახსენები ტეილორის „იმანენტური ჩარჩოს“ ცნება ამ ვითარებას კარგად აღწერს. საზოგადოება შეიძლება გარეგნულად არც უარყოფდეს რელიგიას, მაგრამ ცხოვრება ისე იყოს ორგანიზებული, რომ ტრანსცენდენტური ჰორიზონტი პრაქტიკულად ზედმეტი ჩანდეს.¹⁰

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სექულარიზმის პოსტსაბჭოთა გამოწვევა არა იძულებითი ათეიზმი, არამედ ადამიანის „ფრაგმენტაციაა“. ზიგმუნტ ბაუმანი „თხევადი მოდერნობის“ ენით აღწერს იმ სამყაროს, რომელშიც ურთიერთობები, სამუშაო, ცხოვრებისეული გზები და იდენტობები ნაკლებად მყარია.¹¹ ამ გარემოში პიროვნება ხშირად იძულებულია, საკუთარი თავი განუწყვეტელ პროექტად აქციოს და ყოველ

მომენტში ხელახლა აირჩიოს, ვინ არის, რას ემსახურება და რას თვლის სიკეთედ. ასეთი თავისუფლება თავდაპირველად მიმზიდველია, მაგრამ საბოლოოდ მოაქვს მართობა, თვითრეალიზაციისა და თვითექსპრესიის მუდმივი მოთხოვნილებისგან გამოწვეული დაღლილობა და პასუხისმგებლობისგან გაქცევა.

ამ პრობლემატიკას განსაკუთრებულ სიმწვავეს სძენს საბაზრო ეკონომიკა, თანამედროვე მასმედია, შრომითი მიგრაცია და ციფრული სივრცე. ეს ყველაფერი ეკლესიის წინაშე მდგარ ამოცანებს განსაკუთრებით ამძიმებს. ეკლესიის მისიონერული ძალისხმევა ექსტენსიურიდან ინტენსიურში, ანუ გარეგანიდან შინაგან განზომილებაში უნდა გადავიდეს, რადგან 1977 წელს საჯარო სივრცე ათეისტური იყო და რწმენა ფარულ და პირად საქმედ რჩებოდა. 2020-იან წლებში კი მართლმადიდებლური იდენტობა საჯარო სივრცეში თვალსაჩინოდაა წარმოდგენილი, თუმცა ღმერთისგან გაუცხოება უკვე პირად, შინაგან სივრცეში ვლინდება.

სოციოლოგია ამ ფენომენს ციფრებით გამოხატავს. Pew-ის კვლევითი ცენტრის 2017 წლის მონაცემებით, გამოკითხულ ქართველთა 81% მიიჩნევს, რომ მართლმადიდებლობა „ნამდვილი ქართველობის“ არსებითი ნაწილია, მაგრამ ყოველკვირეულ ღვთისმსახურებას მხოლოდ 17% ესწრება.¹² ეს მნიშვნელოვანი სხვაობაა ხალხის აღმსარებლობით თვითიდენტიფიკაციასა და მასთან დაკავშირებულ რელიგიურ პრაქტიკას შორის. სწორედ ამან მოიტანა მისიონერული ძალისხმევის მიმართულების ცვლილების აუცილებლობა სწორედ ამან გახადა აუცილებელი მისიონერული ძალის-

ხმევის მიმართულების შეცვლა. 1977 წელს მისიონერული ამოცანა ფარული რწმენის საჯარო სივრცეში გამოტანა იყო, ახლა საჯარო იდენტობამ პიროვნულ, შინაგან სივრცეშიც უნდა პოვოს ასახვა.

აღორძინების წლები (1990-2026)

აღორძინების გარეგანი გამოვლინებების დაწვრილებითი მიმოხილვა სტატიის მიზნებს სცდება და განსხვავებულ ფორმატს საჭიროებს. ამ თვალსაზრისით, არსებული სტატისტიკა და ოფიციალური დოკუმენტები დამატებითი განმარტებების გარეშეც სრულფასოვან სურათს ქმნის. 2026 წლის 22 მარტს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის დაკრძალვისას წარმოთქმულ სიტყვაში საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრემ, მიტროპოლიტმა შიომ, შემდეგი მონაცემები დაასახელა: 1977 წელს, ილია II-ის აღსაყდრებისას, საქართველოს ეკლესიაში 7 ეპარქია, 80-მდე სასულიერო პირი და დაახლოებით 50 მოქმედი ეკლესია და სამლოცველო იყო. 2026 წლის მონაცემებით კი – 49 ეპარქია, 3000-ზე მეტი სასულიერო პირი და, ეკლესიებისა და მონასტრების ერთად დათვლით, 2500-ზე მეტი მოქმედი ტაძარი და მონასტერი. 2002 წლის 14 ოქტომბერს სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის კონსტიტუციური შეთანხმება გაფორმდა, რომელმაც ეკლესიის განსაკუთრებული ისტორიული როლი სამართლებრივად დაადასტურა.¹³ ასევე რეგულარული გამოკითხვები საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას ქვეყნის ერთ-ერთ ყველაზე მაღალი რეიტინგის მქონე ინ-

სტიტუციად ასახელებდა.

ჩემი სურვილია, აქ ყურადღება გავამახვილო ილია II-ის მისიონერული თვალსაზრისით ძალიან საინტერესო ინოვაციებზე, რომლებიც მის ქარიზმატულ პიროვნებასა და მისიონერული მოღვაწეობის სხვადასხვა ასპექტს ნათელს ჰფენენ ამ კონტექსტში მიზანშეწონილია ყურადღების გამახვილება ილია II-ის იმ საინტერესო მისიონერულ ინოვაციებზე, რომლებიც ნათელს ჰფენს მის ქარიზმატულ პიროვნებასა და მისი მოღვაწეობის სხვადასხვა ასპექტს.

1995 წლის 23 ნოემბერს, გიორგობის დღესასწაულზე, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის კურთხევით თბილისში წმინდა სამების საკათედრო ტაძრის მშენებლობა დაიწყო. ტაძარი დიდი საიუბილეო თარიღის – საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის მოპოვების ათას ხუთასი წლისთავის – აღსანიშნავად იყო ჩაფიქრებული. მშენებლობა ერის ზეციური მფარველის ხსენების დღეს დაიწყო და, ცხრა წლის შემდეგ, 2004 წლის 23 ნოემბერს, კვლავ გიორგობას, ტაძარი საზეიმოდ იკურთხა. პატრიარქის ინიციატივით მორწმუნეებმა საქართველოს ყველა კუთხიდან ტაძრის საძირკველში ჩაატანეს ქვები, რომლებზეც მათთვის ძვირფასი ადამიანების სახელები ეწერა. ამ ქმედებას ღრმა სულიერი საზრისი აქვს. მოციქული პეტრე მორწმუნეებს „ცოცხალ ქვებს“ უწოდებს, რომელთაგანაც სულიერი ტაძარი შენდება (1 პეტ. 2, 5). ეკლესია მხოლოდ ქვითა და დუღაბით არ იგება. ის, უპირველეს ყოვლისა, ერთმანეთის სულზე მზრუნველი ადამიანებით შენდება, რადგან ადამიანებს არაფერი ისე არ ზრდის სულიერად და არაფერი ისე

არ აერთიანებს, როგორც მოყვასის სულზე ზრუნვა. სწორედ ამიტომ აქცია პატრიარქმა წმინდა სამების ტაძრის მშენებლობა, საძირკვლის ჩაყრისთანავე, ქართველი ხალხის სულიერი გაერთიანების უდიდეს მისიონერულ აქტად.

ამ ერთიანობის უაღრესად ქმედითი და ღრმად სიმბოლური გამოვლინება იყო გარდაცვლილ პატრიარქთან გამომშვიდობების დღეები. წმინდა სამების საკათედრო ტაძარში დაბრძანებულ მის ნეშტთან შეუჩერებლად მიედინებოდა მთელი საქართველოდან ჩამოსული ხალხის უწყვეტი ნაკადი. ადამიანები მთელი ოჯახებით, პატარა ბავშვებთან ერთად, მოდიოდნენ სამების ტაძარში, რათა განსვენებული მამამთავრისადმი სიყვარული, მადლიერება და გულწრფელი მწუხარება გამოეხატათ; ბევრი მათგანი, შუალამითაც კი, საათობით იდგა დაუსრულებელ რიგში, რათა ტაძარში შესვლა შესძლებოდა. ამ დღეებმა თვალნათლივ ცხადყო, რომ ტაძარმა, რომელიც ერის სულიერი გაერთიანების მისიით აღიმართა, თავისი დანიშნულება აღასრულა. მან უმაღლესი მღვდელმთავრის გარშემო მთელი ერი ერთ მლოცველ ოჯახად შეკრიბა.

2002 წელს საფუძველი ჩაეყარა მახათას მთის სამონასტრო კომპლექსსაც. მისი პირველი მთავარი ნაგებობა, წმინდა იოანე, ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელების სახელობის ეკლესია, 2006 წელს დასრულდა, ხოლო ივერიის ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის სასწაულმოქმედი ხატის სახელობის მთავარი საკათედრო ტაძრის მშენებლობა 2012 წელს დაიწყო და 2018 წელს დაგვირგვინდა. პატრიარქის სურვილი იყო, რომ ტაძარი მხოლოდ სახალხო შემოწირულობე-

ბით აგებულიყო, რამაც მშენებლობაში საქართველოს მთელი ქრისტიანული მოსახლეობის ჩართულობა განაპირობა. ამგვარად, ეს მშენებლობა სულიერი თანამონაწილეობის ფორმად იქცა. თითოეული ადამიანის შეწირულობა საერთო საქმისადმი პირადი პასუხისმგებლობისა და კუთვნილების გამოხატულება იყო. ტაძრის აღმართვა კვლავ საერთო-ეროვნულ სულიერ საქმედ იქცა, რომელშიც ყველას, დიდსა თუ მცირეს, თანაბარი წილი ედო.

ილია II-მ მახათას მთის კომპლექსი ქართველი ხალხის „მეორე ავტოპორტრეტად“ ჩაიფიქრა („პირველი ავტოპორტრეტი“ ყოვლადწმინდა სამების ახალი საკათედრო ტაძარი უნდა ყოფილიყო). ცხადია, სიტყვა „ავტოპორტრეტი“ აქ შემთხვევითი მეტაფორა არ არის. ფოტოსურათისგან განსხვავებით, ავტოპორტრეტის შექმნა საკუთარი შინაგანი სამყაროს, საკუთარი იდენტობის განჭვრეტის მცდელობას გულისხმობს. ავტოპორტრეტში ერი მხოლოდ იმას კი არ ასახავს, როგორიც არის, არამედ იმასაც აღიარებს, რას მიიჩნევს თავის უმაღლეს მოწოდებად ღვთის წინაშე. ამ თვალსაზრისით მეტად მრავლისმეტყველია ორივე ტაძრის სახელიც. მთაწმინდელ მამათა სახელობის ეკლესია დაუმახინჯებელი მართლმადიდებლური რწმენის სიმბოლოა. სწორედ ამ მამათა ღვაწლით აღორძინდა ათონზე ივერთა მონასტერი და მისი სახელგანთქმული მთარგმნელობითი სკოლა, სადაც წმინდა ექვთიმემ და წმინდა გიორგიმ ბერძნული დედნების მიხედვით თარგმნეს და გამართეს წმინდა წერილი და საეკლესიო სწავლება. ასე გადაეცა ერს ჭეშმარიტი სარწმუნოების სისავსე. ივერიის ღვთისმშობლის სასწაულმოქმედი ხა-

ტი კი, რომელსაც ათონზე „კარისმცველს“ (პორტაიტისას) უწოდებენ, ამ რწმენის ბოლომდე დაცვისა და შენარჩუნების სიმბოლოა. შესაბამისად, მახათას სამონასტრო კომპლექსის აღმართვა ქართველი ერისადმი მიმართული სიმბოლურ-მისიონერული მოწოდება იყო. ერს ბოლომდე უნდა შეენარჩუნებინა მართლმადიდებლური რწმენის ერთგულება.

პატრიარქის სურვილი იყო ისიც, რომ მახათას კომპლექსს კიდევ ერთი მისია დაჰკისრებოდა. მას უნდა გაეგრძელებინა ტრადიცია, რომელსაც საქართველოში გელათის აკადემიამ დაუდო სათავე, მეცნიერებისა და სარწმუნოების მჭიდრო თანამშრომლობას. მახათას შემთხვევაში ეს თანამშრომლობა ქრისტიანული ეროვნული მემკვიდრეობის შესწავლისკენ უნდა იყოს მიმართული. ილია II, ისევე როგორც უამრავი წმინდა მამა, ფიქრობდა, რომ რწმენა ხელს კი არ უშლის მეცნიერებას, არამედ მისი ნათელი ეხმარება გონებას, სწორი მიმართულებით იაროს ჭეშმარიტებისკენ, ისევე, როგორც ჩირალდნის შუქი მგზავრს კი არ ზღუდავს, გზის აცდენისგან იფარავს.

2008 წლის 19 იანვარს, ნათლისღების დღესასწაულზე, უპრეცედენტო ინიციატივის ფარგლებში პატრიარქი ჯვარდაწერილი ოჯახების ყოველი მესამე და მომდევნო შვილის ნათლია გახდა. დღევანდელი მონაცემებით, „პატრიარქის ნათლულების“ რიცხვი 50 ათასს აღემატება. დემოგრაფიული მოტივით წამოწყებული ეს ტრადიცია თავისი არსით ღრმად მისიონერულია. ერის ყველაზე ავტორიტეტულ იერარქთან სულიერი „დანათესავება“ მრავალი ოჯახისთვის ეკლესიური ცხოვრების დაწყების ძლიერ იმპულსად იქცა.

2026 წლის 17 მარტს ილია II 93 წლის ასაკში გარდაიცვალა. მისი დაკრძალვა საერთო ეროვნული გლოვისა და ტრადიციული ქრისტიანული ფასეულობებისადმი ერთგულების მასშტაბურ გამოვლინებად იქცა. 11 მაისს გაფართოებულმა საეკლესიო კრებამ 142-ე კათოლიკოს-პატრიარქად სენაკისა და ჩხოროწყუს მიტროპოლიტი, საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრე შიო (მუჯირი) აირჩია, ხოლო 12 მაისს სვეტიცხოველში მისი აღსაყდრება აღესრულა. ნიშანდობლივია, რომ ახლად არჩეულმა პატრიარქმა თავის პირველსავე სიტყვაში ეკლესიის კარის ფართოდ გაღების აუცილებლობაზე გაამახვილა ყურადღება და აღნიშნა, რომ ტაძარში მრევლის უბრალოდ დგომა არასაკმარისია. ეს უწყვეტობის ნათელი შესტია, რაც დიდ იმედს გვისახავს.

1. 1977 წლის მონაცემები მოჰყავს ისტორიკოს სერგო ვარდოსანიძეს თავის წიგნში „ქართული მღვდელმთავრები (XX–XXI საუკუნეები)“, თბილისი, 2010, 149.
2. Charles Taylor, *A Secular Age*, Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2007, 1–3.
3. იქვე, 539.
4. Alexander Schmemmann, *For the Life of the World: Sacraments and Orthodoxy*, 2nd rev. ed., Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press, 1973, 118.
5. Eric Voegelin, *The Political Religions*, in *Modernity without Restraint*, ed. Manfred Henningsen, The Collected Works of Eric Voegelin, vol. 5, Columbia: University of Missouri Press, 2000, 19–73.
6. Николай Бердяев, *Истоки и смысл русского коммунизма*, YMCA-Press (Paris), 1950.
7. Alasdair MacIntyre, *After Virtue: A Study in Moral Theory*, 2nd ed., Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1984, 216.
8. ილია II, ეპისტოლეონი: საშობაო და სააღდგომო ეპისტოლეონი 1978–2012, თბილისი: საქართველოს საპატრიარქო, 2012, 310–12.
9. იქვე, 267–68, 321.
10. Charles Taylor, *A Secular Age*, Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2007, 539–93.
11. Bauman, Zygmunt. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press, 2000, 1–14, 31–40.
12. Pew Research Center, *Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe*, Washington, DC: Pew Research Center, 2017, <https://www.pewresearch.org/religion/2017/05/10/religious-belief-and-national-belonging-in-central-and-eastern-europe/> (ბოლო ნახვა: 6 ივლისი, 2026);
13. კონსტიტუციური შეთანხმება საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის, 14 ოქტომბერი, 2002.

„მზიან ღამეში“ აღდგენილი საკურთხეველი

გიორგი გვასალია

*„ჭეშმარიტი მწყემსი ის არის, ვისაც ძალუძს
თავისი გულმოდგინებით, ღოცვითა და
სიტყვით მოძებნოს და გამოასწოროს
დაკარგული გონიერი ცხვარი.“*

წმ. იოანე სინელი

გვიანი მოდერნის ეპოქაში იდენტობის პრობლემამ მძაფრი ეგზისტენციალური ტრაგედიის ხასიათი შეიძინა. ადამიანი დაუღალავად ეძებს საკუთარ თავს, თუმცა ეს ძიება ხშირად შინაგანი ფრაგმენტაციის კიდევ უფრო მეტად გაღრმავებით სრულდება. სეკულარული კულტურა გვთავაზობს

სუროგატების დაუსრულებელ მრავალფეროვნებას: პროფესიული და ეროვნული თვითიდენტიფიკაციიდან დაწყებული, სოციალური თუ პოლიტიკური კუთვნილების ურთულესი კონსტრუქციებით დასრულებული. თუმცა, ფუნდამენტური კითხვაზე — „ვინ ვარ მე?“ — პასუხის გაცემის ყველა ეს მცდელობა გარდაუვალად იმსხვრევა, რადგან ადამიანი ქმნილებაა და შესაბამისად ის ცვალებადობას ექვემდებარება. ეს ცვალებადობა მისი იდენტობის განსაზღვრისათვის ურთულეს ბარიერს წარმოადგენს. მართლმადიდებლური ღვთისმეტყველება კი გვთავაზობს ამსოფლიურისაგან რადიკალურად განსხვავებულ პარადიგმას, რომლის საშუალებითაც ადამიანს შეუძლია თავისი იდენტობა ცვალებადობის მიღმა განსაზღვროს. ქრისტიანული სწავლებით, ადამიანის ჭეშმარიტი იდენტობა გარედან არ კონსტრუირდება და არც სოციალური როლების გაფანტული ნამსხვრევებისგან იკრიბება; იგი მოიპოვება მხოლოდ და მხოლოდ აბსოლუტის წინაშე დგომით — შემოქმედთან ცოცხალი და უწყვეტი ლიტურგიკული კავშირით.

აღნიშნულ მოსაზრებაში ვლინდება არა უბრალოდ განცენებული აკადემიური თეზისი, რომელიც მხოლოდ თეოლოგიის სფეროს ვიწრო სპეციალისტებს თუ დააინტერესებდათ, არამედ სიცოცხლისა და სიკვდილის საკითხი. აქ ფუნდამენტური მნიშვნელობით დგება საკითხი ლიტურგიის შესახებ, ფართო გაგებით, როგორც „საერთო საქმე“, როგორც ქმნილი არსების შესვლა საღვთო ცხოვრებაში, რადგან ლიტურგია წარმოადგენს იმ ერთადერთ ონტოლოგიურ მდგენელს, რომელშიც იჭედება და ნარჩუნდება ადამიანის ჭეშმარიტი

იდენტურობა — უნიკალური პიროვნულობა. ადამიანი თავიდანვე შემოქმედის მიერ ჩაფიქრებული იყო, როგორც არსებითად ლიტურგიკული არსება, როგორც სამყაროს წინაშე მდგომელი და მღვდელი, რომელსაც მთელი მატერიალური სამყარო უნდა მიეძღვნა ღვთისთვის. ცოდვით დაზიანება მხოლოდ მსოფლმხედველობრივი სტატუსის ან კულტურული ორიენტაციის შეცვლას არ ნიშნავს; ღმერთთან მისტიკურ-ლიტურგიკული კავშირის გაწყვეტით ადამიანი დაექვემდებარა კატასტროფას, რამაც მისი გადაგვარება, გადასხვაფერება და იდენტობის დაკარგვა გამოიწვია.

თანამედროვე საზოგადოების მდგომარეობაზე დაკვირვება ცხადად გვიჩვენებს: როგორც კი ადამიანური ცხოვრებიდან განიდევნება ექქარისტია (ანუ მადლიერება), მის ადგილს მაშინვე იკავებს შფოთვა. უფრო ფართო მასშტაბით თუ ვისაუბრებთ, მაშინ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ექქარისტიას მოწყვეტილი საზოგადოება მუდმივადაა არეულობისაკენ, შფოთისა და დაშლილობისაკენ მიდრეკილი. ლიტურგიკულ სივრცეს მოწყვეტილი თანამედროვე სუბიექტი კარგავს არსებობის საზრისის, მისი მყოფობის მიზნის გაშინაარსების შესაძლებლობებს.

ჩვენ შეგნებულად დავძარით სიტყვა არსებობის მიზნის შინაარსის დაკარგვის შესახებ, რადგან სწორედ ამ რეალობის წინაშე დგება ლიტურგიისაგან დაცილებული ადამიანი თუ ეროვნული ერთეული. სწორედ ამ დროს იჩენს თავს მყოფობის პრობლემა, რაც ძლიერ თვალნათლივ არის ნაჩვენები ბიბილურ გამოცხადებაში.

ქრისტიანობა წარმოგვიდგენს ფუნდამენტურ მტკიცებუ-

ლებას იმასთან დაკავშირებით, რომ სამყაროს შექმნა გაშინაარსებულია ადამიანით, ხოლო თვითონ ადამიანის არსებობა – ღვთისმსახურებით. ამ შემთხვევაში ვგულისხმობთ ღვთისმსახურებას, ლიტურგიკულად აღვლენილს. აღნიშნული მოსაზრება ქრისტიანობისათვის, რომლითაც ჩვენი იდენტობა სრულიად არის განსაზღვრული, წარმოადგენს არა უბრალოდ მეტაფორას, არამედ ღრმა ანთროპოლოგიურ და თეოლოგიურ კონცეფციას. ქრისტიანობა ადამიანს არ განიხილავს როგორც სამყაროს პასიურ ელემენტს. ის მისთვის უზენაესი აზრის მატარებელია, ხოლო ლიტურგია უბრალოდ ადამიანისაგან რელიგიური გრძნობის რიტუალური გამოხატულება კი არ გახლავთ, არამედ ერთადერთი სივრცე, სადაც ადამიანი საკუთარ ჭეშმარიტ „მე“-ს პოულობს.

ქრისტიანობა მიუთითებს, რომ ადამიანი ღვთის ხატადაა შექმნილი, თუმცა მისთვის ეს იდეა სტატიკური არ არის. ადამიანური არსებობის მიზანია მოძრაობა „ხატებიდან“ „მსგავსებისაკენ“. ეს მოძრაობა აღესრულება განდმართვის პროცესით. მაქსიმე აღმსარებლის თანახმად, ადამიანი არის მიკროკოსმოსი, ანუ მცირე სამყარო, რომელშიც ყოფიერების ყველა საფეხურია მოცული.¹ თუმცა მისი დანიშნულება სცილდება სამყაროს უბრალო ასახვის ფარგლებს. მართალია, თანამედროვე ცივილიზაცია მიეჩვია ადამიანის განსაზღვრას მხოლოდ როგორც მოაზროვნე ადამიანისა (Homo Sapiens) ან შემოქმედისა, მწარმოებელი ადამიანისა (Homo Faber), მაგრამ მართლმადიდებლური ფილოსოფიის გადმოსახედიდან, ადამიანი არის, უპირველეს ყოვლისა,

მისთვის მინდობილი კოსმოსის მღვდელი. როგორც მეოცე საუკუნის გამოჩენილმა მართლმადიდებელმა მოაზროვნემ მეტად ზუსტად ჩამოაყალიბა, ჩვენ უნდა ვისაუბროთ „ადამიანზე, როგორც თაყვანისმცემელ არსებაზე – homo adorans – რომლისთვისაც თაყვანისცემა არის ძირითადი აქტი, რაც ერთდროულად განსაზღვრავს მის ადამიანურ ბუნებას და აყალიბებს მას“.² ადამიანი არის მედიატორი, ის, ვინც უნდა მიუძღვნას სამყარო ღმერთს და ღმერთთან მარადიულად აზიაროს ქმნილება. ამგვარად, ადამიანი სამყაროს მხოლოდ ნაწილი კი არ არის, არამედ ის ონტოლოგიური ღერძია, რომლის გარშემოც ბრუნავს მთელი კოსმოსური ჰარმონია.

ეს ძლიერ მნიშვნელოვანია ლიტურგიის გააზრებისათვის. თუკი ადამიანი მოწოდებულია სამყაროსა და ღმერთის შესაერთებლად, მაშინ ლიტურგია ხდება ის ერთადერთი ქმედება, რომელიც მას ამ ფუნქციის აღსრულების საშუალებას აძლევს. წმინდა მაცხიმე აღმსარებლისათვის ლიტურგია არ არის საღვთო საიდუმლოებათა უბრალო სიმბოლური წარმოდგენა, არამედ რეალური მოვლენა, რომელშიც მათი საიდუმლოებრივი რეალიზაცია აღესრულება. ეს არის სივრცე, რომელშიც ადამიანი საკუთარ ჭეშმარიტ შინაარსს პოულობს. ლიტურგია არის „ადამიანის შინაარსი“, რადგან სწორედ აქ ხდება იგი ისეთი, როგორიც დასაბამში იყო ჩაფიქრებული და იღებს ძალას, იცხოვროს ამ თავისი უზენაესი დანიშნულებით. ლიტურგიის მეშვეობით ხორციელდება ქრისტესადმი მიმსგავსება, რაც ქრისტეს სხეულში – ეკლესიაში – მასთან შერთვით სრულდება.³

ლიტურგიკული კავშირის გაწყვეტა წმინდა მაქსიმესთვის არ არის მხოლოდ რიტუალთა ერთობლიობაზე უარის თქმა, არამედ ადამიანის მიერ საკუთარი უზენაესი დანიშნულების უარყოფა და ჭეშმარიტი „მე“-საგან განდგომა. ეს არის მისი იდენტობის დარღვევა, რაც იწვევს დეპუმანიზაციას, ანუ ადამიანი წყვეტს „სამყაროს შინაარსად“ ყოფნას. ამისაგან განსხვავებით, ლიტურგიკული ცხოვრების აღდგენა არის ადამიანის დაბრუნება თავის ჭეშმარიტ „მე“-სთან, მედიატორის როლთან. სწორედ ამიტომ უთმობს წმინდა მაქსიმე აღმსარებელი ასეთ დიდ ყურადღებას ერესებთან ბრძოლას, რაც პოსტმოდერნულ სამყაროში შენიღბულად განსაკუთრებული საფარველითა და რელიგიური სიმახინჯითაა გაცხადებული.

ამდენად, ბიბლიური თხრობა, „დაბადების“ წიგნის პირველივე გვერდებიდან მოყოლებული, იდენტობის ლიტურგიკული გაგებისათვის მყარ საფუძველს აყალიბებს. იყო ჭეშმარიტი ადამიანი, ნიშნავს არა მხოლოდ ბიოლოგიური სიცოცხლის ან რაციონალური ინტელექტის ფლობას, არამედ ღმერთთან უწყვეტი ურთიერთქმედების საკრალურ სივრცეში განხორციელებას. წმინდა წერილი ხაზგასმით მხოლოდ ერთ დღეს უწოდებს წმინდასა და კურთხეულს⁴ და ამით მის განსაკუთრებულ ლიტურგიკულ შინაარსზე მიუთითებს. რამდენადაც ეს დღეა წმინდა, იმდენად იქნება წმინდა დანარჩენი დღეც. რამდენადაც ამ დღის მოქმედებაა სიწმინდესთან დაკავშირებული, სხვა დღეების მოქმედებაც იმდენად იქნება სიწმინდესთან წილნაყარი. როგორიც არის ლიტურგიკული დღე და ლიტურგიკული ცხოვრება, იმ-

გვარი იქნება დანარჩენი დღეებიცა და ქმედებებიც. ადამის ყოველდღიური მყოფობა სამოთხისეულ სივრცეში სწორედ ამ მეშვიდე დღის მაკუროთხევლობითა და სიწმინდით უნდა გაშინაარსებულიყო.

ცოდვით დაცემა, ლიტურგიკული ღვთისმეტყველების პერსპექტივიდან, უპირველეს ყოვლისა, სამღვდელო დანიშნულებაზე უარის თქმაა, რამაც ადამიანის სამოთხისეული მყოფობისგან შინაარსის დაცლა გამოიწვია. ადამმა შეწყვიტა ქმნილების მღვდლობა, შეწყვიტა მისთვის განსაზღვრული მისიის აღსრულება; ნაცვლად იმისა, რომ სამყარო ღვთისკენ აღემაღლებინა, მან სცადა, გამხდარიყო ამ სამყაროს ავტონომიური მომხმარებელი. შემოქმედთან ლიტურგიკული კავშირის გაწყვეტამ მყისიერად, ჯაჭვური რეაქციასავით, ადამიანური იდენტობის კატასტროფა გამოიწვია.

აღნიშნული ბიბლიური ჭეშმარიტება ცხადდება მაშინაც, როდესაც წმინდა წერილში მყოფობის ლიტურგიკული გაშინაარსების უცხადესი მაგალითია მოცემული მამამთავარ ნოეს შემთხვევაში. კიდობნიდან გამოსვლის, წარღვნის მომსვრელი წყლებისგან განწმენდილ, განახლებულ მიწაზე ფეხის დადგმის შემდეგ, პირველად, რასაც მამამთავარი ნოე აკეთებს, სახლის მშენებლობა ან შეცვლილი ლანდშაფტის გამოკვლევა როდია. იგი აღმართავს სამსხვერპლოს და ღმერთს შესწირავს მსხვერპლს. ბიბლიური ტექსტი მაშინვე გვამცნობს უმნიშვნელოვანეს რამეს, რაც წარღვნის შემდგომი ეპოქის არსებით მახასიათებლად უნდა დარჩეს: ნოეს მიერ შეწირული მსხვერპლი კეთილსურნელებად

ავიდა ღმერთამდე.⁵ ამ მომენტში, ზეცისკენ აღვლენილ მსხვერპლის კვამლში, დევს ადამიანთა მოდგმის გადარჩენის უღრმესი საიდუმლო. ნოემ სამყარო გადაარჩინა არა იმდენად იმით, რომ ზუსტი ნახაზების მიხედვით უზარმაზარი ხომალდი ააგო, არამედ იმით, რომ შეინარჩუნა ჭეშმარიტი ღვთისმსახურება, ნოეში ჭეშმარიტი ღვთისმსახურების გადარჩენით ადამიანის არსებობის შინაარსიც გადარჩა. სწორედ ამიტომ დასახლდება კვლავ სამყარო ადამიანით – ადამიანს შეუნარჩუნდა იდენტობა და ამიტომაც მან კვლავაც უნდა იარსებოს.

ლიბერალურ-ისტორიული სკოლის არაერთი წარმომადგენელი სამსხვერპლოდან ღმერთამდე ასულ „კეთილსურნელებაში“ მხოლოდ ძველი ახლოაღმოსავლური მითოლოგიის ანარეკლს ხედავს. ისინი პირდაპირ პარალელებს ავლებენ აქადურ „გილგამეშის ეპოსთან“, სადაც წარღვნის დროს ადამიანთა არარსებობის გამო დამშეული ღმერთები „შეგროვდნენ მსხვერპლშეწირვის აღმსრულებლის თავს ზემოთ“.⁶ ამგვარ პერსპექტივაში ნოესეული მსხვერპლი განიხილება, როგორც გულის მოსალობი მაგიური აქტი, რომელშიც ღვთაება საკვების მატერიალურ სუნზე რეაგირებს, ადამიანი კი უტილიტარულად „ყიდულობს“ შემდგომი სიცოცხლის უფლებას.

მართლმადიდებლური ღვთისმეტყველება კატეგორიულად უარყოფს ამგვარ უხეშ ანთროპომორფულ-წარმართულ მიდგომას. ეკლესიის მამები ბიბლიურ ტექსტში ხედავდნენ უღრმესი სულიერი რეალობის დამოწმებას. ანთიოქიური სკოლის დიდებული ეგზეგეტი, რომელიც ხშირად

განგვაკრძალებს ასოციაციური გაგებისგან, პირდაპირ მიუთითებს, რომ ღმერთი იწონებს ნოეს მადლიერებას და ტკება არა კვამლით (რადგან დამწვარ ძვლებზე უფრო მყრალი არაფერია), არამედ მსხვერპლის შემწირველის განწყობით“. ⁷ უფლისათვის სასიამოვნო კეთილსურნელებად იქცა სუფთა სინდისის სუნი, გადარჩენილი მართლის მადლიერებისა და გულწრფელი სიყვარულის სურნელი. ღვთის წინაშე კვლავაც დგას ადამიანი, რომლის არსებობის შინაარსიც გადარჩენილია – ნოეს მსხვერპლი მიღებულია ისევე, როგორც აბელის მსხვერპლი მიიღო ღმერთმა.

სწორედ აქედლევა პასუხი ბუნებრივად გაჩენილ კითხვას: რატომ ცვლის ლიტურგიკულ აქტში გამოხატული გულის ეს განწყობა ასე რადიკალურად ღვთის დამოკიდებულებას ცოდვით მოწამლული სამყაროს მიმართ? პასუხი ისევ იმაში დევს, თუ ვინ არის ადამიანი თავისი პირველქმნილი, ონტოლოგიური ჩანაფიქრით. წარღვნამდე კაცობრიობამ სრულად დაკარგა ეს უმნიშვნელოვანესი ფუნქცია. ადამიანებმა დაიწყეს სამყაროს აგრესიული მოხმარება, საკუთარ თავში ჩაკეტვა და არა ქმნილების ღვთისადმი მიძღვნა ექვარისტიით (მადლიერებით). ჩვენი ყოფიერების არსი იმაშია, რომ მთელი ხილული სამყაროს სახელით წარვდგეთ ღვთის წინაშე, მატერია ჩვენს თავისუფალ ნებასა და სიყვარულში გავატაროთ და შემოქმედს განწმენდილ ძღვნად დავუბრუნოთ. როდესაც ეს ცოცხალი ღვთისმსახურება მინავლდა, სამყარომ უაზრობასა და სისასტიკეში დაიწყო დახრჩობა, რამაც კაცობრიობა ბუნებრივად მიიყვანა კატასტროფამდე. წარღვნის წყლებმა წაღეკეს არა

უბრალოდ „ბოროტი ადამიანები“, არამედ ცივილიზაცია, რომელმაც საკუთარი არსებობის გამართლება, იდენტობა დაკარგა.

წმიდა წერილი ამ ეპიზოდით უცილობელ ჭეშმარიტებაზე მიგვითითებს. კაცობრიობის ისტორია არ დგას არც ეკონომიკურ მიღწევებზე, არც ტექნოლოგიურ პროგრესსა თუ პუმანისტურ მორალზე. იგი დგას ღვთისმსახურებაზე. სანამ აღევლინება დიდებისმეტყველების მსხვერპლი, სამყაროს აქვს არსებობის უფლება, რადგან იგი თავის დანიშნულებას ახორციელებს. „ევქარისტიაში, უმთავრესად, აღესრულება მადლიერება უფლის მიერ ჩვენი გამოხსნის გამო“.⁸ ნოეს მსხვერპლი სწორედ ევქარისტიის ძველალთქმისეული წინასახე იყო. შეინარჩუნა რა საკუთარ თავში ჭეშმარიტი ღვთისმსახურება, როგორც ადამიანური ყოფიერების უმთავრესი არსი, ნოეში ღმერთმა გაამართლა კაცობრიობის არსებობა და ადამიანის გამოხსნის საღვთო განგებულების რეალიზაციისათვის გადო ხიდი.

ჩვენი მსჯელობის გასაგრძელებლად უმნიშვნელოვანესია აღვნიშნოთ ისიც, რომ ღვთისმსახურებისადმი აღნიშნულ დამოკიდებულებას წმინდა წერილი მხოლოდ ადამიანის კერძო სივრცეში არ აქცევს – ის ეროვნულ სხეულამდე და მისი არსებობის შინაარსამდეც ვრცელდება.

ისრაელი ფუნდამენტურ მოდელს გვაწვდის ღვთისმსახურებას, ეროვნულ იდენტობასა და სახელმწიფოებრიობას შორის არსებული რთული ურთიერთკავშირის გასააზრებლად. არსებითად, ისრაელით წმინდა წერილი ნათლად აჩვენებს, რომ ერის უნიკალური იდენტობა მის

ეთნიკურ, პოლიტიკურ თუ სამხედრო ძლიერებაში ან პოლიტიკურ მოქნილობაში კი არ მდგომარეობს, არამედ ღვთისმსახურებისადმი მის განსაკუთრებულ მოწოდებაში.⁹ საკვანძო ტექსტების ეგზეგეტიკური ანალიზი ცხადყოფს, რომ ამ მსახურების უგულვებელყოფას იდენტობის დაკარგვამდე და, შედეგად, სახელმწიფოებრივი სიმტკიცის მოშლამდე მივყავართ, მაშინ როდესაც მისი აღდგენა მხოლოდ სინანულისა და ჭეშმარიტი ღვთის თაყვანისცემისკენ დაბრუნებითაა შესაძლებელი.

ისრაელის იდენტობის განმსაზღვრელ ცენტრალურ ტექსტს მოსეს მიმართ სინას მთაზე ნათქვამი უფლის სიტყვები წარმოადგენს: „ამიერიდან თუ შეისმენთ ჩემს სიტყვას და დაიცავთ ჩემს აღთქმას, ჩემს საკუთრებად გამოგარჩევთ ყველა ხალხისგან, რადგან ჩემია მთელი ქვეყანა. მღვდელთა სამეფოდ და წმიდა ერად მეყოლებით“.¹⁰ მოცემული პასაჟი სამ ურთიერთდაკავშირებულ აღთქმას შეიცავს: ისრაელი უნდა გახდეს ღვთის „საკუთრება“, „მღვდელთა სამეფო“ და „წმიდა ერი“. ეს აღთქმები მხოლოდ მშრალი ჩამონათვალი როდია; ისინი ერთმანეთთან ონტოლოგიურადაა გადაჯაჭვული.

ეს აღთქმა პირობითია. იგი მთლიანად ორ ფაქტორზეა დამოკიდებული — საღვთო ხმისადმი მორჩილებასა და აღთქმის დაცვაზე. აღნიშნული გარემოება მყისიერად გადაიტანს აქცენტს გეოგრაფიული თუ ეთნიკური მოცემულობიდან მორალურ-რელიგიურ სიბრტყეზე. ამგვარად, ისრაელის, როგორც გამორჩეული ერის იდენტობა, აღარ არის სტატიკური მოცემულობა, რომელიც ავტომატურად გადაეცემა

შთამომავლობას; იგი დინამიკურია და განისაზღვრება მისი ღმერთთან ცოცხალი დამოკიდებულებით.

„სამეუფო მღვდლობის“ როლი საკვანძოა. იგი გულისხმობს, რომ მღვდლობის წოდებით აღჭურვილია მთელი ერი და არა მხოლოდ მისი ერთი ნაწილი, რომელიც ისრაელში ლევის ტომით იყო წარმოდგენილი. ეს არის ხალხი, რომლის დანიშნულებაცაა მონოთეიზმისა და ღვთისაგან მიღებული რჯულის ქადაგება და საკუთარი თავის მეშვეობით სხვა ერთათვის მსახურება. მისი იდენტობა კი განსაზღვრულია ღვთისმსახურებით. მთელი ერი განიხილება როგორც სამღვდლო სამეფო – ეს არის სამეფო, სადაც ყველა ღვთისმსახურია. ისრაელის ეროვნული იდენტობა პირდაპირ იყო დაკავშირებული ღვთისმსახურებასთან. მისი, როგორც ერის, არსებობა განისაზღვრებოდა მათ შორის ღვთის თანამყოფობით – მისი „ადგილით“.

სახელმწიფოებრიობის დაკარგვა განუყოფლადაა დაკავშირებული ღვთისმსახურების მოშლასთან. ისრაელის მიერ ჭეშმარიტი ღვთისმსახურების მიტოვება და კერპთაყვანისმცემლობისკენ მიქცევა არ ყოფილა მხოლოდ მორალური დაცემა ან ეთიკური ნორმების დარღვევა. ეს იყო ღალატის აქტი – იმ აღთქმის გაწყვეტა, რომელიც მთელი სახელმწიფოს საძირკველს წარმოადგენდა. წინასწარმეტყველები დაუღალავად უსვამენ ხაზს, რომ ომების, დამარცხებებისა და გადასახლების მიზეზი სწორედ ღვთისმსახურებისაგან განდგომით გამომდინარე სულიერი დაცემა იყო. კერპთაყვანისცემა ნიშნავს უარის თქმას ცისა და ქვეყნის შემოქმედ ღმერთზე და, შესაბამისად, იმ აღთქმებზე, რომელთაც იგი

ანიჭებდა ადამიანებს. ტაძრისა და ღმერთის გარეშე ერი კარგავს თავის არსებობის შინაარსს; იგი კარგავს უნიკალურობას და იქცევა ჩვეულებრივ ხალხად სხვა ხალხთა შორის, ისეთივედ, როგორიც ყველა დანარჩენია. ეს ცხადყოფს პირდაპირ მიზეზშედეგობრივ კავშირს: ღვთისმსახურებრივი კავშირის გაწყვეტას იდენტობის დაკარგვამდე მივყავართ, ხოლო იდენტობის დაკარგვას სახელმწიფოებრიობის დაცემა მოჰყვება.

იდენტობის აღდგენის გზაზე წინასწარმეტყველური ტრადიცია მოქმედების მკაფიო გეგმას გვთავაზობს – სინანულისა და ღვთისმსახურების მეშვეობით ღმერთთან დაბრუნებას. ოსია, ამოსი და იერემია – დაუღალავად მოუწოდებდნენ ხალხს სინანულისაკენ, ტაძრის განწმენდისა და სჯულის დაცვისაკენ. იდენტობის აღდგენა გააზრებულია არა პოლიტიკური რეფორმებით ან სამხედრო გამარჯვებებით, არამედ ღვთისაკენ გულთა შინაგანი მოქცევითა და ლიტურგიკული ცხოვრების განახლებით.¹¹ ეს დასტურდება ისრაელის ისტორიის მრავალი მაგალითით – უფლის მოყვარული მეფეების დროს ტარდებოდა დიდი განწმენდა და აღესრულებოდა დიდებული დღესასწაულები, რასაც ერის გამოფხიზლება და ქვეყნის აღორძინება მოჰყვებოდა.

ახალაღთქმისეულ ტრადიციაში ეს იდეა თავის საბოლოო და ყოვლისმომცველ განხორციელებას პოულობს. ეკლესია იღებს „სამეფო მღვდლობის“ როლს, ხდება რა ახალი ისრაელი და ამ მსახურებითი მოწოდების გამგრძელებელი. პეტრე მოციქული სწერს ქრისტიანებს: „თქვენა ხართ რჩეული მოდგმა, სამეფო სამღვდელოება, წილხვედრი ხალ-

ბი, რათა ყველას აუწყოთ მისი სიქველე, ვინც სიბნელიდან გამოვიხმოთ, რომ გეხილათ მისი საოცარი ნათელი“.¹² მოციქულის ამ სიტყვებით წმინდა წერილი ცხადყოფს იმას, რომ ისრაელისათვის მიცემული მსახურება კი არ გაუქმებულა, არამედ ქრისტეს მიერ ყველა ხალხზე იქნა გავრცელებული. ამგვარად, ქრისტიანი პიროვნებისა და ერის იდენტობა განისაზღვრება არა ოდენ მოქალაქეობით, არამედ ღვთისადმი ლიტურგიკული მსახურებით. ამ მსახურების დაკარგვას სულიერ დაცემამდე მივყავართ, ხოლო მის აღდგენას – აღორძინებისა და ჭეშმარიტი იდენტობის ხელახლა მოპოვებისაკენ.

ლიტურგიისა და ეროვნული იდენტობის კავშირის საკითხი მოითხოვს ამ ორივე ცნების თეოლოგიური და ისტორიული გაგების ერთმანეთისგან გამიჯვნას. მართლმადიდებლურ ღვთისმეტყველებაში ეროვნული იდენტობა არ არის იგივეობრივი ეთნიკური, ენობრივი თუ პოლიტიკური კუთვნილებისა. ერი არსებობს არა საკუთარი თავისთვის, არამედ ღვთისადმი ერთობლივი მსახურებისათვის. მისი კულტურა, წეს-ჩვეულებები თუ ენა არის ის გარემო, ის საშუალება, რომელშიც და რომლითაც ეს მსახურება ხორციელდება. ისტორიული გამოცდილება, განსაკუთრებით სხვა ცივილიზაციების ხანგრძლივი ბატონობის პირობებში, ნათლად აჩვენებს, თუ როგორ ხდებოდა ქრისტიანობა ეროვნული იდენტობის ფორმირების კატალიზატორი და, ამავდროულად, როგორ იწვევდა მისგან გაუცხოება კრიზისს.

ერი, რომელიც ივიწყებს თავის უზენაეს დანიშნულებას,

ემსახუროს ღმერთს, და იწყებს არსებობის აზრის ძიებას პოლიტიკაში, ეკონომიკასა თუ ნაციონალიზმში, კარგავს საკუთარ ჭეშმარიტ იდენტობას. ლიტურგია ეროვნული თვითშეგნების კატალიზატორია, რამეთუ სწორედ მასში შეიცნობს ხალხი, როგორც ერთიანი სხეული, საკუთარ თავს ღმერთში. ქრისტიანობა არავის ახვევს თავს კონკრეტულ ეთნიკურ ნიშნებს, არამედ ხალხებს სთავაზობს უნიკალურ სულიერ შრეს, რომლის საფუძველზეც მათ შეუძლიათ საკუთარი კულტურისა და საზოგადოების ჩამოყალიბება.

ამდენად, უტყუარია ის სულიერი კანონზომიერება, რომელიც მთელი სიცხადითაა მოცემული ბიბლიურ გამოცხადებაში: ღვთისმსახურება, რომლის უზემოეს ნიშნულს წარმოადგენს ლიტურგიკული მსახურება, არის ის ერთადერთი ონტოლოგიური ღერძი, რომელზეც დგას ყოველივე ქმნილი. როდესაც ეს კავშირი ინგრევა, ადამიანიც და ერიც იცლება შინაარსიგან, კარგავს საკუთარ არსს და ემსგავსება უსიცოცხლო, აზრმოკლებულ მატერიას, რომელიც შფოთვასა და ეგზისტენციალურ არეულობაში ინთქმება. შინაარსდაკარგული ადამიანისა და ერის არსებობა კი უკვე უაზრო ხდება და ის ვეღარ ინარჩუნებს მყოფობას.

ზემოთ აღნიშნულს განსაკუთრებულად უნდა ითვალისწინებდეს ქართული ერთობა. ჯერ ათეიზმის ბატონობის ქვეშ მყოფი, ყოველგვარი დაფიქრებისა და გააზრებისათვის აუცილებელი დროის ქონის გარეშე, ჩვენი საზოგადოება პოსტმოდერნული ეპოქის იმ გამოწვევების წინაშე დადგა, რომელიც სწორედ იდენტობის გაქრობით დაემუქრა მას. ჩვენი ისტორია კი უცხადესად მოწმობს, რომ ერის გაქრობის უკი-

დურესი კრიზისის დროს ღმერთი არასოდეს ტოვებდა საქართველოს, რაც ყოველდღე მინდა ღვთისმშობლის მეოხების უტყუარი დასტური გახლდათ. სწორედ ასეთ დროს, ქართული ერთობა აცნობიერებდა იმას, რომ ის არსებობდა ღვთისადმი ერთობლივი მსახურებისათვის. შედეგი იყო არა მარტივად ერის გადარჩენა, არამედ ამ ერის ღვთისმსახურებასთან დაბრუნებით კვლავ არსებობის შინაარსის მოძიება, რაც უკვე მის უპირობო აღდგენასა და ხსნას გულისხმობდა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ჩვენ კი არ გადავრჩით რაღაცა გონივრული პოლიტიკური მოქნილობით, არამედ გადარჩენის საშუალებას, ღვთისმსახურებას დავუბრუნდით და სწორედ ამან გადაგვარჩინა. ჩვენმა წინაპრებმა, სულიწმინდის მადლით, იცოდნენ უდიდესი ონტოლოგიური საიდუმლო იმასთან დაკავშირებით, რომ ერი, რომელიც ივიწყებს თავის უზენაეს დანიშნულებას, კარგავს საკუთარ ჭეშმარიტ იდენტობას. ამიტომაც...

ქართველი ცდილობდა, არ მიეტოვებინა საკურთხეველი!

სწორედ ამიტომ, ქართველმა ერმა შეძლო იმპერიათა ნანგრევებზე სიარული და ქართველების გადალახვა – მან არ დაკარგა ღვთისაგან მასში ჩადებული შინაარსი. ღვთისადმი ერთგულებამ, ევქარისტიულმა მსახურებამ და შემოქმედის წინაშე მუხლმოდრეკილმა დგომამ აქცია ჩვენი ერი გადარჩენილ ეროვნულ სხეულად, რომელმაც ქრისტესთან ჯვარცმითა და აღდგომით საკუთარი ისტორია შეუწყვეტელ ლიტურგიად აქცია.

ეს ისტორიული თავისებურება ყოველთვის დასტურდებოდა იმგვარი ეპოქალური ადამიანების მოვლინებით, რო-

მელთა ღვაწლიც ქართულ ერთობას ღვთისაგან მაცოცხლებელ ენერგიას მატებდა. ყველა მათგანის ჩამოთვლა და დახასიათება ძლიერ განავრცობდა ჩვენს სათქმელს, თუმცა, ჩვენს ეპოქაში მათ შორის უკანასკნელზე მაღლიერებით აუცილებლად უნდა დავძრათ სიტყვა.

როდესაც საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსი და ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი ილია მეორე საპატრიარქო ტახტზე ავიდა უმძიმეს 1977 წელს, ერს სასიცოცხლო, მისტიკურ-ლიტურგიკული კავშირი თითქმის გაწყვეტილი ჰქონდა ღმერთთან. შემოქმედთან კავშირის გაწყვეტა კი, როგორც ამას უკვე აღვნიშნავდით, ის კატასტროფაა, რომელიც გადაგვარებას, გადასხვაფერებასა და იდენტობის დაკარგვას იწვევს. ათეისტური რეჟიმის პირობებში ლიტურგიკულ სივრცეს მოწყვეტილი საზოგადოება კარგავდა ეროვნული არსებობის საზრისსა და მიზანს.

კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია მეორემ დაიწყო ურთულესი პროცესი — დანგრეული ტაძრების აღდგენა, ეპარქიების გაცოცხლება და, რაც მთავარია, ქართველი ადამიანის სულის გამოღვიძება. მან ერს გაახსენა და ის დააბრუნა იმ უმთავრეს ჭეშმარიტებასთან, რომ ქრისტიანობა ადამიანს არ განიხილავს როგორც სამყაროს პასიურ ელემენტს ან ბიოლოგიურ არსებას. ადამიანი განსაკუთრებული არსებაა და იმისათვის, რომ მან თავისი განსაკუთრებულობა შეინარჩუნოს, უნდა დაუკავშირდეს ლიტურგიას, იმ ერთადერთ სივრცეს, სადაც ის საკუთარ ჭეშმარიტ „მე“-ს იპოვის და შეინარჩუნებს.

კათოლიკოს-პატრიარქ ილია მეორის მიერ ერის ლიტურგიკულ ღვთისმსახურებასთან დაბრუნებით ქართულმა ერთობამ გაიხსენა, რას ნიშნავს სამშობლოს ნამდვილი სიყვარული და მსახურება. ქართველმა ერმა დაინახა და გაიაზრა, რომ სწორედ ღვთისადმი ერთგულებაა ის ქვაკუთხედი, რომელზეც მან თავისი ქვეყანა უნდა ააშენოს და ამის გარეშე ნებისმიერი სხვა გზა უპირობო ფიასკომდე მიიყვანს მას. კათოლიკოს-პატრიარქ ილია მეორის მიერ აღორძინებულმა საეკლესიო ცხოვრებამ ჩვენს საზოგადოებას დაუბრუნა ის საყრდენი, რომლის გარეშეც ერი ჩვეულებრივ, სხვების მსგავს ხალხად იქცეოდა. უწმინდესმა და უნეტარესმა ილია მეორემ ერს დაუბრუნა გაცნობიერება იმისა, რომ ქრისტიანთა პიროვნებისა და ერის იდენტობა განისაზღვრება ღვთისადმი ლიტურგიკული მსახურებით.

შესაბამისად, ის მაღლი და ღვთისმსახურების სული, რომელიც პატრიარქმა ხელახლა გააღვივა ჩვენს მიწაზე, წარმოადგენს იმ ერთადერთ ონტოლოგიურ ღერძს, რომელზეც დგას ყოველივე ქმნილება – იქნება ის პიროვნული და კერძოობითი თუ ეროვნული და საზოგადო. ამ კავშირის შენარჩუნება არის წინაპირობა იმისა, რომ ქართველმა ერმა განაგრძოს უწყვეტი მოძრაობა ღვთისაკენ და ახსოვდეს მისი მამამთავრის მოწოდება: „ქართველნო, ერთად ღვთისაკენ“!

ყველაფერთან ერთად, ქართველს ყოველთვის ახასიათებდა წინაპრისა თუ მამათა ხსოვნისადმი ერთგულება. ამ ერთგულებისა და პატივისცემის გამოხატვის სრული მზაობა იქნა გამოხატული, როდესაც მისი უწმინდესობის, ილია მეორის გარდაცვალებით ერთი ეპოქა დასრულდა და ახა-

ლი ეპოქა დაუდგა საქართველოს – დაუსრულებელი რიგები გარდაცვლილი მამამთავრის ცხედართან საერთო ეროვნული დაფიქრების ნიშნულად იქცა.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსისა და ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტ ილია მეორისადმი ერთგულება არა მხოლოდ მისი მოგონება, სინანული ან ემოციური გლოვაა, არამედ მისი დანაბარების ცოცხალი ხსოვნა და ყოველდღიური აღსრულება. პატრიარქის მიწიერი ღვაწლი ხომ სწორედ ამ ერის ხსნისა და აღდგენისაკენ სვლას ემსახურებოდა.

მისი სულიერი ანდერძი და ცხოვრებისეული კრედო, რომელმაც ურთულეს ეპოქაში გამოანათა როგორც გზამკვლევა ვარსკვლავმა, სამ უდიდეს საყრდენს ემყარება: „ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი“. ერთი შეხედვით მარტივ ფორმულაში ქართული ერთობის ონტოლოგიური გადარჩენის მთელი სისავსეა დატეული. წმინდა ილია მართლის (ჭავჭავაძის) „მამული, ენა, სარწმუნოების“ ამგვარად გაშინაარსებული ტრიადა არ არის უბრალოდ პატრიოტული სლოგანი; ეს არის უღრმესი თეოლოგიური იერარქია, რომელიც სრულ თანხვედრაშია ადამიანის ლიტურგიკულ დანიშნულებასთან.

პატრიარქის დანაბარებში არაფერია შემთხვევითი. მართლმადიდებლური თეოლოგიური რაკურსით ეს ტრიადა ლოგიკურ და ეგზისტენციალურ ჯაჭვს კრავს:

- ღმერთი წარმოადგენს ყოფიერების პირველმიზეზსა და აბსოლუტურ ცენტრს. როგორც უკვე ითქვა, შე-

მოქმედის გარეშე ნებისმიერი იდენტობა ხრწნადი და წარმავალია. პატრიარქი მიგვითითებს, რომ ჩვენი ეროვნული თუ პიროვნული მყოფობა მხოლოდ და მხოლოდ ღმერთთან ცოცხალი, მისტიკურ-ლიტურგიკული კავშირით საზრდოობს.

- სამშობლო არ არის მხოლოდ გეოგრაფიული არეალი, მიწა-წყალი ან პოლიტიკური მოცემულობა. სულიერი თვალსაზრისით, სამშობლო არის ის საკრალური ვენახი, რომელიც უფალმა მოგვაბარა სამუშაოდ. იგი არის ჩვენი ეროვნული ევქარისტის სივრცე – ადგილი, სადაც ჩვენი გადარჩენის ისტორია იწერება და სადაც ჩვენი წინაპრების ლოცვით გაჟღერებულ ტაძრებში შეკრებილი ერთობა ზეცას უერთდება.
- ადამიანი არის თაყვანისმცემელი არსება, სამყაროს მღვდელი და მედიატორი. თუმცა, ეს უზენაესი მოწოდება სრულად წარმოუდგენელი და განუხორციელებელია მოყვასის, სხვა ადამიანის სიყვარულის გარეშე. მართლმადიდებლური საღვთისმეტყველო გამოცდილებით, ვისაც ადამიანის სიყვარული არ ძალუძს, იგი ვერ იქნება ჭეშმარიტი ღვთისმსახური და გარდაუვალად დაკარგავს იმ სასიცოცხლო შინაარსს, რაც მის პიროვნულ თუ ეროვნულ იდენტობას განსაზღვრავს. სწორედ სიყვარულით აღვსილმა ადამიანმა უნდა შეკრას ეს ჯაჭვი: მან საკუთარი შრომით, მოყვასისადმი თავდადებითა და ლოცვით უნდა აღამაღლოს თავისი სამშობლო ღმერთამდე. ამგვარი ადამიანი არის ის ცოცხალი ხიდი, რომლის მეშვეობით

თაც ხილული სამყარო უხილავს უკავშირდება. ეს არის მისი, როგორც ამ ქვეყანაში, ამ სავენახეში დამკვიდრებული მუშაკის მედიატორობა.

ამრიგად, უწმინდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის, დანაბარების აღსრულება ნიშნავს, რომ ქართველმა კაცმა არასოდეს თქვას უარი თავის უზენაეს სამღვდელო მისიაზე. „ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი“ არის ის ონტოლოგიური ღერძი, რომელზეც დგას ქართველი ერის წარსული, აწმყო და მომავალი. სანამ ერი ამ ტრიადას იაზრებს და მისი პრინციპებით წარმართავს ცხოვრებას, სანამ ქართველი თავისი სამშობლოსა და მოყვასისათვის უფლის წინაშე მსახურობს და შეუწყვეტელ მადლიერებას აღავლენს – მას ვერავითარი იმპერიული მიწიერი ძლიერება თუ პოსტმოდერნული ქართველი ვერ წაშლის ისტორიის პირიდან, რამეთუ მისი იდენტობა მარადისობაში იქნება დაფუძნებული.

მადლობა, პატრიარქო, მამობრივი სიყვარულით მსახურებისათვის.

მადლობა, პატრიარქო, რომ გაგვახსენე ჩვენი არსებობის შინაარსი და დაგვაბრუნე ხსნის გზაზე.

მადლობა, პატრიარქო, იმისათვის, რომ აღადგინე დანგრეული საკურთხეველები.

-
1. September 2006 *Journal of Early Christian Studies* 14(3):391-392 DOI:10.1353/earl.2006.0047. https://www.researchgate.net/publication/236774430_The_Body_in_St_Maximus_the_Confessor_Holy_Flesh_Wholly_Deified_review;
 2. Шмеман А., протопресвитер. Богослужение в секулярный век. — М.: Изд-во СФИ, 2012. с. 14;
 3. Whole God and whole man: Deification as incarnation in Maximus the Confessor. <https://www.cambridge.org/core/journals/scottish-journal-of-theology/article/whole-god-and-whole-man-deification-as-incarnation-in-maximus-the-confessor/39EB828BA884E3991FEEC5B05DD79638>;

4. დაბ. 2: 3;
5. დაბ. 8: 20;
6. Тураев Б. А. История Древнего Востока. Т. 1. — Л.: Государственное социально-экономическое издательство, 1936. с. 132;
7. Иоанн Златоуст, святитель. Полное собрание творений. Т. 4. Кн. 1. Беседы на книгу Бытия. Беседа 27. — СПб.: Издательство Санкт-Петербургской духовной академии, 1898. с. 293;
8. Сильвестр (Стойчев), епископ. Пробы Евхаристии и пророчества о ней в книге Бытия. — М.: Лепта-Пресс, 2004. с. 25;
9. ცხადია, აქ არ ვსაუბრობთ იმაზე, რომ სახელმწიფო, რომლისათვისაც არსებითად მნიშვნელოვანია როგორც სამხედრო, ისე ფინანსური, პოლიტიკური თუ სხვა სახის ძლიერება, არ უნდა ზრუნავდეს ინსტიტუტების განვითარებასა და მიწიერი ძლიერებაზე. უბრალოდ იმისი ხაზგასმა გვსურს, რომ ღმერთთან ლიტურგიკული კავშირის გარეშე სახელმწიფოს ნებისმიერი სახის ძლიერება მხოლოდ ილუზორული ხასიათისაა;
10. გამ. 19: 5-6;
11. კვლავინდებურად გვსურს ხაზი გავუსვათ შემდეგს: აქ არ იგულისხმება ის, რომ პოლიტიკურ-ეკონომიკური თუ სხვა სახის რეფორმების გატარებასა და სახელმწიფო ინსტიტუტების გაძლიერებას ეწინააღმდეგებოდეს წმინდა წერილი. უმაღლესი პირიქით! წმინდა წერილში ერის ღვთისაყენ მიბრუნების ერთ-ერთი თვალსაზრისით ნაყოფი სწორედ სახელმწიფოს გაძლიერებაა. წმინდა წერილი მიუთითებს იმაზე, თუ რა არის მთავარი იმისათვის, რომ ისრაელმა შეინარჩუნოს თავისი იდენტობა, რისთვისაც ფუნდამენტურ მნიშვნელობას იძენს სწორედ ერის ღვთისმსახურებასთან დაბრუნება და იმ წესებით ცხოვრების აღდგენა, რომელიც მისი ჩამოყალიბების თავშივე განუსაზღვრა ღმერთმა;
12. 1 პეტრ. 2: 9;

„ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი“

(გააზრება საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის,
ილია II-ის ეპისტოლეების, ქადაგებებისა და
სიტყვების მიხედვით)

ქეთი სირაძე

*„გწამდეთ და გიყვარდეთ!
აი, ეს თუ იქნება საქართველოში,
საქართველო აუცილებლად გადარჩება“*

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II

ფასდაუდებელია მემკვიდრეობა საქართველოს კათო-
ლიკოს-პატრიარქისა, ილია II-ისა: როგორც მისი
საქმენი, ასევე მისი სწავლებანი და მოძღვრებანი. იგი ეპო-
ქალურ სიტყვას წარმოთქვამს არა როგორც ერთი მცირე
ქვეყნის პატრიარქი თავის სამწყოსთვის, არამედ მისი ნააზ-

რევი მთელ მსოფლიოს მოეფინება. იგი ზოგადად ადამიანურია და ზედროული, ლოგიკურად ერთვის იმ უწყვეტ ნაკადს საღვთო სიბრძნისა, რომელიც წმინდა წერილიდან და წმინდა მამათა სწავლებებიდან იღებს სათავეს.

რით უნდა დავიწყოთ პატრიარქის მემკვიდრეობაზე საუბარი და ან რით დავასრულოთ, როდესაც ეს შეგონებანი უსასრულოა და ყველა სფეროს მოიცავს, მსგავსად უწმინდესის სულიერი წინამორბედის, ქართველთა მამის, ილია ჭავჭავაძის ნააზრევისა? ამ წერილში ჩვენ პატრიარქის ტრიადაზე გავამახვილებთ ყურადღებას, რომლის შესახებაც მან ყოვლადწმინდა სამების საპატრიარქო ტაძარში იქადაგა 2010 წელს: „ყოველ ერს თავისი ფასეულობები აქვს. წმინდა ილია მართალმა თავის დროზე ქართველი ერის კრედიო სამი სიტყვით გამოთქვა: „მამული, ენა, სარწმუნოება“. ჩვენ სრულიად ვიზიარებთ ამ მოსაზრებას, მაგრამ გვსურს ეს გამონათქვამი ჩვენი სიტყვებით განვმარტოთ: „ღმერთი, სამშობლო, ადამიანი“. გასაგებია, რომ რწმენის გარეშე შეუძლებელია ცხონება. გასაგებია, რომ მთელი ჩვენი კულტურა, ისტორია – ქრისტიანულ სარწმუნოებას ეფუძნება. ჩვენ უნდა შევინარჩუნოთ ჩვენი წინაპრების ღვაწლითა და ლოცვით მოპოვებული სამშობლო, გავაძლიეროთ და ავაყვავოთ იგი. პრობლემაა მესამე კომპონენტი ამ მოწოდებისა – ადამიანი. მინდა აღვნიშნო, რომ კაცობრიობამ არ იცის ადამიანის ფასი. ადამიანი – ეს არის გვირგვინი ღვთის ქმნილებისა; იგი შექმნილია ხატად ღვთისად, ხოლო მსგავსება, ღვთის მადლით, ადამიანის პირადი ღვაწლით მოიპოვება“ (14 მარტი, 2010, საკვირაო ქადაგება).

პატრიარქის ამ ტრიადაში ჯვარსახოვნება ჩანს. ღმერთისკენ სწრაფვა არის ზეადმაველი ვერტიკალი. ყველა ქრისტიანის უმთავრესი მიზანია განდმრთობა. ქრისტე მოევლინა ამ ქვეყანას, რათა გამოეხსნა კაცთა მოდგმა და გაეხსნა ადამის მოდგმისთვის სასუფეველის გზა. როგორც ათანასე დიდი ბრძანებს: „სიტყვა განკაცნა, რათა ჩვენ ღმერთ-ვიქმნეთ“. მხოლოდ როგორ, რა გზით არის ეს შესაძლებელი? „და ჩუენ ცცნათ და გურწმენა სიყუარული, რომელი აქუს ღმერთსა ჩუენდა მომართ. ღმერთი სიყუარული არს და რომელი ეგოს სიყუარულსა ზედა, ღმერთი მის თანა ჰჳიეს და იგი ღმრთისა თანა“ (I იოანესი, 4:16). ვინც სიყვარულში ცხოვრობს, თავად მასშია ღმერთი და იგი ზემოქმედებს მასზე, ხოლო უფლისკენ სვლა მიწიერ ყოფაში სამშობლოსა და ადამიანის სიყვარულზე გადის. ამ ვექტორებს სიყვარული კრავს. გავიხსენოთ თავად უწმინდესის მოღვაწეობის პერიოდი: ყველას მოგვცხსენება, თუ როგორი ქადაგია იგი სიყვარულისა. ჩვენ გვახსოვს, თითქმის ნახევარსაუკუნოვანი პატრიარქობის ხანაში როგორ მოუწოდებდა ჩვენს ქვეყანაში დაპირისპირებულ მხარეებს შერიგებისა, მიმტევებლობისა და ურთიერთშეთანხმებისაკენ: „სადაც შერიგებაა, იქ სიყვარულია“, – ეს მისი სიტყვებია (მიტევების დღე, სიონი, 9 მარტი, 1997 წ.). მაგრამ ვუგდებდით კი მას ყურს? თითქოს ვისმენდით, მხოლოდ არასულიერი განსჯა მართავდა ჩვენს გონებას, მიწიერი აღქმები. სწორად რომ გაგვეანალიზებინა, სულიერად სხვა სიმაღლეზე ვიქნებოდით.

უწმინდესს ხშირად უწოდებდნენ „სიყვარულის პატრი-

არქს“. სიყვარული, მისი თქმით, არის „ზეცა მიწაზე, ღმერთი ჩვენში“ (საშობაო ეპისტოლე, 1989). სიყვარულის ნაყოფია მიტევება, თავმდაბლობა და შემრიგებლობა, რაც მავანს ადამიანურ სისუსტედ ესახება, ქრისტიანული სწავლებით კი, იესო ქრისტე სიმშვიდითა და სიმდაბლით იმარჯვებს უკეთურებაზე: „მოვედით ჩემდა ყოველნი მაშურალნი და ტვირთმძიმენი, და მე განგისუენო თქვენ. აღიღეთ უღელი ჩემი თქვენ ზედა, და ისწავეთ ჩემგან, რამეთუ მშვიდ ვარ და მდაბალ გულითა. და ჰპოოთ განსვენება სულთა თქვენთაი“ (მათ.11:28-29). სწორედ ასეთი იყო ჩვენი პატრიარქი: მშვიდი, თბილი და სიყვარულით განსპეტაკებული. იგი მრისხანე სულს აცხრობდა, ადამიანთა სიბრაზეს განაქარვებდა, ხოლო ღმერთისგან განდგომილს მოაქცევდა.

მაინც როგორია სწორი რწმენა? რა არის მნიშვნელოვანი ღმერთისკენ სავალ გზაზე? „ადამიანს სჭირდება არა ფილოსოფიური იდეა ღვთაებრივის შესახებ, არამედ ჭეშმარიტი ცოცხალი რწმენა ღვთისა – ქრისტესი და ეკლესიისა“ (საახალწლო ეპისტოლე, 1988). სწორედ ეს არის უმთავრესი პრობლემა დღევანდელი საზოგადოებისა, რადგან ერთია – გწამდეს ღმერთის არსებობისა და მეორეა – ეს რწმენა რეალურად მოქმედებდეს შენს ყოველდღიურ ყოფასა და ცხოვრებაზე და ღმერთთან ცოცხალ ურთიერთობაში გამყოფებდეს.

კონკრეტულად რაში გამოიხატება ცოცხალი რწმენა? ცოცხალი რწმენა – ეს არის ცოცხალი ურთიერთობა პიროვნულ ღმერთთან, მისდამი სასოება, მასთან საუბარი, მის წი-

ნაშე საკუთარ სინდისით ნაკარნახევ ცოდვათა აღიარება და სინანული, რომელიც უფლის კარის გამხსნელია... ცოცხალი რწმენა ადამიანის სულს ავსებს უფალთან ერთდმოფობის განცდით. მაშინ უფალი შედის ადამიანში და მას კეთილ საქმეებს აკეთებინებს. „ცოცხალი და ქმედითი რწმენა ქველი საქმით იცნობა“ (საშობაო ეპისტოლე, 1987), – წერს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, რითაც დაამოწმებს მოციქულის მიერ თქმულს: „რამეთუ ვითარცა ჯორცნი თვნიერ სულისა მკუდარ არიან, ეგრეთვე სარწმუნოებაჲ თვნიერ საქმეთასა მკუდარ არს“ (იაკობ, 2:26). ქველი საქმეები ის საუნჯეა, რომელსაც ადამიანი ზეცაში აგროვებს და რომელიც მარადიულ სიმდიდრედ ექცევა. ამის საპირისპიროდ, თანამედროვე მსოფლიო ადამიანის წარმატებას კარიერულ წინსვლასა და მატერიალური კეთილდღეობის მოპოვებაში ხედავს. მიწიერი ბედნიერების განცდით მინიჭებული სიხარული კი წარმავალია და ხანმოკლე. „უნდა ვეძიოთ სიხარული არა ხანმოკლე და სწრაფწარმავალი, არამედ ისეთი, იესო ქრისტე რომ ბრძანებს: „და უხაროდის გულთა თქუენთა, და სიხარული თქუენი არავინ მიგიღოს თქუენგან“ (იოანე 16:22). უნდა ვეძიოთ სიყვარული, რომელიც გარდაქმნის ცხოვრებას; უნდა ვეძიოთ და მოვიპოვოთ მშვიდობა; მშვიდობა ჩვენს სულში, შინ და გარეთ.“ (საახალწლო ეპისტოლე, 1987). ეს იმას კი არ ნიშნავს, რომ სიმდიდრეზე უარი ვთქვათ. მატერიალური სიმდიდრე საჭიროცაა და აუცილებელიც ნებისმიერი კეთილი საქმის განსახორციელებლად. ამ თვალსაზრისით პატრიარქი არაერთგზის უსვამს ხაზს იმას, რომ

ადამიანს უნდა უყვარდეს შრომა, არ უნდა ეგუებოდეს მატერიალურ სიდუხჭირეს და ყველაფერს უნდა აკეთებდეს საკუთარი კეთილდღეობისათვის, მხოლოდ პრიორიტეტად უნდა სახავდეს სულიერი ბედნიერების მოპოვებას, რაც მხოლოდ ღვთისკენ სწრაფვითაა შესაძლებელი.

რაც შეეხება სამშობლოს სიყვარულს: თითქოს ზეციდან ჩამოგვესმის პატრიარქის ხმა ცნობილი ვიდუოჩანაწერიდან: „საქართველო, მიყვარხარ!“ თანაც სამჯერ იმეორებს, როგორც მტკიცებულებას უფლის წინაშე. რაოდენი სიყვარული, რწმენა და იმედი გესახება ადამიანს ამ სიტყვების გაგონებისას, თან თითქოს ტკივილით აღსავსეა და თანაც ნეტარების მომნიჭებელი. ამჟამად აწ უკვე მარადიულობაში გადასული პატრიარქი ამ სიტყვებით ილიას აჩრდილს გვაგონებს: „მარად და ყველგან, საქართველოვ, მე ვარ შენთან“: ის ნამდვილი ღვთისკაცია, შუამავალია, უფლისგან საღვთო სიტყვის მომტანი ქართველი ერისათვის, მუდმივად მანუგეშებელი და დამლოცველი ჭირსა თუ სიხარულში. საგულისხმოა, რომ პატრიარქი თავის ქადაგებებში საქართველოს, ვითარცა მრავალგზის ჭირნახულსა და წამებულს, წმ. გიორგის მფარველობაში მყოფს, დიდმოწამე გიორგის მდგომარეობას ადარებს ხოლმე, რომელსაც განსაცდელის ჟამს ჩამოესმის ხმა ზეციდან: „ნუ გეშინია, გიორგი, მე შენთან ვარ“ და მსგავსად ამისა, ჩვენს პატრიარქს, უფლის მანუგეშებელი სიტყვა მოაქვს ჩვენთან: „საქართველო, ნუ გეშინია, უფალი ჩვენთან არის“. <https://www.youtube.com/watch?v=yxS1nShguc>

„სამშობლო ადამიანის სიცოცხლის განუყოფელი ნაწილია, უსამშობლო ადამიანი სულით ღატაკია და საცოდავი, სამშობლოს სიყვარულით მწიფდება და ყალიბდება ადამიანის სულიერი სამყარო, მისი მისწრაფებანი და ფილოსოფიური შეხედულებანი, მისი გულწრფელობა და სიყვარული სხვაერებისადმი... ვისაც არ უყვარს თავისი თავი, ის ხომ ვერც სხვას შეიყვარებს... და ვისაც არ უყვარს თავისი სამშობლო, ის როგორ იგრძნობს ცარიელ გულში სხვათა სამშობლოს სიყვარულს?! ამიტომ ბრძანა რაფიელ ერისთავმა: „სამშობლო - დედის ძუძუ არ გაიცვლების სხვაზედა“, და „როგორც უფალი, სამშობლოც, - ერთია ქვეყანაზედა“. სამშობლოს გულმხურვალე სიყვარული იმაზე მიუთითებს ადამიანს, რომ უყვარს რა თავისი სამშობლო, ის უნდა იდგეს საერთო საკაცობრიო სიყვარულის სიმაღლეზე; ამაში მდგომარეობს ქრისტიანული სიკეთის ნათელი... ეგოიზმის ყოველგვარი გამოვლინება, რა საკითხში და რა საქმეშიც არ უნდა იყოს იგი, უცხოა და მიუღებელი ქრისტიანობისათვის. ამიტომ სამშობლოს სიყვარული შოვინისტურ გრძნობათა ნაყოფი კი არ უნდა იყოს, არამედ ნაყოფი იმ მარად უჭკნობი ხისა, რომელსაც ქრისტიანობა ეწოდება“ (საშობაო ეპისტოლე, 1981). ეს სიტყვები საოცარი ანალიზია იმისა, თუ როგორი დამოკიდებულება უნდა ჰქონდეს ადამიანს სამშობლოს მიმართ. ჭეშმარიტი პატრიოტიზმი სიყვარულითა და თავმდაბლობითაა აღსავსე. მისთვის უცხო უნდა იყოს სხვა ერის წარმომადგენელთა ეთნიკური ნიშნით დაკნინება, შოვინიზმი, როცა საკუთარ ერს სხვაზე აღმატებულად მიიჩ-

ნევ და სხვის მიმართ ზიზღს ან შეუწყნარებლობას ავლენ. სამშობლოს ჭეშმარიტი სიყვარული ქრისტიანული სიყვარულის ნაყოფია. უნდა გვახსოვდეს, რომ ყველაზე დიდი ერთობა, რომელიც ამქვეყნად შექმნილა, ეს არის ერთობა ქრისტეში: „არა არს ჰურიანება, არცა წარმართება; არა არს მონება, არც აზნაურება; არა არს რჩევა მამაკაცისა, არცა დედაკაცისა, რამეთუ თქვენ ყოველნი ერთ ხართ ქრისტე იესუს მხედრ.“ (გალატ. 3:28) ადამიანმა არავისზე უპირატესად არ უნდა მიიჩნიოს თავი არც პიროვნული და არც ეთნიკური ნიშნით: „ნურარაფთ ჭდომით გინა ზუაობით, არამედ სიმდაბლით ურთიერთას უმეტეს შეჰრაცხდით თვთოეული თავისა თვისასა“ (ფილიპ. 2:3).

საგულისხმოა, რომ ტრიადაში ილიას „მამული“ ილია II-სთან „სამშობლოთი“ ჩანაცვლდა. ერთი შეხედვით, ეს სიტყვები სინონიმური მნიშვნელობის მატარებლებია, თუმცა მათი ეტიმოლოგიური საფუძველი და, შესაბამისად, ისტორიული გზა სხვადასხვაგვარია. „მამული“ უკავშირდება „მამას“ და მემკვიდრეობით მიღებულ მამაპაპისეულ სამკვიდროს, ხოლო „სამშობლო“ – სულხან-საბას ლექსიკონის თანახმად – დედის სამოსახლოს, სახლს. თუმცა ორივე მცნებაში თანაბრად იკვეთება წარმომავლობის, კუთვნილებისა და მიწასთან კავშირის იდეა, რაც, თავის მხრივ, მოიცავს ენას, ისტორიას, კულტურას, სარწმუნოებას, წინაპართა ხსოვნას, საერთო ეროვნულ გამოცდილებასა და მომავალზე პასუხისმგებლობას. შემდგომში სიტყვათა მნიშვნელობა სემანტიკურად გაფართოვდა: გეოგრაფიული სივრცე ღირე-

ბულებით სივრცედ, ხოლო მემკვიდრეობით მიღებული მიწა – სულიერ და ეროვნულ კუთვნილებად იქცა.

პატრიარქის ქადაგებებში ჩანს წუხილი იმის გამო, რომ დღეს ერთ-ერთი უმძიმესი პრობლემაა ღირებულებათა გაუფასურება, ხშირად ქართველებსა და საქართველოზე, ტრადიციულ ღირებულებებზე აუგის თქმა მოდად რომ ქცეულა: „ადამიანებს, განსაკუთრებით კი ახალგაზრდებს, არწმუნებენ, თითქოს სამშობლოს სიყვარული, უფროსი-სადმი პატივისცემა, პატიოსნად ცხოვრება (ენისა და სარწმუნოების დაცვა) და სხვა, ჩვენი ერისათვის დამახასიათებელი ტრადიციები, მოძველდა“; იგი დასძენს: „როგორ შეიძლება მოძველდეს ის, რაც მარადიულ ღირებულებებს წარმოადგენს. საზოგადოებრივი ცნობიერების გარეგნა ზოგიერთს „პროგრესად“ მიაჩნია. მსგავსი აზროვნება ჩვენს ისტორიაში უკვე იყო XX საუკუნის დასაწყისში, როცა საქართველოში უცხო იდეოლოგიურმა მოძღვრებამ იწყო გავრცელება. მაშინაც მკვეთრად შეუტიეს ტრადიციულ ღირებულებებს, სანაცვლოდ კი ადამიანებს საყოველთაო კეთილდღეობას შეჰპირდნენ. თუ რა შედეგი მივიღეთ, ყველამ ვიცით“ (საშობაო ეპისტოლე, 2002). მეორე მხრივ, პატრიარქი სხვაგან აღნიშნავს რომ ტრადიციულ ღირებულებათა მცველობა, კონსერვატიზმი საჭიროებს მადლის ქონას და, ამავდროულად, დინამიკურობას, შემოქმედებით მიდგომას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, იგი იქცევა „ფსევდოკონსერვატიზმად“. ასეთ ფსევდოკონსერვატიზმზე გაღიზიანება კი ადამიანთა გარკვეულ ჯგუფში ხშირად

იწვევს უკურეაქციას და მათში აჩენს სტიგმას, რომ ჩვენთან „არაპროგრესულად“ მოაზროვნე, „ბნელი“ ადამიანები ქმნიან საზოგადოებრივ აზრს, მეტიც, ზოგისთვის სწორედ ამ მიზეზით ქვეყნიდან გაქცევა თვითმიზნად ქცეულა.

თავის ეპისტოლეებსა და ქადაგებებში კათოლიკოს-პატრიარქი განსაკუთრებით ლოცავს სამშობლოს გარეთ მყოფ თანამემამულეთ და სთხოვს მათ, არ დაივიწყონ სამშობლო – „მზიური საქართველო“, შვილებს აუცილებლად ასწავლონ ქართული ენა, აკითხონ ქართული ლიტერატურა, რათა მათი შთამომავლობა არ მოსწყდეს საკუთარ ფესვებს. იგი ლოცულობს საქართველოს როგორც ტერიტორიული გაერთიანებისათვის, ასევე ამ ქვეყნის შვილთა სამშობლოში დაბრუნებისათვის, რადგან ადამიანი საკუთარი ქვეყნის მსახურად არის გაჩენილი. მან თავისი ნიჭი, ენერგია თავის სამშობლოს უნდა მოახმაროს. თუმცა, ამავდროულად, ქედს იხდის იმ ემიგრანტთა წინაშე, რომლებიც თავს დებენ თავიანთი ოჯახის საკეთილდღეოდ და უცხოეთში იძულებით გადახვეწილან ოჯახების სარჩენად, ან გამოუვალი მდგომარეობის გამო, ლოცულობს მათთვის, რათა მათ შეძლონ სამშობლოში დაბრუნება. ჩვენ გვახსოვს, როგორ ნატრულობენ ჩვენი წინაპრები, რომ ღმერთმა მშობლიურ მიწაზე სამუდამო განსასვენებელი მაინც განუმწყოს: „და, რომ მოვკვდები, გახსოვდეს, ანდერძი დავიბარეო: დედა-შვილობამ, ბევრს არ გთხოვ: შენს მიწას მიმაბარეო!“ („განთიადი“).

როგორც წმინდა მამები (იოანე ოქროპირი, გრიგოლ ნოსელი და სხვანი) აღნიშნავენ, უფლისათვის ამქვეყნიურ

ქმნილებათაგან არაფერია ადამიანზე ძვირფასი, მთელი სამყარო ადამიანისათვის შეიქმნა. იგივე შეიძლება ითქვას სამშობლოს მიმართაც: ყველაზე დიდი სიმდიდრე სამშობლოსთვის მისი პირშონი არიან, ამ მიწის შვილები. ეს არის ყველაზე დიდი რესურსი ქვეყნისა და რაოდენ სამწუხაროა, რომ უამრავი ქართველი ტოვებს თავის სამშობლოს. მიზეზი ამისა, ერთი მხრივ, სოციალური სიდუხჭირეა, მეორე მხრივ კი ის, რომ ახლა სულიერი ღირებულებები და პატრიოტული გრძნობები ადამიანებში განდიდებისა და გამდიდრების მისწრაფებამ გადაფარა. სწორედ ამიტომ სახავს პატრიარქი ახალგაზრდების აღზრდისას უპირატესად სარწმუნოებაზე დაფუძნებული ცოდნის მიღებას: „...რომ შევიცნოთ და შევისისხლხორცოთ ეს უდიდესი საიდუმლო, ამისათვის სარწმუნოებაზე დაფუძნებული ცოდნა უნდა შევსძინოთ ჩვენს გულს, ჩვენს გონებას, იმდაგვარად უნდა ავმაღლდეთ, რომ მაღალ დონეზე სუფევდეს ჩვენში სარწმუნოება და ცოდნა... სარწმუნოება უნდა ანათებდეს ჩვენს შინაგან სამყაროს და შინაგანი სამყაროც მზად უნდა იყოს, რომ შეიცნოს, თუ საიდან მოდის ეს ნათელი, და მიიღოს იგი... მაშასადამე, სარწმუნოების ნათელს გულმა და გონებამ თავისი ნათელი უნდა დაახვედროს, ამ ორი ნათლის შერწყმით ამაღლდება სულიერად ადამიანი, და ამ გზით იგი ღვთისაგან ბოძებული მაღალი გონებით იხილავს ღმერთს: ნეტარ იყვნენ წმიდანი გულითა, რამეთუ მათ ღმერთი იხილონ“ (მათ. 5,8; საშობაო ეპისტოლე 1981). საოცარი მეტაფორაა: სარწმუნოებრივი ნათლისა და გონებისა და გულის ნათლის შერწყმა, რომე-

ლიც აამაღლებს ადამიანს. აი, რა უნდა იყოს განათლების მიზანი: ადამიანის სულიერი სრულყოფა და ამაღლება. მას შემდეგ, რაც ადამიანი ქრისტეს ნათლით შეიმოსა, მის გონებასა და გულს მსჭვალავს ეს სინათლე, მხოლოდ იგი მეთად უნდა ააკაშკაშოს სარწმუნოებით აღსავსე განათლების შემოღინებამ. ქართულში არის ასეთი ფრაზეოლოგიზმები: „გონება გაუნათდა“, „თვალეები აეხილა“, რომლებიც ჭეშმარიტების პოვნას უკავშირდება. ადამიანმა შესაძლოა მთელი ცხოვრება განლიოს ისე, რომ ჭეშმარიტება ვერ შეიცნოს.

ჭეშმარიტება მადლია, რომელსაც ადამიანი სულიერი განსჯით მიეახლება. პატრიარქი წერს: „ჭეშმარიტი ცოდნა და ჭეშმარიტი მეცნიერება აუცილებლად მიიყვანს ადამიანს ღმერთთან. სამწუხაროდ, ხდება ისეც, რომ ზოგიერთი მთელი ცხოვრება ეძებს, მაგრამ ვერ იძენს ჭეშმარიტ ცოდნას, ანუ იმ ცოდნას, რომელიც მას ღმერთთან დაახლოებს. მოციქული პავლე პირდაპირ ამბობს: „ის, ვინც მთელი ცხოვრება ეძებს და ვერ პოულობს, მისი სამსჯავრო უკვე შემდგარია“. წესრიგში რამდენი ადამიანი წავიდა ამქვეყნიდან ისე, რომ ჭეშმარიტებასთან არ ჰქონია შეხება; ეს იმიტომ, რომ ან საერთოდ არ ეძებდნენ მას, ანდა არ ეძებდნენ იქ, სადაც მისი პოვნა შეიძლებოდა (სააღდგომო ეპისტოლე, 1997).

ჭეშმარიტ ცოდნამდე მისვლა საჭიროებს ღრმა აზროვნების უნარს. თავის ქადაგებებში პატრიარქი არაერთხელ უსვამს ხაზს იმას, რომ ძალზე მნიშვნელოვანია მოზარდებსა და ახალგაზრდებში ღრმა აზროვნების უნარის განვითარება. ღრმა აზროვნება უმნიშვნელოვანესი იარაღია ადამი-

ნის ცხოვრებაში. როდის შეიძლება ეწოდოს ადამიანს ღრმად მოაზროვნე? „ადამიანი, რომელიც ადვილად არჩევს დახვავებულ, ფუჭ იდეებს ჭეშმარიტისაგან, სერიოზულს – არასერიოზულისაგან, რეალურს – არარეალურისაგან, უკვე ღრმა აზროვნების გზაზე დამდგარი“ (საალდგომო ეპისტოლე, 1994). ღრმა აზროვნება გვანიჭებს მართებული განსჯის უნარს, გარჩევას ავისა და კარგისა, მიუკერძოებელ ხედვას, რაც აგრერიგად გვესაჭიროება ამ პოლიტიკებულ და იდეოლოგიზებულ სამყაროში.

განათლება, ღრმა აზროვნება და სულიერი განსჯის უნარი ადამიანს სჭირდება, რათა სწორ გზაზე იაროს: სწამდეს ღმერთის, ემსახუროს სამშობლოს და უყვარდეს ადამიანი. ჭეშმარიტი სიყვარული კი „ნიშნავს პირადის უარყოფას, ცხოვრებას მოყვასისათვის“ (საახალწლო ეპისტოლე, 1983). აი, რა არის უმაღლესი მოწოდება ადამისა. როდესაც იგი საუთარი თავისთვის კი არ ცხოვრობს, არამედ სხვისთვის. როგორც სახარება გვასწავლის: „რამეთუ ესე არს მცნებაჲ ჩემი, რადთა იყუარებოდით ურთიერთას, ვითარცა მე შეგიყუარენ თქვენ. უფროდსი ამისსა სიყუარული არავის აქუს, რადთა სული თვისი დადვას მეგობართა თვსთათვს. თქვენ მეგობარნი ჩემნი ხართ, უკუეთუ ჰყოთ, რომელსა-ესე გამცნებ თქვენ“ (იოანე, 15:12-14). ვინც ამ მოძღვრებას დაიცავს, ქრისტე თავის მეგობრად მოიხსენიებს. თავისთავად საოცარია სახარებისეული ეს ეპიზოდი, რომელშიც საუბარია იმაზე, რომ ადამიანი აღარ იწოდება უფლის მონად, რადგან მონამ არ იცის, თუ რას იქმს მისი ბატონი. ქრისტემ კი, ამ-

ქვეყნად ხორციელად მოსულმა, განკაცებულმა ღმერთმა, ყველას აუწყა ყოველივე ჭეშმარიტი, რაც მამისაგან სმენია: „რაოდენი მესმა მამისა ჩემისაგან, გაუწყე თქვენ“ (იოანე 15:15) „და სცნათ ჭეშმარიტება, და ჭეშმარიტებამან განგათავისუფლნეს თქვენ“ (იოანე 8:32).

ჭეშმარიტების შემეცნებაში ძალიან გვეხმარებიან ჩვენი დიდი წინაპრები, როგორც სწავლებებით, ასევე ცხოვრებით, სული მაგალითებით. პატრიარქი ძალიან ხშირად საუბრობს მათ დამსახურებაზე და მსგავსად დიდი წინამორბედისა, ილია მართლისა, წუხილით აღნიშნავს, რაოდენ ცუდია, რომ კარგად არ ვიცით ჩვენი ისტორია: „ჩვენი დანაშაულია ისიც, რომ კარგად არ ვიცნობთ ჩვენს წარსულს, ჩვენს ისტორიას; არადა მისი ცოდნა გვეხმარება, რომ არ მოვწყდეთ ჩვენს ფესვებს, საკუთარი თავი შევიცნოთ და სიცოცხლის აზრიც ნათლად გავაცნობიეროთ“ (საშობაო ეპისტოლე, 2013). ისტორიას თუ გადავხედავთ, ქართული კულტურა საუკუნეთა განმავლობაში უძლიერეს იმპერიათა გავლენას განიცდიდა და დღემდე ბევრს უკვირს, როგორ გადარჩა, რაშია მისი ძალმოსილება. როგორც პატრიარქი აღნიშნავს, ღვთის შეწევნასა და წინაპართა ძალისხმევაში. ეს წინაპრები ქრისტესა და ურთიერთსიყვარულით იყვნენ აღსავსე და დღეს ბეციური საქართველოდან შეგვეწევნიან. სწორედ რომ წინაპართა ბაძვაშია ჩვენი ხსნა, რომლებიც „ღვთისა და მოყვასის სიყვარულით სავსენი ცხოვრობდნენ მარტივად, სათნოდ და მშვიდად“ (საშობაო ეპისტოლე, 1989). ზუსტად ეს სიმშვიდე და უბრალოება დავკარგეთ, რადგან დღევანდე-

ლი ადამიანები არიან მეტად ეგოცენტრულნი, მიისწრაფვიან განსაკუთრებულობისაკენ და ავიწყდებათ, რომ ამგვარი მისწრაფებები მათში სიყვარულს კლავს. შესაძლოა ადამიანს მატერიალური კეთილდღეობისთვის საჭირო ყველაფერი ჰქონდეს, მაგრამ თავს ბედნიერად ვერ გრძნობდეს, არადა ადამიანი ბედნიერებისთვისაა შექმნილი. ბედნიერების საფუძველი კი სიყვარულია.

დავასრულებთ წერილს პატრიარქის გამონათქვამით: „სიყვარული ნეტარებაა, სიძულვილი – ტანჯვა. სიყვარულს ადამიანისა ღმერთთან მიყვავართ“ (საშობაო ეპისტოლე, 1994). ადამიანის მარადიული სამყოფელი მოყვასთან მისი ურთიერთდამოკიდებულებით განისაზღვრება. „მოყვასი არს მიზეზი ვითარცა ცხოვნებისა, ეგრეთცა წარწყმედისა სულისა ჩუენისა. უკეთუ შეიძინო ძმაჲ, ჰპოვებ უფალსა, და შეიყუარე იგი ესრეთ, ვითარმედ არა განურისხდე და ავსა მისსა ნუ მოიხსენებ, იყავ მშვიდობის მყოფელ, დაუთმე, უკეთუ ესე შესაძლებელ იყოს, განერიდე სიტყვის მიგებასა და დავასა“ (შრ. 5) – ეს ანტონი დიდის სიტყვებია. დასაწყისშიც აღვნიშნეთ, რომ გზა უფლისაკენ ადამიანზედ გადის. ყველას ჰყავს მოყვრები, რომლებიც უყვარს და რომელთაც ის უყვართ. ამოცანის სირთულე კი ის არის, რომ როგორც პატრიარქი აღნიშნავს, არცერთი ადამიანი არ უნდა გვყავდეს ათვალწუნებული, თორემ მადლი იკარგება ჩვენში... ყველა ადამიანში არის ხატება ღმერთისა და ამიტომ მასთან ბრძოლა ნიშნავს ამ ხატების წინააღმდეგ ბრძოლას... ღვთის ხატება ყველაშია, ხოლო მსგავსება ღვთისა ღვაწ-

ლით მოიპოვება. ამას პატრიარქის ენაზე „ცოდვისათვის სიკვდილი“ ჰქვია: „ჩვენ გვწამს, რომ ქრისტემ მიიღო სიკვდილი იმისათვის, რომ ჩვენში მომკვდარიყო ცოდვა. მაშ, მოვკვდეთ ცოდვისთვის, რათა ჩვენშიც გაცოცხლდეს ქრისტე!“ (სააღდგომო ეპისტოლე, 2012).

ადამიანის ამქვეყნიური მისია სწორედ ეს არის: მართალი სარწმუნოების დაცვა და საკუთარ თავსა და გარემოცვაში სიყვარულის გაფრთხილება:

„მოგმართავთ ყველას, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს, შეინარჩუნეთ ჩვენი თვითმყოფადობა, ჩვენი ტრადიციული ქრისტიანული ცხოვრების წესი. გახსოვდეთ, მთავარი ბრძოლა ბოროტთან მოგებულია. უფალი ბრძანებს: „ნუ გეშინინ, რამეთუ მე მიძლევდეს სოფელსა“ (იოან. 16,33). მაშ, იბრძოლეთ, ჩვენი გმირი წინაპრების მსგავსად, რათა საკუთარ თავში და თქვენს გარშემო დაიცვათ თქვენი წილი საქართველო. დღეს ეგ ომია თქვენი დიდგორი, თქვენი ბასიანი“ (ილია II, საშობაო ეპისტოლე, 2007)

მომზადებული
ივანე II-ზე



პატრიარქი – ჩვენი და ჩემი

მონაზონი ელენე (ნაფეტვარიძე)

სათაური ცოტა უცნაურად ჟღერს, ალბათ; მაგრამ მინდა გითხრათ, რომ იგი ყველასია და იმდენად დიდია, რომ ყველას შეუძლია თქვას – ჩემი პატრიარქი, რადგან თითოეულ ჩვენგანს თავისი დამოკიდებულება აკავშირებს მასთან და ეს კავშირი მრავალფეროვანია.

ჩვენი პატრიარქი იმდენად დიდია, რომ მის შესახებ წერა, მხოლოდ მის სიდიდესთან მიახლოებულ ადამიანებს ძალუძთ. მე არ ვფიქრობ, რომ ჩემი მოგონება სრულყოფილი იქნება, თუმცა ყოველი პატარა ფურცელი შეიძლება დიდი ისტორიის შემავსებელი ნაწილად იქცეს.

ამიტომ გავხედავ ორიოდ სიტყვას ჩემი პატრიარქის შესახებ.

მისი უწმინდესობა 1977 წლის დეკემბრის ბოლოს იქნა გამორჩეული და აღყვანილი საპატრიარქო ტახტზე. ამ ეპოქალურ მოვლენას მე არ დავსწრებივარ.

იმ დროს მე ვმუშაობდი პედაგოგად ივ. ჯავახიშვილის უნივერსიტეტის დ/ე ენებისა და ლიტერატურის ფაკულტეტის გერმანული ფილოლოგიის კათედრაზე. იმავე დროს ვასრულებდი ფაკულტეტის დეკანის მოადგილის მოვალეობას და სამეცნიერო საბჭოს მდივნის პასუხისმგებლობასაც. მიუხედავად ასეთი დატვირთვისა, კათედრის გადაწყვეტილებით, რამდენიმე სხვა თანამშრომელთან ერთად რ თვით მიმავლინეს მოსკოვის უცხო ენათა ინსტიტუტში ახალი მეთოდის დასაუფლებლად, რაც გულისხმობდა კომპიუტერული ტექნიკის სასწავლო პროცესში აქტიურ ჩართულობას, თუმცა იმ პერიოდში ფაკულტეტზე თითქმის არ გვქონდა კომპიუტერები. ჩვენ გამგზავრებას იმედის თვალთ შეჰყურებდნენ...

სწორედ მოსკოვში შევიტყვე ახალი პატრიარქის კურთხევის ამბავი. მთელი საზოგადოება, ისევე როგორც ახალგაზრდობა, განსაკუთრებით დიდი იმედით შეჰყურებდა ამ ცვლილებას ეკლესიაშიც და საზოგადოებრივ ცხოვრებაშიც მოელოდა სიახლეს.

დაბრუნებული არ გავქცეულვარ ახალი პატრიარქის სანახავად. ეს ის პერიოდი იყო, როცა დილაობით ხან ქაშუეთის წმ. გიორგის და ხან წმ. სამების ე.წ. „პატარა“ ტაძარში დავდიოდი საჯარო ბიბლიოთეკის უკან - მხიბლავდა სიმშვიდე და წყნარი გალობა...

რამაც დასაწყისშივე ჩემი ყურადღება მიიპყრო, იყო ახალგაზრდობის დიდი ნაკადი, რომელიც სადამოებით

ლესელიძის ქუჩიდან თავისუფლების მოედანზე ამოდიოდა სიონში საღამოს ლოცვის დასრულების შემდეგ. დედაჩემი სიონის ტაძრის მრევლი იყო და მეუბნებოდა, როგორ არ გინდა ახალ პატრიარქს მოუსმინო. რა მიშლიდა ხელს?

სიონში ჩასასვლელი კიბეები ერთ დროს გადახურული იყო და ამბიონთან ხატებიც რაღაცნაირად შესუდრული, რაც მაშინ შებოჭილობის გრძნობას მიჩენდა – სადღაც უნდა შევპარულიყავი. ამ უსიამოვნო გრძნობის დათგუნვას დრო დასჭირდა.

ერთ მშვენიერ კვირა დღეს აღმოვჩნდი სიონის ტაძარში წირვაზე. სიონში ჩასასვლელ კიბეებს გადახურვა მოხსნილი ჰქონდა და ხატებიც „ტყვეობისაგან“ განთავისუფლებული.

ვიდექი წინ ამბიონთან და ვუცქერდი როგორ მოსავდნენ პატრიარქს დინჯად, აუჩქარებლად; მიაართვეს მიტრა, დიკირ-ტრიკირის სანთლები. საზეიმო განწყობა დამეუფლა. უწმინდესი აკმევს, მოძრაობს აუჩქარებლად, გადახედავს მრევლს. ასე მეგონა – ყველას გვხედავს, ყველას გვიმახსოვრებს, უყურადღებოდ არ გვტოვებს. წირვის ბოლოს მოვისმინე მისი ქადაგება. გვესაუბრება მარტივად, უბრალოდ, გვასწავლის როგორ მოვიქცეთ ტაძარში, როგორ მივეახლოთ ხატებს, როგორ მოვექცეთ ერთმანეთს. ანბანური ჭეშმარიტებაა. ჩვენც ბევრი არაფერი ვიცით. ეს მამობრივი დარიგებაა, არ გაღიზიანებს, პირიქით ნდობით აღგავსებს.

ეს იყო ის, რითაც პირველად მოვიხიბლე – ნდობა. რაც ბოლომდე დამრჩა. ვიცოდი რომ რასაც ამბობდა, შესრულებოდა. ისევ მომინდა მისი ნახვა და მოსმენა. ჩემ კითხვებზე მპასუხობს მისი ქადაგება; საქართველო გაბრწყინ-

დება უკანასკნელ ჟამს, მისი ეს გამონათქვამი, რომელსაც უწმინდესი ხშირად გვიმეორებდა, იმედით გვაკვსებდა იმ უიმედო ჟამს.

ათას სიახლეს გვთავაზობდა: ორშაბათ საღამოს - ბავშვების დალოცვა, სამშაბათს - ღვთისმშობლის პარაკლისი, ოთხშაბათს - მოძღვრებთან შეხვედრა. ტაძრების გახსნა, ხატების მოგზაურობ ოჯახებში, ნელ-ნელა ეკლესიის ნაწილი გავხდი. მიხაროდა იქ მისვლა. მასაც უხაროდა ჩვენი დანახვა. განსაკუთრებით შთამბეჭდავი და დაუვიწყარი იყო ნათლობა ბათუმში. ჩვენ, მრევლი, ჩავედით და ვესწრებოდით ამ მასშტაბურ ნათლობას, 5000 დიდი თუ პატარა ეზიარა ქრისტეს ნათელს იმ დღეს.

დიდ ყურადღებას იჩენდა ახალგაზრდობის მიმართ. ცდილობდა გავვერთიანებინეთ საეკლესიო ცხოვრებაში. პატრიარქის კურთხევით, ახლადნაკურთხი მღვდელი დავითის (დღეს მიტროპოლიტი დანიელი) მრევლი ვიკრიბებით სიონის ტაძარში, ვალაგებთ ტაძარს, ვასუფთავებთ ეზოს, ამასობაში მორიგეობით ვლოცულობთ ფსალმუნებს. შუადღისას უწმინდესი გამოგვიგზავნის წასახემსებელს, ხან თავისთნ მიგვიწვევს. მისი დიდი ნდობის გამოვლინება იყო ჩვენი „ოთხშაბათები“, როცა საღამოობით ვიკრიბებოდით, კკითხულობდით სხვადასხვა საღვთისმეტყველო ლიტერატურას, ვთარგმნიდით. უწმინდესმა ასევე შემოგვთავაზა უპატრონო და უძღურ მოხუცებზე ზრუნვა. ჩვენ უპატრონო მიცვალებულებსაც ვმარხავდით. ის ყველაფერს გვთავაზობდა, არასდროს არ გვაავალდებულებდა, თუმცა ეს შემოთავაზება უკვე ბედნიერება იყო.

ასევე ერთობლივად დავდიოდით უწმინდესის ლოცვა-

კურთხევით მოშიშმილევებთან და გამხნევებდით მათ, ხოლო 9 აპრილს დაშავებულებს საავადმყოფოებში ვაზიარებდით, პარაკლისებს ვუხდიდით.

2008 წლის ომის დროს, ჩვენ მასთან და სასულიერო პირებთან ერთად, ჩავედით გორსა და ნიქოზში, ჩავუტანეთ პური, ძეხვი და სხვადასხვა პროდუქტი. უკანა გზაზე კი უწმინდესმა იქ უპატრონოდ დაყრილი გარდაცვლილი ჯარისკაცები გადმოსვენებინა და მამა ტარიელს (სიკინჭილაშვილი) და კონსტანტინე როგავას დაავალა სასულიერო დასთან და მრევლთან ერთდ ეზრუნათ მიცვალებულების გადმოსვენებაზე და მათ პატრონობაზე. მისი უწმინდესობა განსაკუთრებულ მზრუნველობას იჩენდა ყველას მიმართ.

მას გასაოცარი გამოხედვა ჰქონდა – მისი თვალები გიცქერდნენ სიყვარულით, თანაღმობით და არასდროს საყვედურით.

აღბათ ეს იყო მიზეზი, რომ ყველას გულის მოგება შეეძლო – დიდთან დიდი იყო, პატარასთან პატარა.

მისი უწმინდესობა წირვის ბოლოს მრევლს „დავალებას“ აძლევდა: დაწერეთ ზღაპარი, დაწერეთ ნანა, დაწერეთ რა არის სამშობლო და მე გამომიგზავნეთო.

მე ვცდილობდი „კარგი მოწაფე“ ვყოფილიყავი და გამეხარებინა პატრიარქი.

მახსოვს რამდენიმე ლოცვა-კურთხევა, რომელიც პირადად მომცა.

დაწერეთ საქართველო, ჩვენი სამშობლო. გიფიქრიათ ამაზე? ჰოდა, ვნახოთ როგორ წარმოგიდგენიათ, რა არის სამშობლო.

გავიდა ორი კვირა და წარვუდგინე პატარა ნარკვევი

- ჩვენი სამშობლო. ყურადღებით მოისმინა და მეუფე დანიელს უთხრა - საქარველო, ჩვენი სამშობლო, ჩვენმა რადიომ ჩაწეროს. ჩვენ ვფიქრობდით დაგვეწერა ფსევდონიმით, რომ ავტორი ანონიმური დარჩენილიყო. არავითარი ფსევდონიმებით წერა - გამოგვიცხადა პატრიარქმა. ძალიან მოეწონა. როცა ისმენდა, გული უჩუყდებოდა. შემდეგ ბრძანა, ფილმი გააკეთეთო. დაიბარა თამარ ბართაია ძმისშვილთან ერთად და დაავალა, რაც შეიძლება სწრაფად შეექმნა პატარა ფილმი. ვინმე რომ მოუვიდოდა, გაიყვანდა სატრაპეზოში, სადაც დიდი ტელევიზორი იდგა და შესთავაზებდა პატარა ფილმი მინდა გაჩვენოთო... თვითონაც მათთან ერთად უყურებდა. ამ ფილმს მისეული მუსიკა სდევდა თან.

თვალცრემლიანი სიყვარულით დამლოცავდა ხოლმე, ასეთ წუთებში ისეთ ბედნიერებას ვგრძნობდი, რომ მის სიყვარულს ვიმსახურებდი, რომ მისი ეპოქის შვილი ვიყავი.

ცოტა ხანში ისევ დამიბარა და ახლა სხვა დავალება მომცა:

თქვენ მეცნიერები ერთმანეთისთვის წერთ და კითხულობთ სტატიებს. ხალხში უნდა გახვიდეთ და მათ ესაუბროთ. უზნაძის თეორიის პოპულარილად წარმოჩენა შემომთავაზა. ეს სტატიაც დაგვაბეჭდინა. ამის შემდეგ ხშირად გვათავაზობდა სხვადასხვა თემებს და გვესაუბრებოდა. ეს იყო სიხარულით სავსე წუთები მასთან ურთიერთობისა, სტიმული გონებრივი შრომისთვის. ყოველთვის აინტერესებდა რას ვაკეთებდი, რითი ვიყავი დაკავებული. მივუძღვენი მას ლექსების პატარა კრებული, მისი ღვაწლის შესახებ. მკითხა - სხვა ლექსებიც გაქვს თუ მარტო ჩემზე წერო.

ავუხსენი, ლექსებთან ერთად მაქვს ესეები, ჩანახატები, წმ. ნინოს გზის დღიურები და აფხაზეთის ომის მოგონებები. ესენი ინგლისურად გვათარგმნინა, უცხოელებმა უნდა იცოდნენ სიმართლე ამ ინფორმაციულ ომშიო. ასევე მაძლევდა ლოცვა-კურთხევას დამეწერა სხვადასხვა დაუჯდომელი ლოცვები.

ჩემ მონოზვნურ ცხოვრებას და შემოქმედებას მიტროპოლიტი დანიელი და უწმინდესი ილია II ადევნებდნენ თვალყურს. მადლობა მათ.

ბედნიერებაა, შეგეძლოს პატრიარქთან უშუალო ურთიერთობის გახსენება, საეკლესიო ცხოვრებაში თანამონაწილეობა. ბევრი რამის დამტევია გული და გონება; ჩემს მესხიერებაში სამუდამოდ დარჩება პირველი შეხვედრა მის უწმინდესობასთან, როცა საღამოს ლოცვაზე მამა დავითი (დღეს მიტროპოლიტი დანიელი) ძველი საპატრიარქოს აივანზე ამიყვანდა ხოლმე, სადაც პატრიარქს საღამოობით უყვარდა ჯდომა, და დალოცვილი და ხალისიანი ვბრუნდებოდი შინ, მეორე დღის შეხვედრის მოლოდინით აღსავსე.

განსაკუთრებით ტკბილად მოსაგონარია ერთობლივი ლოცვები, რომელიც ხან საპატრიარქოს დიდ დარბაზში, ხანაც ეზოში ტარდებოდა. ლოცვის შემდეგ მისი უწმინდესობა გვესაუბრებოდა, გვაკითხებდა ქართული ლიტერატურის ნიმუშებს, ხან ლექსებს გვათქმევინებდა. ასეთ დროს განსაკუთრებით ვგრძნობდით მის განუზომელ სიბოლესა და ზრუნვას.

პატრიარქში მხიბლავდა განსაკუთრებით მისი განათლება „ყოვლის მცოდნეობა“; ბერი, ასკეტი. ერის ცხოვრების ყველა ნიუანსში იყო გარკვეული: იცოდა ზედმიწევნით

კლასიკოსების შემოქმედება და ჩვენც გვირჩევდა - იკითხეთ ილია, აკაკი, ვაჟა-ფშაველა, მათი წერილები და მხატვრული ნაწარმოებებიო.

ყველა მეცნიერს მისი სფეროს მიღწევებზე ესაუბრებოდა. ყველა განცვიფრებული რჩებოდა ისეთ სიღრმეებში ერკვეოდა.

ჩემთვის განსაკუთრებული იყო მისი შეგონება: იყავით სრულ, ვითარცა მამა თქვენი ზეციერი სრულ არსო. ეს სრულყოფილება ჩემთვის ჰორიზონტის ხაზივით იყო, მიუახლებელი და მიუღწეველი. როცა მონოზვნად აღმკვეცეს, მაშინ კიდევ უფრო გამიმძფრდა ეს შიში. პასუხიც მოვისმინე მისგან: მონოზონება არ ნიშნავს სრულყოფილებას, მონოზონობა სრულყოფის გზაზე დადგომააო, ღმერთზე სრული მინდობა. მართლაც, თავისი მაგალითით გვასწავლიდა ამას - ვცდილობდი ღმერთისთვის ხელი არ შემეშალაო.

მართლაც იყო იგი მაგალითი უდრტვინველობისა, მიმტევებლობისა, განსაცდელის რწმენით მიღებისა. იგი თვისი ცხოვრების წესით ჩემთვის ქრისტიანობის მაგალითად დარჩა. მისმა გარდაცვალებამ დაგვანახა, რომ სწორად, ქრისტიანულად იცხოვრა, დიდი სიყვარული მოიმკო და სიყვარულის მაგალითი დაგვიტოვა დიდსა თუ პატარას, სიყვარული ღვთისა და მოყვასისა, სამშობლოსი - დღესაც ჩემთვის საკრალურია მისი ბოლო სიტყვები - მიყვარხარ საქართველო.

სამშობლოს, ღმერთისა და ადამიანის სიყვარული გვიანდერძა.

უფალო, შემადღებინე ვუერთგულო ჩემს პატრიარქს, ჩვენი ერის მამას.

კათალიკოს-პატრიარქი ილია მეორე და პროფესორი ზურაბ კიკნაძე – მემუარი და კომენტარი

ნუგზარ პაპუაშვილი

ზანგებამ იწება და ორი ჩინებული ადამიანი, – ერთსა და იმავე (1933) წელს დაბადებულნი, ერთსა და იმავე პოლიტიკურ-იდეოლოგიურ გარემოში გაზრდილნი, თუმცა ორივე ამ გარემოს მტვერსა და მწიკვლს თითქოს მფარველი ანგელოზის მიერ განრიდებულნი, – ჩემი ცხოვრების ერთსა და იმავე მონაკვეთში გავიცანი.

გავხდი თუ არა სტუდენტი (1973 წლის სექტემბერი), თბილისის სიონში სიარულს მოვეუხიირე; რაღაცა ვისწავლე და თანამოაზრეებიც შევიძინე; შევიტყვე, რომ საქართველოს

ეკლესიას ჰყავს საიმედო ეპისკოპოსი – ილია, მიტროპოლიტის პატივში მყოფი, გვარად შიოლაშვილი; გავიგე, რომ ის აფხაზეთში, სოხუმში, მსახურობს, თუმცა გზადაგზა დედაქალაქშიც ჩამოდის და მისი ნახვა აქაც შეიძლება. ამასობაში ზვიად გამსახურდია და მისი რამდენიმე თანამოსაგრეც გავიცანი. მათაც მითხრეს (და მათ გამოცემაშიც წავიკითხე), ყველაზე განათლებული და კარგი ეპისკოპოსი მიტროპოლიტი ილიააო. ფრიად დავინტერესდი და მასთან საუბრის სურვილი გამიჩნდა. გამოხდა ხანი და ამ მღვდელმთავარს რამდენიმეჯერ მოვკარი თვალი ეკლესიაშიც და ქუჩაშიც. სოხუმში, საკათედრო ტაძარში, 1976 წლის ივლისში მის წირვაზე დასწრების შესაძლებლობაც მომეცა, მაგრამ ახლოს მისვლა და გაცნობა რატომღაც, სერიოზული თუ არასერიოზული მიზეზების გამო, ვერ შევძელი.

პირველსავე კურსზე, – ფოლკლორისტიკის ლექტორის, პროფ. აპოლონ ცანავას, რჩევით, – საჯარო ბიბლიოთეკაში წავიკითხე მსოფლიო ლიტერატურის ჩვენამდე მოღწეულ ქმნილებათა შორის უძველესი ქმნილების, „გილგამეშის ეპოსის“, ქართული თარგმანი. პირველივე სტროფმა მომხიბლა: „რომელმან სიღრმენი იხილა სამყაროს კიდემდე, რომელმან ყოველივე შეიცნო, შთაიბეჭდა, იდუმალებანი ვინც სრულად განჭვრიტა, (...) მცნება მოიტანა წარღვნამდელ დღეთა“.¹ გავიფიქრე: ნეტა ვინ შეძლო და როგორ შეძლო უძველესი ენიდან, მკვდარი ენიდან, – უძველესი ტექსტებიდან, ლურსმული ნაწერებიდან, – ამ თხზულების ქართულად და ესოდენ ცოცხლად ამეტყველება?! ანდა: რა შეიძლება იცოდეს მან, მთარგმნელმა, წარღვნამდელი

დღეების შესახებ? და, აი, როდესაც ამ და მსგავს კითხვებზე პასუხს ვეძებდი, ანუ: „წარღვნამდელ დღეთა მცნებების“ შთაბეჭდილებათა ქვეშ ვიმყოფებოდი, საჯარო ბიბლიოთეკის გვერდით მდებარე სამების ეკლესიას მივაკითხე. იქ სიონში შეძენილი მეგობარი, ერთობ წიგნიერი და ნიჭიერი გია მაჩაბელი (დიპლომით გეოლოგი, მაგრამ ფილოსოფიით გატაცებული და მაძიებელი სულით ამოქმედებული ადამიანი, რომელიც 1982 წლის 9 მაისს ბეთანიის უსიერ ტყეში, ტევრში, „რაღაც უმწეო და საოცარი გარდაცვალებით“ გარდაიცვალა),² ვნახე და გამოველაპარაკე. მასთან ერთი შუახნის, ასე თუ ისე ჩემი თვალტანადობის, სათვალისანი კაცი მოვიდა და მოგვესალმა. გიამ მითხრა: ეს ის კაცია, აქადური და შუმერული ენებიდან „გილგამეში“ რომ თარგმნა. შეგიძლია იცნობდე, ეს ზურაბ კიკნაძეა-ო. გავიხარე, – გავიხარე და ნანახის გამო დიდად გავიხარე! იმის გამოც გავიხარე, რომ ამდენი ენის მცოდნე კაცი, ასეთი კაცი, დიდი კაცი, ამ კომუნისტურ და ათეისტურ ყიამეთში თურმე მორწმუნეა და ეკლესიაში ჩემსავით დადის... მაგრამ იმ დღიდან თითქმის ოთხი წელი გავიდა, რაც „წარღვნამდელი ამბების მცოდნე“ კაცი აღარ მინახავს.

1977 წლის ნოემბერიც მოიწია. ერთ-ერთი ლექციის შუალედში ერთმა თანაკურსელმა (მგონი, მურთაზ ხიჯაკაძემ), ეკლესიისადმი ჩემი ინტერესი რომ მოეხსენებოდა (თუმცა არც მას და არც სტუდენტთა აბსოლუტურ უმრავლესობას მაშინ ეკლესიასთან საერთო არაფერი ჰქონდა), ჩემთვის (ჩემ გასაგონად) იმდღევანდელი „კომუნისტიდან“ ამოიკითხა, საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი და-

ვით მეხუთე გარდაიცვალა-ო. ეს ცნობა იმავე ღამით რადიო „თავისუფლებამაც“ გადმოსცა (მე კი ამ რადიოსადგურის ფანი გახლდით). მეორე დღესვე მივედი სიონში, – იმ იმედითაც, რომ მიტროპოლიტ ილიას დავინახავდი. მაშინვე შევიტყვე, რომ ამასობაში ის არამცთუ ჩამოსულა დედაქალაქში, არამედ თანამოსაყდრის მოვალეობაც უტვირთავს და საპატრიარქოს მართვაც დაუწყია. ეს თურმე სინოდის ზოგიერთ წევრს, ყველაზე მეტად კი წილკნელ მიტროპოლიტ გაიომ კერატიშვილს არ მოსწონებია და თავისი თავი სვეტიცხოველში საპატრიარქო ტახტის მოსაყდრედ გამოუცხადებია მიტროპოლიტ ილიას საპირისპიროდ. დავინახე და განვიცადე, რომ ამ ამბის თაობაზე საკათედრო ტაძარსა და, ზოგადად, საქართველოს ეკლესიაში დიდი ხმაური და მითქმა-მოთქმაა; უფრო დიდი ხმაური და შეხლა-შემოხლა კი მოსალოდნელია. უმრავლესობა ილიას მხარეს დგას, უმცირესობა – გაიომის მხარეს. მართალია, ცხოვრებაში, ნებისთუ უნებლიეთ (ბედით თუ უბედობით), მეტწილად უმცირესობის გვერდით დგომა მიწევს, მაგრამ იმ დროს უმრავლესობის მხარე უყოყმანოდ ავირჩიე...

დავესწარი სამგლოვიარო მსახურებებსა და გასვენებას; მოვისმინე სიტყვა, რომლითაც მოსაყდრემ წინამორბედს საიქიოს გზა დაულოცა და დამსწრე საზოგადოებასაც მიმართა. ეს სიტყვა მომეწონა, მაგრამ სხვა ქართველების გამოსვლებმა დამაღონა: რუსები სხაპასხუპით კითხულობდნენ სხვადასხვა დოკუმენტს, ქართველები კი ენის ბორძიკით და ჩერებ-ყენებით. ერთმა მღვდელმა (ერთობ მხარბეჭიანმა, ქუთაისის ეპარქიიდან), მაგალითად, რომ

უნდა ეთქვა, ეს სამძიმარი „ინგლისიდანაა“, თქვა: ეს დეპეშა „ანგლიისაგანაა“, და ესეც ძლივს მოახერხა. ჩემს სიახლოვეს იდგა ზაზა აბაშიძე (უნივერსიტეტის სტუდენტი, ახლა პროფესორი და ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის დირექტორი), რომელსაც, თურმე, ჩემნაირი განცდა დაეუფლა. მივხვდით, რომ ჩვენი მხარის განათლება და ინტელექტი ერთობ მოიკოჭლებდა, რის გამოც ჩვენი ეკლესიის მომავალ მესაჭესა და პირველ იერარქს საგანმანათლებლო მუშაობის უზომოდ გააქტიურება დასჭირდებოდა; შემწის მისია, პირველ რიგში, ფილოლოგებს უნდა ეტვირთათ.

საყოველთაოდ აღიარებული და პატივდებული მოსაყდრის წირვა-ლოცვას ბევრჯერ დავესწარი და რამდენიმე ქადაგებაც მოვისმინე. მესიამოვნა და ვთქვი, ძლივს მოვისმინე იმგვარი ქადაგება, რომელიც ამ სახელს (ქადაგებას, ჰომილიას) იმსახურებს მეთქი. ერთხელ მისი მეტოქის, გაიოზის, ქადაგებასაც შევესწარი. ისიც მომეწონა. ცოდნა და ნიჭიერება მასშიც იგრძნობოდა, მეტადრე, ძველი ქართული ლექსიკის სიჭარბე და, ზოგადად, არქაიზმი, თუმცა სამოძღვრო ღვთისმეტყველების ნიშნები – სიტბო, ღიმილი, უბრალოება, უშუალოება და სინაზე – ილიას ქადაგებას უფრო ამკობდა. მისი ქადაგებით ერთ დღეს იმდენად მოვიხიბლე, რომ ჯვარზე მთხვევის დროს შევძახე: „კურთხეულ არს მომავალი!“ ჩემს ღიმილს მან ღიმილი შეაგება და ამით მითხრა, შენ უკვე გიცნობო...

საეკლესიო კრება და არჩევნები სკანდალისა და აურზაურის შემდეგ ჩატარდა.³ ასე იყო თუ ისე, კათალიკოს-პატრიარქის თანამოსაყდრე კათალიკოს-პატრიარქად

აირჩიეს და ინტრონიზაციის დღედ 25 დეკემბერი დაინიშნა. ვიხილე საერთო-სახალხო სიხარული, რომელსაც ჩემში ამ თარიღის შინაარსიც აძლიერებდა. სწავლულ კაცთაგან (პირველად კი თეიმურაზ ჩიხლაძისაგან, – შემდგომ ბერმონაზონ თეოდორესაგან, რომელიც დახვრეტილ იქნა თვითმფრინავის გატაცების მცდელობის გახმაურებული საქმის გამო). ჯერ კიდევ მაშინ მქონდა გაგონილი, თუ რა ძალსა და ნიშანს ფლობს ეს ასტრონომიული დღე ეკლესიის მამების შეფასებით: დღისა და ნათლის შემატებას, ღამისა და სიბნელის დაკლებას.⁴ ამიტომაც ამ ზეიმის ამ დღეს დანიშნას ჩემთვის წინასწარმეტყველების წონა გააჩნდა. გულში ვამბობდი: აჰა, მოდის ჟამი, და აწვე არს, – ჟამი ბოროტების შემუსვრის და სიკეთის გამარჯვების! ვფიქრობდი: როგორც ქრისტეს დაბადება 25 დეკემბრის ასტრონომიულ ნიშნულს შემთხვევით არ დამთხვევია, ისე ეს ინტრონიზაცია (აღსაყდრება) 25 დეკემბერს შემთხვევით არ დანიშნულა.

1977 წლის 25 დეკემბერი საოცნებო ინტრონიზაციის მოლოდინში გავითენე. წარმოვიდგინე, როგორ მივმართავდი, შესაძლებლობა რომ მომცემოდა, ტახტზე აბრძანებულ მწყემსმთავარს უნივერსიტეტის სტუდენტობის სახელით; როგორ გამოვხატავდი იმედს, რომ ახლო მომავალში ყველაფერი წესისა და რიგის მიხედვით წარიმართება. იქვე კითხვამაც იჩინა თავი: თუკი გამტყუნდა ეს იმედი და ისე არ მოხდა ანდა ვერ მოხდა, რასაც მოველით?! ძილ-ღვიძილში ჩამოყალიბებულ სიტყვას გალაკტიონის სტრიქონით ვამთავრებდი „აკაკის ლანდიდან“: თუ ეს იმედი და მოლოდინი მოლანდება, „კურთხეულ იყოს, კურთხეულ იყოს, კურ-

თხეულ იყოს ეს მოლანდება!“... თუ როგორ აღსრულდა ინტრონიზაცია, როგორ მივიღე მონაწილეობა ზეიმში და რა გადაგვხდა თავს იმ ღამეს და მეორე დღეს მე და ჩემ მეგობარს, მათემატიკოს დავით აგლაძეს (აცხონოს ღმერთმა!), მცხეთის პოლიციაში, ცალკე თემაა (ერთ-ორ ტელეგადაცემაში ამაზე უკვე ვილაპარაკე). ამჯერად უფრო საინტერესო, ალბათ, ახლად დადგენილ კათალიკოს-პატრიარქთან, ილია მეორესთან, ჩემი პირველი შეხვედრის გახსენება იქნება.

დავაბუსტებ: ინტრონიზაციაზე დასასწრებად რამდენიმე საშვი (მოსაწვევი) პატრიარქის ძმამ, ვიქტორმა, სიონში გადმომცა, რათა თანამოაზრე მეგობრები და სტუდენტები სვეტიცხოველში შემეყვანა. ასე მივეცი შესაძლებლობა საეკლესიო ცხოვრების განახლების ზეიმში მონაწილეობისა ათამდე ახალგაზრდას, მათ შორის - ხსენებულ დავით აგლაძესა და ჩემ თანაკურსელს, კათალიკოს-პატრიარქის მომავალ მდივან-რეფერენტ შორენა თეთრუაშვილს. ამ დროს ჩაეყარა საფუძველი ჩემ თბილ ურთიერთობას უწმინდესის უფროს ძმასთან - ვიქტორთან (განიხვენა 2014 წლის 30 სექტემბერს ბერის პატივით და გიორგის სახელით). ეს ურთიერთობა კი ჩემთვის იმ მხრივაც აღმოჩნდა სასურველი, რომ მან სანატრელი სტუმრობის შესაძლებლობა მარგუნა: 1978 წლის პირველ თუ ორ იანვარს, კვირა დღეს, როდესაც სიონის გალავანში ვიქტორს ვესაუბრებოდი, მის უწმინდესობასთან მისვლისა და გაცნობის სურვილი გამოვთქვი. მან მითხრა, ეს სავსებით შესაძლებელია და რამდენიმე თანამოაზრე თანატოლის მოყვანაც შეგიძლიათ. შევარჩიე უნივერსიტეტის სამი ფილოლოგი სტუდენტი: თამაზ ხა-

რაიშვილი (მომავალი მწერალი, ესეისტი, ლიტერატორი; ერთ-ერთი, ვინც 25 დეკემბერს ჩემთან ერთად მცხეთას წამოვიდა), თამაზ ვასაძე (ამჟამად ცნობილი კრიტიკოსი და ლიტერატურის ისტორიის პროფესორი) და თამაზ ბაძაღუა (1987 წლის 5 ნოემბრის ავბედით ღამეს ავტოკატასტროფის შედეგად ფეხმძიმე მეუღლესთან და ოთხი წლის ასულთან ერთად აღსრულებული უნიჭიერესი პოეტი, დრამატურგი, მთარგმნელი).⁵ შეხვედრა (თუ ზუსტად მახსოვს) 5 იანვარს საღამოს 7 საათისათვის დაიგეგმა. პატრიარქს ჩვენთან ერთად ეწვივნენ მორწმუნე აქტივისტები: ომარ (თორღვა) წამალაიძე (შემდგომში: ეპისკოპოსი ქრისტეფორე; ამჟამად „სხვენის მართლმადიდებელი ეკლესიის“ წინამძღვარი, რომელსაც ერთ-ერთი ბერძნული სინოდისაგან მინიჭებული აქვს შემდეგი ტიტული და სახელი: სქემ მიტროპოლიტი ქერუბიმი)⁶ და ჯონი ტუხაშვილი (განათლებით ინჟინერი, თუ არ ვცდები).

მასპინძელმა მხიარულად მიგვიღო და სამი თუ ოთხი საათის განმავლობაში საოცრად თბილად და მეგობრულად გვესაუბრა. რას არ შევეხეთ და რა არ განვიხილეთ? – ცისა და ქვეყნის, ერისა და ბერის ამბები; წარსული, აწმყო და მომავალი! ბევრი წვრილმანიც კი გუშინდელი დღესავით მახსოვს, მაგრამ ახლა იმაზე ვილაპარაკებ, რამაც ჩემი, როგორც ფილოლოგის, ყურადღება განსაკუთრებით მიიპყრო. უწმინდესმა ბრძანა: ერთ-ერთი მძიმე პრობლემა, რომლის წინაშე დღევანდელი ქართულენოვანი ეკლესია დგას, არის ენის საკითხი. საღვთო და სამღვდლო წიგნების, ზოგადად, სასულიერო ლიტერატურის ძველი ენა რიგით ქართველს

არ ესმის. მე შევაშველე, ზოგიერთი ადგილი ამ ლიტერატურიდან ფილოლოგებს და ენათმეცნიერებსაც, თვით ლექტორებსაც და მკვლევრებსაც არ ესმით და ამის მოწმე მე თვითონ ვარ უნივერსიტეტში-მეთქი. პატრიარქმა ეს ჩართვა მოიწონა, თანხმობად აღიქვა, თანამოაზრედ შემიცნო (ასეც იყო) და დასძინა, ამ საქმეს უსათუოდ უნდა მივხედოთ და საქმეს ახლავე უნდა შევუდგეთო. გვითხრა, სტოკჰოლმის ბიბლიის თარგმნის ინსტიტუტიდან კარგა ხნის წინ შესამოწმებლად საპატრიარქოსათვის გამოუგზავნიათ ახალი აღთქმისა და ფსალმუნის თანამედროვე ქართულზე ამავე ინსტიტუტის თაოსნობით შესრულებული თარგმანის ნიმუშები. ამ თარგმანებს გამოსაცემად ამზადებენ და რედაქტირების საქმეში დახმარებას გვთხოვენო. გვკითხა (ჩვენ, სტუდენტ ფილოლოგებს): თქვენ როგორ იცით ბერძნული? მახსოვს, თამაზ ვასაძემ მიუგო, ანბანი, ალბათ ყველამ ვიცით, დანარჩენზე რა მოგახსენოთო. პატრიარქმა გულისტკივილი ვერ დამალა: იმის მიუხედავად, რომ უკვე დიდი დროა გასული, საპატრიარქოს წინა ადმინისტრაციას სტოკჰოლმში არავითარი პასუხი არ გაუგზავნია, რის გამოც ისინი გაკვირვებას გამოხატავენ; მე თავს უხერხულად ვგრძნობო. ამიტომ ვეძებ ადამიანებს, რომლებიც, ერთი მხრივ, ამ თარგმანსაც შეამოწმებენ და გაასწორებენ ბერძნულ და ებრაულ დენებთან შედარებით და, მეორე მხრივ, როგორც ძველი, ისე ახალი აღთქმის ტექსტების დამოუკიდებლად თარგმნასაც შეძლებენ აქ, ჩვენს ქვეყანაში, საქართველოში. რადგან დარწმუნდა, რომ ჩვენ ამ საქმისთვის მზად არ ვიყავით, სხვა წინადადება შემოგვთავაზა, – მსოფლიო წმინდანების

ცხოვრებათა თარგმნაზე იმუშავეთ, თუ ისურვებთო. თაროდან გადმოიღო და გვაჩვენა რამდენიმე ტომი გამოცემისა „Жития Святых“ და გვირჩია, შეგიძლიათ ამ გამოცემითაც ისარგებლოთ (დიმიტრი როსტოველის ამ კრებულის ეს ცნობილი და პირველხარისხოვანი გამოცემა მაშინ პირველად ვნახე). ერთხმად აღვუთქვით თანამშრომლობა და ვთქვით, ეს ჩვენი უპირველესი საზრუნავი იქნება-თქო. ღამის 12 საათს გადაცილებული იყო, როდესაც მასპინძელს დავემშვიდობეთ და რეზიდენციიდან აღფრთოვანებული გამოვედით: სიხარულისაგან ღამის დავფრინავდით.

სანამ მომდევნო მონაკვეთზე გადავალ, აღვნიშნავ, რომ სულიერი მამის წინადადება ძალიან მომეწონა. ენის განყოფილებაზე ვსწავლობდი (კავკასიური ენების განხრით) და, ალბათ, ამიტომაც ვხვდებოდი, რამდენად გაუგებარია ძველი ქართული ენა დღევანდელი ქართველისათვის ბევრ შემთხვევაში და რაოდენ თავსატეხს უქმნის ეს საეკლესიო-სამოძღვრო პრაქტიკას. უწმინდესის დავალებას იმავე დღეებში შევუდექი. იმ სემესტრში დასამუშავებელი მქონდა სადიპლომო თემა ხუნძური (ავარიული) ენიდან, რაც დიდ დროს მოითხოვდა. ამის გამო სათარგმნად (თუ გასამართად) მომცრო ჰაგიოგრაფიული თხზულება შევარჩიე, - თეოდორა ალექსანდრიელის ცხოვრების ძველი ქართული თარგმანი სოლომონ ყუბანეიშვილის „ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათიის“ პირველი ტომიდან. ტექსტი, როგორც შევძელი, რამდენიმე კვირაში დავამუშავე და დანიშნულებისამებრ გავგზავნე (ვიქტორის ხელით). ამასთან დაკავშირებით შეხვედრაც მქონდა მის უწმინდესობასთან. გაიმარ-

თა მოკლე დიალოგი მაშინდელი საპატრიარქოს პირველ სართულზე (ქორეპისკოპოსის ოთახში). აღმოჩნდა, რომ ამ წმინდანის შესახებ მან ბევრი რამ იცოდა და ვიგრძენი, რომ ჰაგიოგრაფიაში კარგად ერკვეოდა. არ ვიცი, რა ბედი ეწია ჩემი ამ პატარა ნაშრომის ხელნაწერს. ვდარდობ, რომ შავი პირი არ შევინახე. გავიხარებ, თუკი გავიგებ, რომ ტექსტი არქივმა შემოინახა. თუმცა ეს არაა მთავარი და არსებითი. ჩემთვის ყველაზე საამოდ საქართველოს ეკლესიის სატემპერობლის პოზიცია გამოიყურებოდა: დავინახე, რომ ის ეკლესიის ენობრივი ქსოვილის მოწესრიგებას (თანამედროვეობასთან ადაპტაციას) მნიშვნელოვან საქმედ და სამოძღვრო-საღვთისმეტყველო ველის განუყოფელ ნაწილად მიიჩნევდა.

უნივერსიტეტის დამთავრების დროს ყველა ახლობელმა იცოდა, რომ მუშაობას ეკლესიის მიმართულებით ვაპირებდი. ამიტომ ჩემმა ნათესავმა და მოკეთემ, ფიზიკის მეცნიერებათა დოქტორმა და პროფესორმა ჯაბა ჩიღვინაძემ (აცხონოს ღმერთმა!) ასეთი წინადადება შემომთავაზა: მყავს სიყრმის მეგობარი, ფართო პროფილის ფილოლოგი და ენათმეცნიერი, რომელსაც ღმერთთან და ეკლესიასთან შენნაირი დამოკიდებულება აქვს; შემოიღია გაგაცნო და იქნებ დაგეხმაროს კიდევო. მადლობის მეტი რა შეთქმოდა?! ჯაბამ სიტყვა შეასრულა და 1978 წლის მარტის ერთ მშვენიერ დღეს მეგობრის ოჯახში მიმიყვანა; გაირკვა, რომ მისი ეს ძველი მეგობარი თურმე ზურაბ კიკნაძეა და, შევხედეთ თუ არა ერთმანეთს, ორივეს წლების წინანდელი შეხვედრა გაგვახსენდა.

ასე დაიწყო ჩემი მეგობრობა და თანამშრომლობა ზურაბ კიკნაძესთან, რომელიც თითქმის ორმოცდახუთ წელს, 2022 წლის შემოდგომის გიორგობამდე (10/23 ნოემბრამდე), წუთისოფლიდან მის გასვლამდე, გაგრძელდა და ახლაც გრძელდება.

გავიგე, რომ ზურაბ კიკნაძე, – უკვე ცნობილი სემიტოლოგი და ასირიოლოგი, ბერძნული, ლათინური და ბევრი სხვა ენის მცოდნე, უკვე უნივერსიტეტის ქართული ზეპირსიტყვიერების კათედრის გამგედ დანიშნული, – თურმე უკვე მისულა კათალიკოს-პატრიარქთან, მისი ლოცვა-კურთხევით, საღვთო წერილის ახალ ქართულ ენაზე ამეტყველება დაუწყია, სტოკჰოლმის ინსტიტუტის თარგმანის რედაქტირებაზე მუშაობასაც შესდგომია და მთარგმნელ-რედაქტორთა ჯგუფიც ჩამოუყალიბებია. წარმოვიდგინე ამ იდეის ავტორისა და თაოსნის, უწმინდესის, სიხარული, რომ მისი ოცნებების ველზე საშვილიშვილო საქმეს ჩაეყარა საფუძველი და პერსპექტივაც გამოჩნდა. იმავე (1978) წლის ზაფხულში კვლავ შეეხვდი პატრიარქს; შემოქმედი ახალგაზრდების შეკრებას დავესწარი და მოვისმინე მისი სიტყვები, რომლის თანახმად, ზურაბ კიკნაძემ ენთუზიაზმით დაიწყო მუშაობა ძველი აღთქმის თარგმნაზე უშუალოდ დედნის (ძველი ებრაულის) ტექსტიდან, რაც საქართველოში პირველად ხდება. ისიც დასძინა, მჯერა, რომ ამ სამუშაოს პირველ ნაყოფს მალე ვიხილავთ და შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ყინული დაიძრა... დიდად გავიხარე.⁷

უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლობას შევუდექი ჩვენი ულამა-

ზესი მხარის, აჭარის, ულამაზეს სოფელ ჭახათში. წასვლის წინ პატრიარქმა დამლოცა და დამარიგა, გაკვეთილებზე ყურადღება განსაკუთრებით ქართულ-ქრისტიანულ მწერლობაზე გაამახვილო. მეც ვცდილობდი, ეს ხაზი გამეტარებინა პედაგოგიური სტანდარტისა და მეთოდის დაურღვევლად. მალე დავრწმუნდი, რომ ჩემი სულისკვეთება, რომელსაც შესაბამისი მასალის კონტექსტში გამოვხატავდი, იქაურ ყმაწვილებს მოსწონდათ. ერთხელ, მაგალითად, მკითხეს: რას ნიშნავს „ხუცესი“? ავუხსენი, რომ ეს სიტყვა წარმოდგება სახელისაგან „უფროსი“ და ქრისტიანთა საკრებულოს უფროსს ნიშნავს. ცოტაც ჩავუღრმავდი: „წარმოვიდგინოთ, ჩვენ ვართ ქრისტიანები. მე არ ვიცი, ყმაწვილებო, თქვენ ქრისტიანები ხართ თუ არა, მაგრამ წარმოვიდგინოთ“ – მეთქი. პასუხად შეძახილი მოვისმინე: „კი, მასწავლებლო, ქრისტიანები ვართ!“ აინტერესებდათ: რას ნიშნავდა „ილია მეორე“ – ში „მეორე“? მკითხეს: „მეორე“ გვარია, ხარისხი თუ თანამდებობა? მეც მეტი რა მინდოდა?! გავშალე ფრთები, რათა საეკლესიო და საღვთისმეტყველო საკითხებზე ბევრი მელაპარაკა. გზადაგზა იმასაც ვახერხებდი, რომ ჩემი ამ საქმიანობის თაობაზე როგორც ზურაბთან, ისე პატრიარქთან მესაუბრა. ისინი მამხნევებდნენ, მაგრამ მაღალმთიანეთის სკოლაში მუშაობა დიდხანს ვერ გავაგრძელე და რამდენიმეთვიანი პედაგოგობის შემდეგ, 1979 წლის იანვრის ბოლოს, უკან დავბრუნდი (რაც, ცხადია, ჩემი ბიოგრაფიის პლუსად ვერ ჩაითვლება).

გარემოებამ და შინაგანმა ხმამა მიკარნახა, რომ საეკლესიო თემებზე პროფესიული მუშაობა დამეწყო და შესაბამი-

სი სამსახური მომეძებნა. ეს განზრახვა ზურაბმა მოიწონა და ამის თაობაზე კათალიკოს-პატრიარქს მოახსენა. მანაც მოიწონა და საპატრიარქოს თანამშრომლად მიმიღო, რაც პირველად ვიქტორმა მაცნობა და მომილოცა. მახსოვს, რომ ბრძანების ტექსტი ნანა სამარგულიანმა გაამზადა, _ შესანიშნავმა მდივან-მბეჭდავმა, 9 აპრილს ტრაგედიის მსხვერპლმა. იმავე დღეს, 1979 წლის 14 თუ 15 აპრილს, მან ანალოგიური ტექსტი ზურაბ ჭავჭავაძის მდივან-რეფერენტად მიღების თაობაზეც შეადგინა (ნათელი და სანთელი ორივეს სულს!).

ასე დავიწყე მუშაობა საქართველოს საპატრიარქოში. საბუთით კათალიკოს-პატრიარქის რეფერენტი მერქვა, მაგრამ სინამდვილეში მკვლევარი ლიტერატორის მოვალეობას ვასრულებდი. უწმინდესიც ჩემს შესახებ ამბობდა: ჩვენთან ერთი ახალგაზრდა მეცნიერი მუშაობსო. მან დამავალა ქართველი წმინდანების „ცხოვრებათა“ და „წამებათა“ ახალი რედაქციების შექმნა ძველი რედაქციებისა და სხვადასხვა ისტორიულ-წერილობითი წყაროების ერთმანეთთან შეჯერების საფუძველზე. ამდენად, პატრიარქ ილია II-ის იდეასა და იდეალს ისეთი ჰაგიოგრაფიულ-მეტაფრასული თხზულებების შექმნა წარმოადგენდა, რომლებიც ძველ ქართულ ტრადიციასაც შეინარჩუნებდა (ანუ ადრეული ტექსტების ენას, სტილსა და მონაცემებსაც არ დაკარგავდა) და ახალი ეპოქის აკადემიური მეცნიერების მონაპოვრებასაც გაუსწორებდა თვალს. ასე რომ, ამ პროფილის შრომის ნაყოფი თანამედროვე საზოგადოების ინტერესებსა და გემოვნებასთან უნდა ყოფილიყო მისადაგებული; ძველი ქართული ჰაგიოგრაფიული ტექსტები ზოგან (საჭიროების

შესაბამისად) ხელუხლებლად უნდა ყოფილიყო დარჩენილი და ასეთი ტექსტები ზოგან ახალ ქართულ ენაზე უნდა თარგმნილიყო. ამასთანავე: ეს ახალი რედაქციები ძველი წყაროების მეცნიერული კვლევა-ძიების შედეგად გამოვლენილი მონაცემებით უნდა შევსებულიყო. ამ ამოცანისათვის რომ რიგიანად გამერთმია თავი, ძველ წერილობით ძეგლებსაც უნდა გავცნობოდი და თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურასაც, რაც ჩემი ინტერესების სფეროს სრულად თანხვდებოდა. თუ როგორ წარიმართა ეს სამუშაო, ცალკე საკითხია. აქ იმას ვიტყვი, რომ ამ საქმეზე (სხვა საქმის პარალელურად) ორ-სამ წელიწადს ვიმუშავე და მითითებული პრინციპების კვალდაკვალ ორი თხზულება მოვამზადე: შუშანიკის წამება და დავით გარეჯელის ცხოვრება.⁸

ამ დავალებამ მეც მომხიბლა და ჩემი უფროსი მეგობარიც, – ზურაბიც. მით უმეტეს, რომ ჩემი სამუშაო, ისე როგორც მისი სამუშაო, მთარგმნელობით საქმიანობასაც მოიცავდა და კვლევა-ძიებასაც. ამ გარემოებამ ჩვენ კიდევ უფრო დაგვაახლოვა და თანამშრომლებად გადაგვაქცია. ზურაბს მოსწონდა, რომ ჩვენი ეკლესიის წინამძღვარი ძველი ქართული ტექსტების ახალ ქართულზე გადმოღების აუცილებლობას ხედავდა და წარმატებისათვის იღვწოდა.

საქართველოს საეკლესიო ცხოვრების ამ სიახლეს იმთავითვე გამოუჩნდნენ მოწინააღმდეგეები როგორც სამღვდელოებაში, ისე საერო საზოგადოებაში. ისინი ფიქრობდნენ და ცდილობდნენ დაემტკიცებინათ, რომ ძველი ქართული ახალი ეპოქის ქართველისათვის, ბევრი სხვა ძველი ენისაგან განსხვავებით, ძირითადად გასაგებია და ძვე-

ლი ქართული ტექსტები თარგმნას არ საჭიროებენ. მაგრამ როგორც კი ამ ხალხს (ცხადია, არა სპეციალისტს) დაუსვამდი კითხვას, მაგალითად, რას ნიშნავს პოპულარული რომანის სათაური „ვიდრე ჰხვალ?“, აბსოლუტური უმრავლესობა ადეკვატურ პასუხს ვერ გაძლევდა. მეორე არგუმენტი ასეთი იყო: ძველი ქართული უფრო მდიდარია, ვიდრე ახალი ქართული; ძველ ქართულს მეტი მისტიკური ძალა და სურნელი მოსავს, ვიდრე ახალ ქართულს; ძველი ქართული ბუნებით უფრო საღვთისმეტყველო ენაა, ვიდრე ახალი ქართული. მართალია, ამგვარ შეხედულებათა ადეპტები (როგორც საერონი, ისე სამღვდელონი) პატრიარქთან პოლემიკას ერიდებოდნენ, მაგრამ ამის თაობაზე, მეტწილად კულისებში, ბევრს ლაპარაკობდნენ. განსაკუთრებული შემართებით და პირდაპირობით გამოირჩეოდა გავლენიანი სასულიერო პირი არქიმანდრიტი რაფაელი (კარელინი), რომელსაც მაშინ ერთობ დიდი მრევლი ჰყავდა (ახლა არ ვიცი. დღეგრძელობა!). მას ჩამოყალიბებული ჰქონდა თეორია, რომლის თანახმად, ახალი ენები, მათ შორის, რუსული და უკრაინული, მოკლებულია საღვთო ჭეშმარიტების ტვირთვის უნარს. მისი ქადაგებით ბევრი იხიბლებოდა როგორც ქართულ, ისე რუსულენოვან სამყაროში. მოკლედ: დროც იყო და გარემოებაც მოითხოვდა, რომ უწმინდესი პატრიარქის ეს თაოსნობა და მისი მნიშვნელობა მეცნიერულ დონეზე დასაბუთებულყო, რაც მოლოდინისამებრ დიდი გამოცდილების მთარგმნელმა, ფილოლოგიის პროფესორმა და ლინგვისტმა, მაჩაბლის პრემიის ლაურეატმა ზურაბ კიკნაძემ იტვირთა.

მკაფიოდ უნდა ითქვას, რომ ქართული სულიერი კულტურის წინაშე ზურაბ კიკნაძის დამსახურება არის არა მარტო ბიბლიის თანამედროვე ქართულზე ამეტიყველება, არამედ ძველი წერილობითი ძეგლების ახალ ენაზე თარგმნის მიზანშეწონილობის დასაბუთება. კაცმა რომ თქვას, საამისო საბუთს, თანაც –ცოცხალ და ყოველივე თეორიულ საბუთზე აღმატებულ საბუთს, ბიბლიის მისეული თარგმანის პირველი პუბლიკაცია წარმოადგენდა. ეს გახლდათ „იონა წინასწარმეტყველის წიგნი“, რომელიც დაიბეჭდა საქართველოს საპატრიარქოს ჟურნალში „ჯვარი ვაზისა“ 1980 წელს. გავიხსენოთ ზემოთ ნათქვამი – უწმინდესი პატრიარქის დაპირება 1979 წელს, ზურაბ კიკნაძის თარგმანის ნაყოფს მალე ვიხილავთ. და, აი, მომდევნო წელს აკი ვიხილეთ კიდევ! თარგმანს ახლავს წმინდაწყლის საღვთისმეტყველო და ბიბლიურ-მეცნიერული წერილი, რომელშიც გადმოცემულია როგორც ამ წიგნის შინაარსი და ადგილი საღვთო ისტორიის ზეაღმავალ კიბეზე, ისე მისი მნიშვნელობა პიროვნებებისა და ერების ზნეობრივი განვითარების საქმეში.⁹ პუბლიკაციაში („ჯვარი ვაზისა“, 1980, № 1, გვ. 26-29) არც მთარგმნელის და არც თანმხლები წერილის ავტორის ვინაობა დასახელებული არ არის. წარმოდგინეთ, ამ ორგანოს იმდროინდელ გამოცემებში ისიც კი არაა აღნიშნული, თუ ვინაა მისი, ჟურნალის, რედაქტორი. მიზეზი გასაგებია: მაშინდელი კომუნისტურ-ათეისტური ცენზურა და რიდი მის წინაშე, – შეიძლება გადაჭარბებულიც დავით წინასწარმეტყველის სიტყვის მიხედვით: „მუნ გვეშინოდა შიში, სადა იგი არა იყო შიში“ (ფსალმუნი 52, 6). ეს კერძო თემა! აქ კი მკაფიოდ უნდა

აღვნიშნოთ, რომ ამ სიღრმის ღვთისმეტყველებით შთაგონებული და კომუნისტურ-ათეისტურ მსოფლმხედველობასთან ამ მასშტაბით დაპირისპირებული მიმოხილვა საბჭოთა საქართველოში მანამდე არ გამოქვეყნებულა, რაც საპატრიარქოს მართლაც მეტი სიფრთხილისაკენ მოუწოდებდა. შეიძლება, რომ უნივერსიტეტის პროფესორის, სულაც კათედრის გამგის, ეკლესიასთან თანამშრომლობის აფიშირებას ხელისუფლება გაეზრახებინა. ანონიმურობაც, რა თქმა უნდა, ამ შიშმა განაპირობა. მაინც ვფიქრობ (დღევანდელი გადასახედიდან), – გადაჭარბებულმა შიშმა! თუმცა მთავარი და არსებითი არის შემდეგი: ამ პუბლიკაციის ავტორი რომ ნამდვილად ზურაბ კიკნაძეა, ამის ცოცხალი მოწმე ვარ მე, – ამ სტრიქონების ავტორი, თანაც, მგონი, ერთადერთი, რადგან რედაქტორმა, ცნობილმა ლიტერატორმა და ესეისტმა – თინათინ კობალაძემ – უკვე განისვენა, – მონაზვნის პატივში განისვენა (ნათელი და სანთელი მის სულს!). ამასთანავე: ეს მშვენიერი ბიბლიურ-საღვთისმეტყველო ნაშრომი არის იმ სამუშაოს ჭაშნიკი, რომლის მალე და დროზე გამოქვეყნება უწმინდესმა პატრიარქმა, როგორც ზემოთ ვთქვი, ორი წლის წინ, 1978 წლის ზაფხულში, გვაუწყა.

ზურაბ კიკნაძემ ქართულ სინამდვილეში პირველად დაასაბუთა ძველი ენებიდან ახალ ენებზე საღვთისმეტყველო-ლიტურგიკული ტექსტების თარგმნის მიზანშეწონილობაც და აუცილებლობაც. მან, ასევე, საღვთისმეტყველო-მეცნიერული არგუმენტაციით პირველმა ცხადყო ამ უბანზე არსებული ულტრა კონსერვატორული შეხედულებების უნიადაგობა და გაუმართლებლობა. მისი ეს თეორია გა-

მოვლენილია არაერთ სტატიასა თუ ინტერვიუში, მაგრამ ვერაფერი შეედრება სტატიას, რომელიც მთლიანად ამ საკითხსა და პრობლემას ეძღვნება: „ბიბლიის თანამედროვე თარგმანისათვის“ („სიტყვა“, 1978, № 1, გვ. 23-27). ეს პუბლიკაცია მრავალი თვალსაზრისითაა საყურადღებო, მაგრამ ამ შემთხვევაში მისი ის წახნაგი გვაინტერესებს, რომელშიც ლაპარაკია ძველი ლიტურგიის ენების გაფეტიშებაზე. ავტორი განიხილავს 1995 წელს მოსკოვში გამოცემულ კრებულს „Русский Вестник“, რომელიც აღნიშნული კონსერვატორების ნაწერებითაა დაკომპლექტებული. მათ შორისაა არქიმანდრიტი რაფაელი (თუმცა ზურაბ კიკნაძე მას სახელით არ მოიხსენიებს). ის, კრებულის სხვა თანაავტორების მსგავსად, ძველი ლიტურგიების ენებს „წმინდა ენებს“ უწოდებს და თვლის, რომ ბუნდოვანება, ანუ რიგითი მკითხველის მიერ წინადადებათა აზრის ბოლომდე ვერ გაგება, ასეთი ენების და ტექსტების იმანენტური ბუნებაა, რაც მათ ხიბლსა და მისტიკას მატებს. ამ და მსგავს შეხედულებებს ზურაბ კიკნაძე „ლინგვისტურ ერესს“, – „გნოსტიკური ერესის ნაირსახეობას“ უწოდებს და დასძენს, რომ ასეთი შეხედულებები, კერძოდ კი, არაძველი ლიტურგიკული ენების ამ მასშტაბის დისკრიმინაცია, სავსებით შეუსაბამოა ახალი აღთქმის სულთან და ღირებულებებთან. ძნელია, წინამდებარე რეგლამენტის გამო, სრულყოფილად წარმოვაჩინოთ ზურაბ კიკნაძის ამ თეორიის პერიპეტიები, თუმცა მისი მთავარი სათქმელის იდეური თანხვედრა სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქ ილია მეორის ლიტურგიკულ-ლინგვისტურ შეხედულებებთან – უდავოა. მეტიც: ბიბლიის მთარგმნელისა

და პროფესორის ბიბლიურ-ლინგვისტური ნააზრევი ახალი ეპოქის დიდი სულიერი მამისა და მწყემსმთავრის განხილული ინიციატივის საყრდენსა და აპოლოგიას წარმოადგენს.

ვფიქრობ, აღნიშნული ინიციატივა, თანხვედრა და აპოლოგია მონოგრაფიულად შესწავლას იმსახურებს.

და, ბოლოს, ჩემს საპატიო და სულიერ მოვალეობად ვრაცხ, ვთქვა შემდეგი: უწმინდესი პატრიარქის რჩევითა და რეკომენდაციით, 1979 წლის მაისს პირველად ვეწვიე საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტს და მის ფონდებში მუშაობის უფლება მოვიპოვე. გავეცანი იქ დაცულ პირად საარქივო ფონდებს, მათ შორის, განსაკუთრებული ყურადღებითა და ინტერესით კატალიკოს-პატრიარქ კალისტრატე ცინცაძის ფონდს, რომლის არაერთი მასალა მოგამზადე გამოსაცემად და გამოვეცი.

ჩემი მუშაობის სპეციფიკით და მისწრაფებით, განსაკუთრებით კი ხელნაწერი და ძველნაბეჭდი წიგნების თავგადასავლის მიმართ ყურადღების გამოჩენით, დაინტერესდა ამავე ინსტიტუტის მაშინდელი დირექტორი აკადემიკოსი ელენე მეტრეველი, რომელსაც უწმინდესის ახალგაზრდობა, ამ კულტურულ-სამეცნიერო სივრცეში მისი პირველი გამოჩენა და სიძველეთა მიმართ სიყვარულის გამოვლენა კარგად ახსოვდა, მისდამი მაღლიერებას გამოხატავდა და წარმატებებს უსურვებდა. უწმინდესიც დიდად აფასებდა ამ ქალბატონის ღვაწლს და მას სათნო ადამიანად მოიხსენიებდა. მეც არაერთგზის შემისრულებია შუამავლის მოვალეობა ამ ორ ძვირფას ადამიანსა და ეროვნულობის უდიდეს კერებს შორის.

ქალბატონმა ელენემ, აკადემიკოსმა, ჩემი თანამშრომლად აყვანა ინება და ხელნაწერ წიგნთა, გრაგნილთა და საბუთთა ისტორიებზე მუშაობა დამავალა, ანუ, უფრო მოკლედ რომ ვთქვა, ქართული წიგნის თავგადასავლის სფეროში მუშაობა მომანდო. ასე დავიწყე მუშაობა, საპატრიარქოს პარალელურად, აკადემიის კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში (ახლანდელ ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში), სადაც დღემდე ვმუშაობ. და თუ ამ გზაზე რაღაც წარმატებას ასე თუ ისე მივაღწიე, უნდა ვადიარო, რომ მის სათავესთან ორი მადლიანი ადამიანი დგას: კათალიკოს-პატრიარქი ილია და მთარგმნელ-მეცნიერი ზურაბ კიკნაძე.

1. ასე იწყება ამ თარგმანის პირველი გამოცემა (1963, გვ. 17). მომდევნო გამოცემებში ეს და ზოგიერთი სხვა სტრიქონი მთარგმნელმა რამდენადმე გადაამუშავა. ბოლო გამოცემა: გილგამეშისანი (ძველი შუამდინარული ეპოსი), აქადურიდან და შუმერულიდან თარგმნა ზურაბ კიკნაძემ, თბილისი, 2009.
2. იხ. ნეკროლოგი: ნუგზარ პაპუაშვილი, დიაკონი ალექსანდრე [ცაი] მაჩაბელი // „ჯვარი ვაზისა“, 1983, №2, გვ. 52-53.
3. ვისაც ამ პროცესის დეტალები აინტერესებს, შეუძლია გაეცნოს სერგო ვარდოსანიძის მონოგრაფიას „XX საუკუნის საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის საჭეთმპყრობელნი და მათი ოპონენტები“ (თბილისი, 2011, გვ. 122-136). გამოსმაურება-რეცენზია ამ გამოცემაზე: ნუგზარ პაპუაშვილი, პერსპექტივები XX ს-ის საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიაში // კადმოსი (ჰუმანიტარულ კვლევათა ჟურნალი), 5. 2013, გვ. 281-290 (მოცემულ თემაზე: გვ. 289-290).
4. რა ვიცოდი მაშინ, რომ ეს თემა მომავალში ჩემი კვლევითი საქმიანობისა და პუბლიცისტიკის თითქმის მოუცილებელ ნაწილად გადაიქცეოდა?! შემაჯაბებელი ნაშრომი ქართულ და გერმანულ ენებზე: ნუგზარ პაპუაშვილი, კალენდრის ახალი სტილი და საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია // ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის შრომები X-XI, თბილისი, 2010/2011, გვ. 386-403.
5. მისი პოეზიის სამი ნიმუში, შექმნილი ჩემთან სტუმრობის დროს, 1978 წლის გაზაფხულზე, სიონის ტაძარში მწუხრისა და ცისკრის მოსმენის შემდეგ, მე ნეკროლოგთან ერთად გამოვაქვეყნე ჟურნალში „ჯვარი ვაზისა“ (1987, №2, გვ. 66).
6. ამ ეკლესიის შესახებ იხ.: ნუგზარ პაპუაშვილი, მართლმადიდებელი ეკლესიები საქართველოს საპატრიარქოს იურისდიქციის მიღმა // რელიგიური მრავალფეროვნება საქართველოში, თბილისი, 2021, გვ. 227-231.
7. ზურაბ კიკნაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის საკითხები, აღნიშნულ მხარეზე ყურადღების გამახვილებით, განხილულია ჩემ და „კავკასიური სახლის“ მიერ მომზადებულ გამოცემაში: ზურაბ კიკნაძე _ საიუბილეო კრებული, თბილისი, 2024.

8. მეორე თხზულება კომენტარიტურთ დაიბეჭდა ჩემ მიერ შედგენილ და რედაქტირებულ საქართველოს ეკლესიის კალენდარში 1982 წლისა (გვ. 126-142). არც რედაქტორ-შემდგენლის, არც სხვადასხვა სახის ორიგინალური ტექსტების ავტორის (ანუ ჩემი) და არც საღვთო წერილის პირველი წიგნის მთარგმნელის (ზურაბ კიკნაძის) ვინაობა გამოცემაში მითითებული არ არის იმდროინდელი პოლიტკორექტულობის მიზეზით. პასუხი ზემოთ დასმულ კითხვაზე, თუ როგორ წარიმართა ძველიდან ახალზე თარგმნის საქმე ჩემ მიერ და, განსაკუთრებით, ჩემს შემდეგ, შედარებით ვრცლად, ამ საქმეში პატრიარქ ილია მეორის როლზე ყურადღების გამახვილებით, მიმოხილული მაქვს რეცენზიაში, რომელიც ეძღვნება სამ ტომად 2007 და 2008 წლებში გამოცემულ კრებულს „ქართული ჰაგიოგრაფიული ძეგლები. ორიგინალური ტექსტები და ახალი ქართული თარგმანები“ (კადმოსი, ჰუმანიტარული კვლევების ჟურნალი, რედაქტორი ზურაბ კიკნაძე, 4. 2012, გვ. 475-485).
9. ამ თარგმანსა და მთარგმნელის კომენტარებს საგანგებო მოხსენება მივუძღვენი მოხსენის ვახტანგ გორგასლის სახელობის ქართულ ეკლესიაში (წინამძღვარი დეკ. თამაზ ლომიძე) 2025 წლის 5 იანვარს სათაურით „ბიბლიური წიგნის პირველი თარგმანი საღვთისმეტყველო განმარტებით საბჭოთა საქართველოში“. მოხსენებას თან ახლდა პრეზენტაცია ზემოთ დასახელებული გამოცემისა: „ზურაბ კიკნაძე – საიუბილეო კრებული“. მოხსენებას საქმიანი და სასიამოვნო დისკუსია მოჰყვა.

ადამიანი და ეკოქა.
 უნმინდესი პატრიარქი ილია II
 და თანამედროვე ქართული
 საეკლესიო ხელოვნება

ნანა ბურჭულაძე

*გევედრებით უფალო. გაუნათლე გონება მეცნიერთა,
 მწერალთა და ხელოვანთა. დალოცე საქმე მათი,
 რათა იქმნას ნაღვაწი მათი სასიკეთოდ ქვეყნისა,
 რათა შრომითა თვისითა გემსახურონ შენ,
 ემსახურონ ერსა ივერიისასა.*

ს რულიად საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის 141-ე პატრიარქის, ილია II-ის ეს სიტყვები ნათელყოფს, თუ რა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა იგი ერის ინტელექტუალური და შემოქმედებითი ნაწილის ეკლესიისადმი.

სიის წიაღში ყოფნას და ღვთისთვის სათნო და ქვეყნისთვის სასიკეთო საქმიანობაში მონაწილეობას. და, ეს მხოლოდ ერთი, მაგრამ ძალზე მნიშვნელოვანი მიმართულება იყო უწმინდესის მიერ მის წილხვდომილ ერსა და ეკლესიაზე ფიქრისა და ზრუნვისა, რაც მისი თითქმის ნახევარსაუკუნოვანი პატრიარქობის პერიოდს მუდმივად თან ახლდა.

ილია II-ის საქართველოს ეკლესიის მესაჭედ არჩევა ქვეყნის ისტორიაში ძალზე მნიშვნელოვან პერიოდს – საბჭოთა იმპერიის დასასრულის დასაწყისს დაემთხვა. იმ დროს ჯერ კიდევ მოქმედებდა დრაკონული კანონები, რომლებიც ზღუდავდა სარწმუნოებრივ ცხოვრებას, ეკლესიაში სიარულსა და ღვთისმსახურებაც ძალზე იშვიათად, გამონაკლის შემთხვევებში აღესრულებოდა. სწორედ ამ დროს მოუვლინა უფალმა ჩვენს ერს ილია II, ისე, როგორც თავის დროზე ებრაელებს მოუვლინა მოსე წინასწარმეტყველი ეგვიპტის მონობიდან დასახსნელად და აღთქმულ ქვეყანაში მისაყვანად, ხოლო ქართველებს – ქრისტეს მოციქულები – ანდრია პირველწოდებული, სვიმეონ კანანელი და მატათა, რომლებმაც ივერიაში იქადაგეს ახალი აღთქმა.

ამის შემდეგ საქართველოში ქრისტიანობის საქადაგებლად ქვეყანას ღვთისმშობლის მიერ გამორჩეული კაპადოკიელი ქალწული, მოციქულთა სწორი წმ. ნინო ეწვია, რომლის ღვაწლითაც ჯერ მეფე მირიანი და მისი ოჯახი მოექცა, ხოლო 326 წელს მცხეთაში შედგა ქართველი ერის საყოველთაო ნათლობა. მას მერე საქართველოს ეკლესიამ 17 საუკუნის განმავლობაში განვითარების ხანგრძლივი და ძალზე რთული გზა განვლო, რომელიც ხან აღმავალი, ხან

დაღმავალი ხაზით ვითარდებოდა, თუმცა მისი ფუნქციონირება არასდროს შეწყვეტილა, იქამდე, სანამ XIX საუკუნის დასაწყისში „ერთმორწმუნე“ რუსეთის იმპერია გააუქმებდა მის ავტოკეფალიას, ისევე, როგორც ქვეყნის სახელმწიფოებრივ დამოუკიდებლობას. მართალია, XX საუკუნის დასაწყისში მცირე ხნით აღდგა საქართველოს დამოუკიდებლობა და ეკლესიის მართვის სადავეები რუსეთის მიერ დანიშნულ ეგზარქოსთა ნაცვლად კვლავ ქართველ პატრიარქებს დაუბრუნდათ, მაგრამ 1921 წელს საბჭოთა რუსეთის მიერ ანექსირებულ ქვეყანაში, ზოგადად აღმსარებლობა და, მათ შორის, ქრისტიანობა აიკრძალა.

1920-იან წლებში, აგრესიული ანტირელიგიური კამპანიის დროს, კომუნისტურმა ხელისუფლებამ ეკლესიას ქონება ჩამოართვა. ამ პერიოდში საეკლესიო სიწმინდეები (ჯვარ-ხატები, ლიტურგიული ნივთები და ა.შ.) მხოლოდ და მხოლოდ სამუზეუმო ექსპონატებად და კულტურულ-ისტორიულ მემკვიდრეობად გამოცხადდა, რის შედეგადაც მოსახლეობის დიდ ნაწილში მათი შინაგანი, სულიერი არსის – სიმბოლური მნიშვნელობის აღქმის უნარი დაიკარგა. უფრო მეტიც, არსებული ეკლესიების უმრავლესობა დაიკეტა, ზოგი კი აბანოებად, თეატრალურ და კინო დარბაზებად ან საწყობებად გადაკეთდა.

სწორედ ამის გამო ბრძანა უწმინდესმა პატრიარქმა ილია II-მ, რომ მან სუდარამიფარებული ეკლესია ჩაიბარა. და მართლაც, იმდროინდელი ვითარება იმდენად მძიმე იყო, რომ უძველესი ქართული ეკლესიის გამოღვიძება-გაცოცხლება ძნელად დასაჯერებელი ჩანდა. საბედნიეროდ,

როგორც უკვე ვიცით, ილია II-მ უდიდესი ძალისხმევით შეძლო შეესრულებინა მოციქულებრივი მისია – „გზააბნეული“, ათეისტურ სიბნელეში მყოფი ერისთვის წინაპართა აღმსარებლობა ექადაგა და იგი ქრისტეს სახელით მოენათლა.

იმავედროულად, პატრიარქმა დაიწყო ქრისტიანული ხუროთმოძღვრებისა და ხელოვნების აღორძინებაზე ზრუნვაც, რაც საკმაოდ დიდ სირთულეს წარმოადგენდა, ვინაიდან ამ სფეროებში მუშაობის მსურველ ადამიანებს ფაქტობრივად სრულად ჰქონდათ გაწყვეტილი კავშირი შუა საუკუნეების ქართული სასულიერო ხელოვნების ფესვებთან. ისინი ნაკლებად იცნობდნენ არა მხოლოდ ქრისტიანული ხელოვნების ფუნდამენტს – ბიბლიას, არამედ ამა თუ იმ დარგის ისეთ ჭეშმარიტ შედეგებს, როგორებიცაა ატენის, ყინწვისის, ვარძიის მოხატულობები, გელათის მოზაიკა, ანჩის მაცხოვრისა და ხახულის ღვთისმშობლის ხატები, ძვირფასი ლითონებისგან დამზადებული ჯვრები, რელიკვიარიუმები, ბედიის ბარძიმ-ფეშხუმები და სხვ. რაც მთავარია, მათთვისაც კი, ვინც ამა თუ იმ ნაკეთობას იცნობდა და მის მხატვრულ ღირებულებას სწორად აფასებდა, მასზე არსებული გამოსახულებების შინაარსი და მისი სიმბოლურ-ლიტურგიული ფუნქცია ამოუცნობი რჩებოდა. უფრო მეტიც, იმდროინდელი ოსტატებისთვის დიდწილად გაუგებარი იყო, თუ რით სხვაობდა ერთმანეთისგან საეკლესიო და საერო ხელოვნება.

ასეთ ვითარებაში ძალიან რთული იყო ხელოვნების აღორძინების სწორი გზით წარმართვა, ვინაიდან მისი „საიდუმლოებები“ იმხანად ცოტას თუ ახსოვდა. ამიტომ უწმინდესმა ილია II-მ იმ ეტაპზე გვერდით დაიყენა ის მხატვრე-



სურ. 1. სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი ილია II მხატვრებთან. მარცხნიდან: ირაკლი ცინცაძე, ამირან გოგლიძე, დეკანოზი იოსებ ვანიძე და ლაშა კინჭურაშვილი. 2003 წ.

ბი და რესტავრატორები, რომლებიც იმ დროს სხვებზე უკეთ იცნობდნენ ძველ საეკლესიო ხელოვნებას (სურ. 1). მათთან სიახლოვით, ხშირი შეხვედრებით, წმ. წერილსა და სასულიერო საკითხებზე საუბრებითა და პირადი ლოცვის მაგალითით პატრიარქმა შეძლო ხელოვანებისა და მშენებლების ეკლესიის წიაღში მიზიდვაც და იმ ცოდნის გაზიარებაც, რომელიც აუცილებლად სჭირდება ქრისტიანული ხელოვნების სფეროში მომუშავე ადამიანს.

თავად პატრიარქს კარგად ესმოდა შუა საუკუნეების ქართული საეკლესიო ხელოვნების ფასი, გაცნობიერებული ჰქონდა ძველი საეკლესიო არქიტექტურის, მხატვრობის, ლიტონმქანდაკელობის, ქარგვისა თუ მინანქრის ნიმუშე-

ბის უაღრესად დიდი მნიშვნელობა და ამიტომაც აღსაყდრებიდან მალევე შეუდგა თითქმის ორსაუკუნოვანი პაუზით შეჩერებული ქართული ხელოვნების განვითარების გზის ხელახლა გაკვალვას.

თავს უფლებას მივცემ და საკუთარი გამოცდილებიდან გავიხსენებ უწმინდეს პატრიარქთან დაკავშირებულ რამდენიმე მოგონებას. როგორც აღვნიშნე, აღსაყდრებიდან მალე, 1978 წლის დასაწყისში, ახლად არჩეული პატრიარქი საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმს ესტუმრა – არა პომპეზურად, არამედ ძალიან მორიდებულად, რამდენიმე თანმხლები პირით და, ჩემდა სასიხარულოდ, მათი გიდობა მე დამევალა. საუბრის დასაწყისიდანვე საგრძნობი გახდა, რომ პატრიარქის ვიზიტს არა მხოლოდ მოლოცვითი, არამედ საქმიანი ხასიათი ჰქონდა. იგი დიდი გულისყურით ათვალიერებდა ჩვენი უმდიდრესი საგანძურის თითოეულ ექსპონატს, მათ წინაშე პირჯვარს იწერდა, სვამდა კითხვებს და ხანგრძლივად ჩერდებოდა განსაკუთრებული მნიშვნელობის სიწმინდეებთან – ანჩის, ხახულის, წილკნისა და ბარზმის ხატებთან, ქართველ მეფეთა და უმაღლეს საეკლესიო იერარქთა კუთვნილ ნივთებთან, ბედიის ბარძიმთან და გელათის ტონდოსთან, საკურთხევლის წინ აღსამართ დიდ ჯვრებთან, მინანქრის ნაკეთობებთან, სანაწილე ხატებთან, რელიკვიარიუმებთან და სხვ.

იგრძნობოდა, რომ ძვირფასი სტუმარი ჩვენი საგანძურის კოლექციას უკვე იცნობდა, მაგრამ იმხანად მას სხვა თვალთ უყურებდა. იგი მუზეუმში დაუჩქებულ საეკლესიო განძს ისე აკვირდებოდა, როგორც მის საპატრიარქო მისიათა შო-



სურ. 2. უწმინდესი პატრიარქი ხელოვნების მუზეუმის გამოფენაზე „ძველი და ახალი საეკლესიო ხელოვნება“. 2009-2010 წწ.

რის უმნიშვნელოვანეს საბრუნავს და თან მიზნად ისახავდა, რომ მათში განივთებული საღვთო საიდუმლოება ადამიანებისათვის საცნაური გაეხადა. როგორც შემდგომში მოვლენებმა გვიჩვენა, ეს პატრიარქმა საკმაოდ მოკლე დროში, დიდი სირთულეების დაძლევით, მაგრამ დიდი წარმატებით აღასრულა.

პატრიარქი მუზეუმის ხშირი სტუმარი გახდა – ესწრებოდა ყველა საშობაო გამოფენას, რომელზეც საეკლესიო ნივთები იფინებოდა (სურ. 2); საპატრიარქოს წარმომადგენლებთან, ღვთისმსახურებთან და მგალობლებთან ერთად ყოველ 29 აგვისტოს – ედესის ხატის ხსენების დღეს, ანჩის მაცხოვრის

სასწაულმოქმედ ხატთან პარაკლისს იხდიდა, რა დროსაც სამუზეუმო გარემოში ნამდვილი ფერისცვალება ხდებოდა. ისე ჩანდა, თითქოს ხატები ცოცხლდებოდნენ და ადამიანთა ღოცვა-ვედრების საპასუხოდ იქაურობა საღვთო მადლით ივსოდა და ქრისტიანული ხელოვნების საგანძურის ყველა ნივთი იქ მყოფთათვის საკუთარი უპირველესი ფუნქციით წარმოჩინდებოდა. ეს ფუნქცია კი, უწმინდესის სწავლებით, საეკლესიო სიწმინდეების ღვთისმსახურებაში ჩართულობის აუცილებლობა იყო, ვინაიდან მისივე სიტყვებით – „ყოველ ისტორიულ ნივთს გააჩნია ორი ფუნქცია: ერთი სულიერი და მეორე ისტორიული ან მატერიალური ფასეულობა. საეკლესიო სიწმინდე იყო შექმნილი სალოცავად, ესაა მისი უპირველესი ფუნქცია“.¹

პატრიარქი სტუმრობდა პერიოდულ საეკლესიო გამოფენებსაც და დიდი ინტერესით ეცნობოდა შუა საუკუნეებისა და ახალი დროის ქართული კედლის მხატვრობის, ხატწერის, ხელნაწერთა დასურათების, ოქრომჭედლობის, მინანქრის, ქვაზე და ხეზე კვეთილობისა და ნაქარგობის ნიმუშებს და ყოველთვის მაღალ შეფასებას აძლევდა შუა საუკუნეების ქართველ ოსტატთა ნახელავს (სურ. 3). იგი კმაყოფილებით აღნიშნავდა, რომ „ქართველ ადამიანს მშვენიერების საოცარი შეგრძნება გააჩნდა და აი, ამ თავის შინაგან შეგრძნებას გამოხატავდა იგი საეკლესიო ნივთის შექმნისასაც“.² პატრიარქი ხშირად მოუწოდებდა ახალი დროის ხელოვნებას, ესწავლათ ძველი ოსტატებისგან და მათ ნახელავში რწმენის ისეთივე სიღრმე ეჩვენებინათ, როგორიც წინაპართა ნამუშევრებში ჩანდა.

აქუნდა ითქვას უწმინდესი პატრიარქის დამოკიდებულების შესახებ ზოგადად მუზეუმში დაცული სიწმინდეების მიმართ. როგორც ცნობილია, 2002 წელს საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალიურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის ხელი მოეწერა კონსტიტუციურ შეთანხმებას (კონკორდატს), რომლის შექმნაში ეკლესიის მხრიდან თავად უწმინდესიც მონაწილეობდა. სწორედ სამუზეუმო საგანძურს ეხება ამ ისტორიული დოკუმენტის რამდენიმე მუხლი, რომელთა მიხედვითაც:

სახელმწიფო ეკლესიის საკუთრებად ცნობს სახელმწიფო დაცვაში (მუზეუმებში, საცავებში) გადასულ საეკლესიო საგანძურს (კერძო საკუთრებაში არსებული ნაწილის გარდა);

გემოაღნიშნული საეკლესიო საგანძური, როგორც საერთო-ეროვნული საგანძურის ნაწილი, მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, არის სახელმწიფოსა და ეკლესიის ერთობლივ მფლობელობაში (წმიდა ნაწილებისა და წმიდა რელიკვიების გარდა).

სახელმწიფო და ეკლესია ერთობლივად ზრუნავს ისტორიულ-კულტურული და არქეოლოგიურ-არქიტექტურული ფასეულობების მქონე საეკლესიო ნაგებობებისა და საეკლესიო საგანძურის სათანადო დაცვასა და მოვლა-პატრონობაზე.

სახელმწიფო ეკლესიასთან შეთანხმებით, მოქმედი კანონმდებლობის თანახმად, ამტკიცებს დამატებით წესებს მუზეუმებსა და საცავებში დაცული საეკლესიო საგანძურის სარგებლობის შესახებ, ასევე კულტუ-

*რულ-ისტორიული ღირებულებების მქონე ტაძრების
აღდგენის, რესტავრაცია-კონსერვაციის ან მოხატვის
პროექტებს.³*

როგორც ჩანს, ამ შეთანხმებით ეკლესია ძველი საეკლესიო საგანძურის თანამეპატრონედ გამოცხადდა და მას ამ მხრივ ახალი უფლება-მოვალეობები გაუჩნდა. ამასთან დაკავშირებით სასულიერო საზოგადოებისა და მრევლის ერთ ნაწილში გაჩნდა მცისიერი სურვილი, რომ საეკლესიო სიძველეები ეკლესიებში დაებრუნებინათ. ცხადია, ამ სურვილს იდეური საფუძველი ჰქონდა, მაგრამ სხვა იყო არსებული რეალობა. ამგვარი პროცესის მოუმზადებლად დაწყება მრავალსაუკუნოვანი ჯვარ-ხატებისა თუ სხვა ლიტურგიული ნივთების ფიზიკური მდგომარეობისთვის უდავოდ ყოფნა-არყოფნის საფრთხეს შექმნიდა, რაც სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქს შესანიშნავად ესმოდა. ამიტომ იგი უკიდურესი სიფრთხილით მოეკიდა ამ საკითხს და ჩათვალა, რომ ამ მხრივ ნაჩქარევი გადაწყვეტილებების მიღება და მოქმედება არ შეიძლებოდა.

რაც შეეხება ერსა თუ ბერში საეკლესიო ხელოვნების შესახებ ცოდნის გავრცელებას, საამისოდ პატრიარქმა, 1988 წელს მცხეთის სასულიერო სემინარიის ბაზაზე დაარსებულ თბილისის სასულიერო აკადემიასა და სემინარიაში მალევე (1990 წელს) გახსნა ქრისტიანული ხელოვნების ფაკულტეტი, სადაც მრავალმა ახალგაზრდამ მიიღო პროფესიული განათლება. 2005 წელს, პატრიარქისავე კურთხევით, აკადემიაში ფუნქციონირება დაიწყო ქრისტიანული ხუროთმოძღვრების, ხატწერისა და დაზგური და



სურ. 3. პატრიარქი ხატავს მაცხოვრის ხატს.

მონუმენტური მხატვრობის რესტავრაციის ფაკულტეტმა, რომლის კურსდამთავრებულები დღეს აქტიურად არიან ჩართული საეკლესიო მშენებლობის, ხელოვნებისა და რესტავრაციის სფეროებში და მათგან ზოგი ასწავლის კიდევ ახალგაზრდა თაობას.

უწმინდესმა ილია II-მ თავიდანვე დიდი მნიშვნელობა მიანიჭა ქართულ ეკლესიებში ახალი დროის ქართული ხატების გავრცელებას, რომლის ადგილსაც იქამდე XVIII-XIX საუკუნეების რუსული, გეთის საღებავებით ნახატი ხატები და XX საუკუნეში დამზადებული ე.წ. სოფრინოს ფაბრიკის ბეჭდური პროდუქცია იკავებდა. პატრიარქმა მოუწოდა მის

გარშემო შემოკრებილ მხატვრებს, გაეხსენებინათ წინაპართა მემკვიდრეობა, გასცნობოდნენ მუზეუმებსა და სვანეთის ეკლესიებში შემონახულ შუა საუკუნეების შედეგებს, ეცადათ მათი „გაცოცხლება“.

ეს თემა პატრიარქისთვის განსაკუთრებით აქტუალური იყო, რადგან მის ცხოვრებაში ხატწერას დიდი ადგილი ეკავა - ის ადრიდანვე წერდა ხატებს და მთელი ცხოვრების განმავლობაში შინაარსობრივად და მხატვრულად მათი საკმაოდ მრავალფეროვანი კოლექცია შექმნა. მათ შორისაა „ყოვლადწმინდა სამება“, ათონის ივერთა მონასტრის კარიბჭის ღვთისმშობლის ხატის მსგავსი ოდიგიტრია, მთავარანგელოზები, წინასწარმეტყველები დავით და სოლომონ, წმ. მეფე ვახტანგ გორგასალი (რამდენიმე ვარიანტად), წმ. თამარ მეფე (ასევე რამდენიმე ვარიანტად), „ქრისტე ძველთა დღეთა“ და სხვა, რომლებიც უკვე საქართველოს ეკლესიის ისტორიული საგანძურის მშვენებაა⁴. აქვე ხაზს გავუსვამთ ორ გარემოებას: 1. უწმინდესი ილია II-ის გარდა სხვა მხატვარი პატრიარქი ქრისტიანული ხელოვნების ისტორიაში ცნობილი არაა და 2. პატრიარქი ავტორია აგრეთვე მისი წინაპრის, შიოლა ღუდუშაურის, თიხაში ნაძერწი და შემდგომ ბრინჯაოში ჩამოსხმული ძალზე საინტერესო პორტრეტისა.

რაც შეეხება მის ხატებს, მათ შორის განსაკუთრებით პოპულარული გახდა ორიგინალური იკონოგრაფიული სქემით გამორჩეული ყოვლადწმინდა სამების ხატი, რომელიც თანამედროვე ქართული ხელოვნების ერთგვარ ლოგოდ იქცა. პატრიარქი არა მხოლოდ დაფაზე ან ტილოზე წერდა



სურ. 4. „ღვთივდაცული საქართველო“. უწმინდესის მიერ
ძველი საპატრიარქოს კედელზე შესრულებული მხატვრობა.

ხატებს, არამედ მისი ნამუშევრები კედლებზეც შემოგვრჩა. ამის მაგალითებია თბილისის სიონის ეკლესიის ეზოში არსებული ძველ საპატრიარქო რეზიდენციაში დახატული „ღვთივდაცული საქართველოს“ გამოსახულება, რომელიც მხედარ წმ. გიორგის ურჩხულთან ბრძოლას გამოხატავს, სიმბოლურად ქართველი ერის მიერ ქრისტეს რჯულის ერთგულებისთვის განუხრელ ბრძოლას უკავშირდება და დეტალების სიმრავლით ძალზე მრავლისმეტყველი, ისტორიულ-ნარატიული ხასიათისაა (სურ. 4).

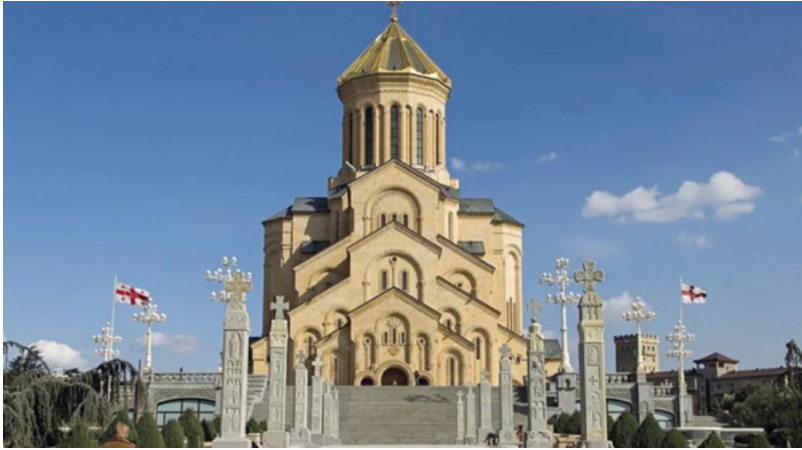
აღსანიშნავია, რომ აღსაყდრებიდან მომდევნო, 1978 წელს, ამავე რეზიდენციის კედელი პატრიარქმა ცნობილ

ქართველ მხატვარს, ალექსანდრე ბანძელაძეს მოახატვინა. მხატვრობის თემა „საქართველოს გაქრისტიანებას“ უკავშირდება და ფაქტობრივად წარმოადგენს ქართლის მოქცევის ქრონიკას, რომელიც მხატვარმა მისთვის სახასიათო სტილში ეპიკური შინაარსის პანოდ წარმოადგინა.

იმავე წელს პატრიარქმა ალექსანდრე ბანძელაძეს დაუკვეთა დიდუბის ღვთისმშობლის შობის ტაძრის მოხატვა, რაშიც თვითონაც მიიღო მნიშვნელოვანი მონაწილეობა. მან თავად შეადგინა მოხატულობის თეოლოგიური პროგრამა და, გარდა ამისა, ტაძრის ერთ-ერთ კედელზე წმ. თამარ მეფის გამოსახულება თვითონ დახატა.

1982-89 წლებში, პატრიარქის სურვილით, თბილისის სიონის ტაძრის დასავლეთი ნაწილი მოხატა ფერმწერმა ლევან ცუცქერიძემ, რასაც ჩვენში ტაძრების მოხატვის ტრადიციის აღდგენისთვის უნდა მიეცა სტიმული. მართლაც, მალევე, თანამედროვე ოსტატთა მიერ ინტენსიურად დაიწყო ახლად აშენებული ეკლესიების ფრესკებით მორთვა და ქვაში ნაკვეთი რელიეფებით შემკობა, მათი ფუნქციონირებისთვის საჭირო ჯვარ-ხატების, ლიტურგიული ნივთების, წიგნების, ქსოვილების, ავეჯისა და სხვა ნივთების დამზადება.

ეკლესიების მშენებლობის პროცესიც, პატრიარქის კურთხევით, 1980-იან წლებიდან დაიწყო და ამ მხრივ უმნიშვნელოვანესი მოვლენა თბილისში, ე. წ. ელიას მთაზე, ყოვლადწმინდა სამების დიდი საპატრიარქო ტაძრის კომპლექსის დაარსების გადაწყვეტილება გახდა (სურ. 5). კონკურსი ტაძრის პროექტის შესაქმნელად 1985 წელს გამოცხადდა



სურ. 5. ყოვლადწმინდა სამების საპატრიარქო ტაძარი
(ფოტო აღებულია ინტერნეტიდან).

და ორ ტურად ჩატარდა, შემდეგ კი არჩილ მინდიაშვილის მიერ შექმნილი გამარჯვებული პროექტის დასახვეწად და სამშენებლო დეტალების დასაზუსტებლად სამუშაო ჯგუფი შეიქმნა, რომელიც სასულიერო პირებისა და არქიტექტორებისგან შედგებოდა და რომელსაც თავად კათალიკოს-პატრიარქი ხელმძღვანელობდა. თითქმის ათწლიანი სამუშაოს შემდეგ, 1994 წელს დაიწყო ახალი საკათედრო ტაძრის მშენებლობა, რამაც 10 წელი გასტანა და მისი კურთხევა 2004 წლის 23 ნოემბერს – გიორგობის დღესასწაულზე მოხდა.

ამ ღირსშესანიშნავ მოვლენას მიეძღვნა თბილისის ისტორიის მუზეუმ „ქარვასლაში“ მოწყობილი ვრცელი გამოფენა, სადაც ექსპონირებული იყო იმ ნამუშევრების ნაწილი, რომლებიც იმ დროისთვის ხელოვნების სხვადასხვა დარგში შექმნეს ქართველმა ოსტატებმა. გამოფენის კატალოგი 2009

წელს გამოიცა და მასში, მიმოხილვითი ტექსტის გარდა, შევიდა სტატია ილია II-ის მხატვრულ შემოქმედების შესახებ და ცნობარი იმ ავტორების შემოქმედებით ბიოგრაფიებზე, რომელთა ნამუშევრებიც გამოფენას ამშვენებდა.

პატრიარქმა უცხოეთიდან ჩამოსული სასულიერო პირების თანხლებით აკურთხა ეს ეპოქალური გამოფენა და სტუმრებთან ერთად დიდი კმაყოფილებისა და სიამაყის გრძნობით დაათვალიერა. გამოფენა იმდენად რეზონანსული აღმოჩნდა, რომ დამთვალიერებელთა დაჟინებული თხოვნით ექსპოზიცია დანიშნულზე ორი თვით მეტხანს გაგრძელდა.

გამოფენის დახურვაზე მაღალუსამღვდელოესმა მიტროპოლიტმა დანიელმა ბრძანა:

„საეკლესიო ხელოვნების თანამედროვე ნიმუშების გამოფენა ქარვასლაში მაღალი სულიერებითა და უზადო გემოვნებით გამოირჩევა. ეს არის ნიშანი საქართველოში ქრისტიანული სულის გადარჩენისა – მკვდრეთით აღდგომისა. იგი არის საწინდარი ერის სულიერი გამთლიანებისა და გაბრწყინებისა. დიდება და მადლობა უფალს ყველაფრისთვის! მადლობა ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს შეწევნისა და შეწყალებისთვის. დღეგრძელობა და ძლევამოსილება ჩვენ სულიერ მამას, ერის ჯვრის უდრტვინველად მტკირთველს, ჩვენს საყვარელ პატრიარქ ილია II-ს, რომლის უშუალო მონაწილეობითაც ცოცხლდება დღეს წესი ქრისტიანული ცხოვრებისა და მათ შორის მდიდარი საეკლესიო ხელოვნების ტრადიციებისა“.⁵

მართლაც, გადაჭარბების გარეშე შეიძლება ითქვას, რომ ეს იყო ნამდვილი ტრიუმფი ილია II-ის მიერ ქართული საეკლესიო ხელოვნების აღორძინებისთვის გატარებული ძალისხმევისა, რასაც შემდეგ წლებში კიდევ უფრო მეტი ყურადღება დაეთმო როგორც მისგან, ისევე სასულიერო დასის წარმომადგენლებისა და ერისკაცთა მხრიდან. ამ უკანასკნელთა შორის არა ერთმა მოინდომა ფინანსურად დახმარებოდა ქრისტიანული ხელოვნების აღორძინების პროცესს და საქართველოში, ძველებურად, ქტიტორთა სხვადასხვა კატეგორია გაჩნდა. ისინი შეძლებისდაგვარად უწყობდნენ (და დღესაც უწყობენ) ხელს დიდ მშენებლობებს, ტაძრების მოხატვას, ხატების წერას, ჭედვას და სხვადასხვა დანიშნულების საეკლესიო ნივთების (ლიტურგიული ჭურჭლის, ქსოვილების, ხის ავეჯის) დამზადებას. ამ ყველაფრის შედეგად კი, როგორც საკუთრივ ეკლესიებში, ისევე გამოფენებზე, თვალნათლად ვლინდება ნახევარი საუკუნის განმავლობაში რამდენად მაღალ დონეს მიაღწიეს ქართველმა ოსტატებმა.

განსაკუთრებით ცხადად ჩანს ხელოვნების განვითარების ზოგადი ტენდენციები და ცალკეულ ავტორთა შემოქმედება თბილისის ყოვლადწმინდა სამების სახელობის საპატრიარქო ტაძარში, რომელიც ფაქტობრივად თანამედროვე საეკლესიო არქიტექტურისა და ხელოვნების მუზეუმად გვევლინება (სურ. 6). მის გარშემო გაშენებულ სხვა ნაგებობებში – მცირე ეკლესიებსა თუ სანათლავეში, ქვაჯვრების „ხეივანში“, ბერთა სადგომებსა და სახელოსნოებში – მრავლადაა წარმოდგენილი ყველა დარგის ნაკეთობა,



სურ. 6. ყოვლადწმინდა სამების საპატრიარქო ტაძრის ინტერიერი.

რომელთა უმრავლესობა შესრულების ძალზე მაღალი ხარისხით გამოირჩევა. უფრო მეტიც, მსგავს, ოღონდ „მცირე მუზეუმებს“ წარმოადგენს თბილისსა და რეგიონებში აშენებული არაერთი ეკლესია-მონასტერი, რომელთა მესვეურების მხრიდან მათი საგანგებოდ შემოსვა-გამშვენება უფლისადმი დიდი პატივისა და თაყვანისცემის გამოხატულებად იქცა.

თუმცა აქ ისიც უნდა ითქვას, რომ თბილისშიც და რეგიონებშიც გვხვდება ისეთი ახალი ნაგებობები და ნაკეთობები, რომლებიც საეკლესიო ხელოვნების სპეციფიკის გათვალისწინებლად შექმნილი და უცოდინარობისა და თვითნებურად მოქმედების უარყოფითი შედეგების თვალსაჩინო მაგალითებად გვევლინება. ეს კი სრულიად მიუ-

ღებელი მოვლენაა, ვინაიდან, ჩვენმა ბრძენმა პატრიარქმა ამ პრობლემის გადასაწყვეტად თავიდანვე იზრუნა და უკვე 1985 და 1988 წლებში საპატრიარქოში ჩამოაყალიბა ჯერ ხუროთმოძღვრების, შემდეგ კი ხუროთმოძღვრებისა და ხელოვნების სამხატვრო-საკონსულტაციო საბჭო, რომელიც 2003 წელს ახლად დაარსებული ხუროთმოძღვრების, ხელოვნებისა და რესტავრაციის ცენტრის შემადგენლობაში გაერთიანდა. ამ ცენტრის საპატიო თავმჯდომარე თავად პატრიარქი გახდა, მისი ხელმძღვანელობა კი ალავერდელ მიტროპოლიტ დავითს დაევალა. ცენტრმა სასულიერო პირებთან ერთად გააერთიანა მეცნიერები, მშენებლები, მხატვრები და რესტავრატორები, რომლებიც რეგულარულად იკრიბებიან სხდომებზე, განიხილავენ პროექტებს, კონსულტაციებს უწევენ შემსრულებლებს და ერთობლივად ცდილობენ, რომ ამა თუ იმ პროექტის განხორციელებისას დაცული იყოს იკონოგრაფიული კანონები, რათა არ დაირღვეს საეკლესიო ხელოვნების სპეციფიკა.

ცენტრის არსებობა განსაკუთრებით აქტუალური გახდა მას მერე, რაც სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ზემოხსენებული კონკორდატი გაფორმდა. იგი საპატრიარქოსთვის იქცა მაკავშირებელ რგოლად ისეთ სახელმწიფო სტრუქტურებთან, როგორებიცაა კულტურის სამინისტრო, ძეგლთა დაცვის დეპარტამენტი და ის მუზეუმები და საცავები, რომლებშიც საეკლესიო საგანძური ინახება.



სურ. 7. ახლად აგებული დარიალის მონასტერი
(ფოტო აღებულია ინტერნეტიდან).

ძნელია ერთ მოკლევადიან წერილში წარმოვადგინოთ ყველა ის მნიშვნელოვანი პროექტი, რომლებიც უწმინდესი და უნეტარესი პატრიარქის, ილია II-ის, პატრიარქობის პერიოდში განხორციელდა. ყოვლადწმინდა სამების საპატრიარქო ტაძრის, მახათას მთაზე აგებული ივერიის ღვთისმშობლის სახელობისა და დარიალის ხეობაში გაშენებული მთავარანგელოზთა სამონასტრო კომპლექსები (სურ. 7), მათ კედლებზე შესრულებული ფრესკული და მოზაიკური მოხატულობები, სამების საპატრიარქო ტაძარში მდგარი უძვირფასესი მასალისგან დამზადებული „საქართველოს

იმედის“ ხატი, იქვე დაბრძანებული 1984–2004 წლებს შორის გადაწერილი, მინიატიურებითა და ძვირფასი ყდით შემკული დიდი სახარება (90 X 60 სმ), უძველესი ქართული ჯვარ-ხატებისა და ლიტურგიული ნივთების შესანიშნავი ასლები, დიდებულად ნაქარგი საეკლესიო სამოსელი და ლიტურგიული ქსოვილები, აღდგენილი ტიხრული მიწანქრის ნაკეთობები, ქვასა და ხეზე კვეთილობისა და ლითონზე პლასტიკის შესანიშნავი ნიმუშები იმ პროცესის ნათელ სურათს ქმნის, რომლის დამწყები და შთამაგონებელი თავად უნეტარესი პატრიარქი ბრძანდებოდა. მის დროს იერუსალიმის, პეტრიწონის, ვატიკანის, ათონისა და კვიპროსის ნახევარკუნძულებისა და ევროპა-ამერიკაში არსებული ქართველთა სათვისტომოების სალოცავებისთვის საგანგებოდ შეიქმნა ქართული ჯვარ-ხატები, ნაქარგი ქსოვილები, საღვთისმსახურო ნივთები – რომლებზეც მოთხოვნილება სულ უფრო და უფრო მზარდი ხდება. შეიძლება ითქვას, რომ ილია II-ის დროის ქართულმა საეკლესიო ხელოვნებამ მართლმადიდებლურ და, ზოგადად, ქრისტიანულ სამყაროში ისეთივე სახელი მოიხვეჭა, როგორითაც ის შუა საუკუნეების განმავლობაში მთელ ქრისტიანულ ოიკუმენში სარგებლობდა.

იმის გათვალისწინებით, რომ ეს ყველაფერი მხოლოდ ერთი ნაწილია უწმინდესი პატრიარქის მუხლჩაუხრელი მოღვაწეობისა და რომ მან საქართველოში რწმენასთან და საეკლესიო ცხოვრებასთან ერთად ქართული საეკლესიო გალობა, სასულიერო მუსიკა, განათლება და წინაპართა ნაშენები არაერთი ეკლესია-მონასტერი აღადგინა, შეიძლება

ითქვას, რომ მან საქართველოს ისტორიაში ახალი, ძალ-
ზე მნიშვნელოვანი ფურცლები დაწერა და მთელი ეპოქა
შექმნა, რომელსაც თამამად შეიძლება ეწოდოს სრულიად
საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და
უნეტარესის ილია II-ის, ეპოქა.

-
1. უწმინდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის სიტყვა თქმული სიძველეთსაცავის პრეზენტაციაზე (სასტუმრო თბილისი, მარიოტი, 25 მაისი, 2007 წელი) <https://www.orthodoxy.ge/patriarqi/sarchevi.htm>
 2. იქვე
 3. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე. დოკუმენტი № 1697, მიღების თარიღი 22/10, 2002, გამოქვეყნების წყარო და თარიღი სსმ, 116, 27/11 2002 <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/41626?publication=0>
 4. ნანა ბურჭულაძე, „სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის, ილია II-ის, მხატვრული შემოქმედება“, წიგნი – თანამედროვე ქართული საეკლესიო ხელოვნება, თბილისი 2009, გვ. 31-39.
 5. თანამედროვე ქართული საეკლესიო ხელოვნება, თბილისი, 2009, გვ. 28-29.

ჩემი მზიანი პატრიარქი

(პატრიარქის პორტრეტი – მოგონებებითა
ფაქიზი ფერებით)

მანანა ანუა

ს ფხაზეთის ომის შემდეგ 12 წელი საპატრიარქოში ვცხოვრობდი...

ახლაც მახსოვს, როგორ ჩამოვედით მე და დედაჩემი (დედა მარიამი) სოხუმიდან თბილისში, კომანის წმინდა იოანე ოქროპირის ეკლესიაში გატარებული 52-დღიანი ტყვეობის დასრულების შემდეგ. მახსოვს ის დღე, როდესაც მივედი უწმინდესთან ლოცვა-კურთხევის ასაღებად – კათედრაზე დასაბრუნებლად და ასპირანტურაში სწავლის გასაგრძელებლად.

მაშინ როგორ წარმოვიდგენდი, რომ ეს დღე ჩემს ცხოვრებას მთლიანად შეცვლიდა... სულ მეხსომება მოხვეუარი კილოთი წყნარი ხმით წარმოთქმული: „...შეიძლება... ჩვენთან დარჩე...?“ ამ სიტყვებით გაოცებულმა, და ბოლომდე დაბნეულმა, მოკრძალებით შევხედე უწმინდესს... მეგონა, რაღაც არასწორად გავიგე... მაგრამ უწმინდესმა უფრო ხმამაღლა და გარკვევით რომ დასძინა: „სულ დარჩე“ და თავისი უთბილესი და სხივამდგარი ღიმილით რომ შემომხედა, უცებ ისეთი სითბო და სიხარული ჩამელვარა გულში, მხოლოდ ისღა შევძელი, რომ ლამის ჩურჩულით მეპასუხა: „როგორც მაკურთხებთ, თქვენო უწმინდესობავ...“ ეს იყო და ეს...

ასე დაიწყო საპატრიარქოში უწმინდესის გვერდით გატარებული ჩემი ცხოვრების დაუვიწყარი 12-წლიანი უბედნიერესი და უძვირფასესი დროის მონაკვეთი. ასე შეეძლო მხოლოდ უწმინდესს: ერთი სიტყვით, ერთი ღიმილით ადამიანის ცხოვრება სრულიად შეეცვალა...

საპატრიარქოში სრულიად განსხვავებულ, თითქოს დროჟამგარინდებულ, რაღაც საკრალურ სივრცე-განზომილებაში აღმოვჩნდი... აქ, ჩემ გარშემო, ყველაფერი პატრიარქის მადლითა და სიყვარულით იყო გამსჭვალული და გამთბარი..

აქ, საპატრიარქოს მონასტერში მცხოვრებ დედებთან ერთად, ნამდვილი ცოცხალი „სასულიერო აკადემიის კურსებს“ გავდიოდი, სადაც ყველაფრის ქვაკუთხედი შრომა და მორჩილება იყო... უწმინდესის გამორჩეულად ღრმა, ზეაღმატებული სულიერება ყველგან რომ ასხივებდა, ძველი

თებაიდას მოსაგრე დიდ მამებს მოგაგონებდათ, ისეთებს, როგორიც ანტონი დიდი, პახუმი დიდი, პავლე თებაიდელი და სხვები იყვნენ... იმიტომ, რომ შინაგანად ის მუდამ ღვთის წინაშე იდგა ... სრულ მდუმარებაში და სრულიად მარტო... მუდამ „გონებამოკრებილი“¹ და ლოცვის მდგომარეობაში მყოფი... აი, საიდან მოდიოდა მისი განსაკუთრებული მზიანობა და ის საოცარი სითბო, ის მადლიანი სიმყუდროვე და სიმშვიდე, რომელსაც მის გვერდით მუდამ გრძნობდი...

მოგვიანებით მან თავის ერთ-ერთ ქადაგებაში ახსენა, რომ სიყმაწვილეში ისეთი გატაცებული იყო მეუდაბნოე მამების ღვაწლით, ისე ღრმად შთაგონებული მათი სულიერი სიმაღლითა და შინაგანად მუდამ უფალთან ყოფნით, რომ მთელი გულით სურდა მათ დამსგავსებოდა. ეგვიპტელი მეუდაბნოე მამებისადმი ღრმა მოწიწება და სიყვარული მან სიცოცხლის ბოლომდე გულით სათუთად ატარა... საპატრიარქოში წმინდა ილია წინასწარმეტყველის სახელობის პირველი მოქმედი ეკლესიის კურთხევისას უწმინდესმა დედებს მისცა სადღეღამისო ლოცვის კურთხევა, რომელსაც ისინი ორ-ორი ასრულებდნენ ყოველი 2 საათის განმავლობაში... მე და დედას (დედა მარიამს) დილის 6 საათიდან 8 საათამდე დროის მონაკვეთი გვხვდა წილად... ამ ლოცვაზე სხვადასხვა დროს უწმინდესიც ესწრებოდა, რაც კიდევ უფრო მეტად ყურადღებიანი და გულმოდგინე ლოცვისკენ გვიბიძგებდა...

როგორ აღვწერო ის უხილავი შინაგანი სიხარული, ამ კურთხევის შესრულების დროს რომ მეუფლებოდა... ყოველი დილა ისეთი იდუმალებითა და უხილავი სიდიადით იყო მოცული, რომ მენელსაცხებლე დედებს მაგონებდა,

დიდი შაბათის გარიჟრაჟზე მაცხოვრის საფლავისკენ რომ მიიჩქაროდნენ... ეს კურთხევა ძალიან ღრმა და ძვირფას მოგონებად დარჩა ჩემს გულში, რომელიც მუდამ მომაგონებს ჩვენს უძვირფასეს უწმინდესთან გატარებულ პირველ დაუვიწყარ წლებს...

ყოველ საღამოს ღვთისმშობლის დაუკდომელი, ფსალმუნის ერთი კანონი და ძილის წინა ლოცვა იკითხებოდა, ხოლო შაბათობით და დიდი ღღესასწაულების წინა საღამოს — ზიარების ლოცვები... ყოველთვის მაოცებდა ჩვენი პატრიარქის აბსოლუტური შინაგანი მოწესრიგებულობა და ღვთისმოსაობა... სრულიად განსხვავებული, ძველი წმინდა მამების მსგავსი, ღვთისადმი განუწყვეტელი მუდმივი მოწიწება... არასოდეს მინახავს ის გაფანტული ან შინაგანად მოშვებული, არ მახსოვს, ოდესმე გაეცდინოს საღამოს ლოცვა, რაც არ უნდა გვიანი ყოფილიყო ან თვითონ დაღლილი...

...თბილ ამინდებში საღამოს ლოცვა საპატრიარქოს ეზოში ტარდებოდა... საპატრიარქოს ულამაზესი ბაღი, სადაც ყოველი ხე და ყვავილი მისი უწმინდესობის ლოცვა-კურთხევით იყო დარგული და მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან მის მიერ ჩამოტანილი, საოცრად მშვენიერ და ჰარმონიულ კომპოზიციას ქმნიდა, რომელიც იმწამსვე იპყრობდა მნახველის ყურადღებას და მასში აღტაცებისა და გაოცების განცდას აჩენდა ... თითქოს ეს ბაღიც უხილავი იდუმალი მადლით იყო მოსილი და თავისი ბუნებრივი „სიმშვიდითა“ და „მორჩილებით“ უფრო აძლიერებდა იქაურ ლოცვის განწყობას...

მის უწმინდესობას განსაკუთრებული, ძალიან თბილი

მოგონებები დარჩა სოხუმში მიტროპოლიტად გატარებული 10-წლიანი მსახურების შემდეგ... ამიტომ მის ზღაპრულად ლამაზ ბაღში ბევრი კვიპაროსის ხეც იყო დარგული... საპატრიარქოს მთავარ შესასვლელში კი, როგორც კი გაიღებოდა მოჩუქურთმებული კარები მთავარანგელოზების გამოსახულებით, ორივე მხრიდან მზით გამთბარი თეთრი და ვარდისფერი ოლქანდრის დაბურული ბუჩქები გეგებებოდნენ, რაც უმაღლვე აფხაზეთს ასოციაციას გიჩენდათ... ახლაც მახსოვს ოლქანდრების ის ნაზი, ტკბილი სურნელი, ყოველ საღამოს საპატრიარქოს ეზოში ჩუმად რომ იფრქვეოდა...

ხშირად, თავისუფალი დრო გამოუჩნდებოდა თუ არა, პატრიარქი ეზოში ჩამოდიოდა და თავის ბაღში განმართოვდებოდა ხოლმე... მას აქ თავისთვის განსაკუთრებული მყუდრო კუთხე ჰქონდა მოწყობილი... ვერავინ დაარღვევდა უწმინდესის განმართობის ამ იშვიათ წუთებს, როცა ის მხოლოდ უფალთან და თავის თავთან მართო რჩებოდა... ეს წუთები მისთვის ძალზედ მნიშვნელოვანი და ძვირფასი იყო... ამ თავის პატარა, იდუმალ „უდაბნოში“ იგი სრულ მდუმარებასა და ღოცვაში იძირებოდა და ღრმა სულიერ ფიქრებს მისცემოდა...

ერთხელაც, უწმინდესი ეზოში რომ ჩამოვიდა, თავის საყვარელ ტირიფის ხესთან შეჩერდა, მის ტოტებს ფრთხილად შეეხო... თითქოს ეფერებოდა... „როგორი თავმდაბალიაო,“ უთხრა მან მშვიდად იქვე, ახლოს მოფუფუსე მეზაღეს, ბერძენ დედა სოფიოს...

ამ სიტყვების გაგონებაზე დედა სოფიო გაოცების-

გან უეცრად შედგა... ხანმოკლე პაუზის შემდეგ უცებ ახედა უწმინდესს, ხელით კვიპაროსის ხეებზე მიანიშნა და სიცილით დასძინა: „აბაა... ამ „ამპარტავან“ კვიპაროსებს კი არ ჰგავს, ასე გაჭიმულები რომ დგანან და მხოლოდ მაღლა ცაში რომ იყურებიანო...“ რაზეც უწმინდესმა უთანხმოების ნიშნად თავი გააქნია, თბილად გაუღიმა და წყნარი ხმით უპასუხა: „არა, დედაო სოფიო, ესენი ამპარტავნები კი არ არიან, ესენი ცოცხალი კელაპტრები არიან...“

პატრიარქი ისე, როგორც არავინ, თავის გარშემო ყველგან და ყველაფერში იღუმალ მშვენიერებას ხედავდა. როგორც თვითონ ხშირად იმეორებდა ხოლმე ანტიკური ეპოქის ბერძენი ფილოსოფოსის პლოტინის (მე-III ს-ის ნეოპლატონიზმის სწავლების დამფუძნებლის) მთავარ თეზისს: „იმისათვის რომ დაინახო მშვენიერი და ამაღლებული, ჯერ თავად უნდა გახდე მშვენიერი და ამაღლებული“...

აღბათ ამიტომაც მას განსაკუთრებული სიყვარულით უყვარდა ხელოვნება: პოეზია, მუსიკა და, რაღა თქმა უნდა, მხატვრობა... თვითონაც მშვენივრად ხატავდა ... „ხატვის დროს ვისვენებო“, – ხშირად უთქვამს ჩვენთვის..

ერთი ძალიან დასამახსოვრებელი შემთხვევა მახსენდება, რომელიც ყოველთვის სხვანაირად მითბობს გულს... საპატრიარქოში ცხოვრების პირველი წლები იყო. მაშინ საპატრიარქოს კეთილმოწყობილ ძალიან ახალგაზრდა, გულმოდგინე, შრომისმოყვარე და კეთილსინდისიერი „მამაო“, იღუმენი მაკარი იყო... ის ამავედროულად საპატრიარქოს კარის წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიის წინამძღვარიც იყო. იმ პერიოდში მეც, უწმინდესის ლოცვა-კურთხევით, კარის ეკლესიაში ვმედავითნეობდი და ვგალობდი..

კარის ეკლესიის ეზოს ულამაზესი ვარდების ბაღი ამშვენებდა, რომელიც ალაფრთოვანებდა ყველა გამვლელს... ვარდების ფერთა ნაირფეროვნება თავბრუდამხვევ მშვენიერებასა და სილამაზეს ქმნიდა... მათი ნაზი, თბილი სურნელი კი იდუმალი ნუგეშით და მყუდროებით გავსებდა... და ეს ნამდვილი „საოცრება“ კი საპატრიარქოს უსათნოესი, უმორჩილესი და უსაყვარლესი მონაზვნის — დედა ევას (ჩაჩხიანის) — თავდადებული შრომითი ღვაწლის ნაყოფი იყო..

უწმინდესის ლოცვა-კურთხევით მას ეკლესიის მოვლა ევალებოდა, თუმცა ბაღზე ზრუნვა მის პირდაპირ მოვალეობაში სულაც არ შედიოდა, მაგრამ კეთილი ფერიასავით მღუპარების მოყვარული მთელ დღეს შრომასა და ლოცვაში ატარებდა და განსაკუთრებულად უყვარდა ბაღში ფუსფუსი და ვარდების მოვლა...

დედა ევა ჩემი ერთ-ერთი მესენაკე იყო დედა სოფიოსთან და დედა ევსევიასთან ერთად.

კარის ეკლესიის ეზოში, უწმინდესის ლოცვა-კურთხევით, უპოვართათვის პატარა სასადილოც იყო მოწყობილი. ერთხელაც, მამა მაკარი ეზოში გამოვიდა, ცოტა რომ შეესვენა წირვის შემდეგ და კარის ეკლესიის ვარდების ბაღთან შეჩერდა... სწორედ ამ დროს, მშვენიერ ვარდებს რომ მშვიდად უცქეროდა, უპოვართა სასადილოდან მოულოდნელად ჩხუბის ხმა მოესმა, რომელმაც წამში დაურღვია მამაოს მყუდროება...

ახალგაზრდა, მაგრამ საკმაოდ უხეში გოგონა, საშინელ, უხამს სიტყვებს წარმოთქვამდა და თავს ესხმოდა მის წინ,

რიგში, მდგომ ადამიანებს... ამავედროულად, მათგან სრულ მორჩილებას ითხოვდა ... ამ გოგონას ჯულია ერქვა... მოკლედ, ჯულია ნამდვილი რისხვა და კომმარო იყო უფასო სასადილოს სტუმრებისთვის, ყველასთვის, ვინც კი მის წინააღმდეგ „გალაშქრებას“ გაბედავდა.

ამის დანახვაზე მამაო სასწრაფოდ სასადილოსკენ გაემართა, სიტყვიერი ჩხუბი უკვე ხელჩართულ დაპირისპირებაში გადასულიყო... მამაომ ხმამაღლა და მკაცრად შესძახა ჯულიას: „აბა, რას სჩადი!!! შეწყვიტე ეს დავა ახლავე, თორემ მოვალ ახლა და მწარედ განანებ!!!“

მამა მაკარის დანახვაზე ყველა გაჩერდა, ჯულიას გარდა. ის კვლავინდებურად ჩხუბს აგრძელებდა... ცოტაც და მამაო ჯულიას გასაჩუმებლად მზად იყო, ხელიც კი გაერთყა მისთვის... თუმცა რაღაცნაირად მოახერხა თავის შეკავება და პირდაპირ პატრიარქისკენ გაეშურა... როგორც მამა მაკარი შემდგომ თვითონ ჰყვებოდა, ის გზაში მხოლოდ იმაზე ფიქრობდა, უწმინდესისთვის სასწრაფოდ მოეყოლა ეს ამბავი და მისგან ლოცვა-კურთხევა მიეღო, რათა სამართლიანად დაესაჯა ეს „ალქაჯი“ ჯულია..

როდესაც მასთან შევიდა, უწმინდესი ზურგიით იდგა და რაღაცას ხატავდა (თუ სწორად მახსოვს, ზამბახებს), რომ უცებ მოესმა მამა მაკარის აღელვებული და გაბრაზებული ხმა: იგი ჯულიას „გმირობების“ შესახებ ჰყვებოდა და ლოცვა-კურთხევას ითხოვდა მის სათანადოდ დასასჯელად, რომ უწმინდესი მოულოდნელად შემობრუნდა ფუნჯით ხელში, ცოტა ხნით შეჩერდა და უცებ მამა მაკარის უთხრა: „წადი, ახლა, მამაო, შენს კელიაში და... ჯულია დახატე...მერე მეც

მაჩვენე“...თავი დაუქნია და რაღაც მრავალმნიშვნელოვნად, ჩუმად გაიღიმა..

მამა მაკარი გაოგნებული მიაჩერდა უწმინდესს: თითქოს ყინულიანი წყალი გადაასხესო და ხმასაც ვერ იღებდა... თავჩაქინდრული დაბრუნდა თავის კელიაში და დაიწყო ჯუღიას სახის ხატვა... მას „სამართლიანი“ ბრაზი ერეოდა, ჯუღია დაუსჯელი რომ დარჩა... როგორც კი დააპირა ჯუღიას სახის დახატვა, იგრძნო, ბრაზისგან მთელი სხეული როგორ აუკანკალდა... ამ ბრაზით შეპყრობილი, ის ქაღალდს უბრალოდ უხეშად ხაზავდა და ნაფლეთებად გლეჯდა, თითქოს ჯუღიას ნაცვლად მას სჯიდა.

ასე გაგრძელდა გარკვეულ ხანს... მოულოდნელად მამა მაკარი უცებ შეჩერდა... და დაიწყო ფიქრი იმაზე, თუ რამ მიიყვანა ჯულია ამ მდგომარეობამდე: „ალბათ, ჯულიას, როგორც უფასო სასადილოს სტუმრების უმეტესობას, მძიმე ხვედრი ხვდა წილად და ისეთი არეული ოჯახიდან არის, საერთოდ რომ არ ჰგავს ოჯახს“, — ფიქრობდა ის — „შეიძლება მის ოჯახში მშობლები ხშირად ჩხუბობდნენ და ჯულიასაც მკაცრად სჯიდნენ... შეიძლება სცემდნენ კიდეც საწყალ ბავშვს და ასე წაართვეს მას ყველაზე ძვირფასი რამ — ბავშვობა მაშინ, როდესაც მას ყველაზე მეტად სჭირდებოდა მშობლების სითბო და სიყვარული...“

ამ ფიქრებში ჩაღრმავებულმა ვერც კი შენიშნა, როგორ გაჩნდა სახატავ ფურცელზე უცებ სისველე... ეს მამაოს ცრემლი იყო: მან უკვე სულ სხვა თვალთ — კეთილი მწყემსის, მოძღვრის თვალთ დაინახა ჯულია და ისე შეებრაღა ეს საწყალი უბედური გოგო, რომლის გარეგნული უხეშობისა

და უდიერი საქციელის მიღმა იმალებოდა დიდი ტკივილებით დასერილი ფაქიზი და მგრძნობიარე სული, რომელიც ასე უმოწყალოდ ფეხქვეშ გათელეს და გააუხეშეს...

„...და დღეს, ალბათ, როგორი მოწყურებული იქნება ჯულია ადამიანურ სითბოსა და სიყვარულს, რასაც შეიძლება თავადაც ვერც აცნობიერებს“, – ასე ფიქრობდა მამაო... ჯულიას სიბრალულთ მას გული შეეკუმშა და უცებ საშინლად შერცხვა თავისი რისხვისა და ბრაზის, რომელიც მან ამ პატარა გოგოს თავზე დაატეხა...

ამ ფიქრებში ჩაძირულმა მამაომ შეუმჩნევლად ისეთი ლამაზი ჯულია დახატა, ისეთი ნამდვილი და საყვარელი, რომ თავადაც გაცოცხლებული დარჩა...

ეს შემთხვევა მამა მაკარისთვის მთელი ცხოვრების უდიდეს გაკვეთილად იქცა, რომელიც მას ასე უსიტყვოდ (უდრდტვინველად) ჩაუტარა ჩვენმა ბრძენმა უწმინდესმა და, ამავდროულად, ასე ფაქიზად და სათუთად განკურნა მამაოს სული...

კარის წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიასთან დაკავშირებით მინდა გავიხსენო ერთი განსაკუთრებულად საყვარელი და ძვირფასი ტრადიცია, რომელიც მისმა უწმინდესობამ თავად დაამკვიდრა... ყოველ ორშაბათს, დილით, იგი მონაზვნებთან და მამებთან ერთად კარის ეკლესიაში გადმოდის და პატარა ლოცვას აღავლენდა; თავდაპირველად გვაგალობებდა წმინდა გიორგის ტროპარს სამჯერ, შემდეგ რიგ-რიგობით ვკითხულობდით სამ ფსალმუნს: 26-ე, 50-ე და 90-ე ფსალმუნებს, ბოლოს კი ყველანი ერთად ვგალობდით „ღირს არსს“.

ეს მადლიანი ტრადიცია დღემდე გრძელდება კარის ეკლესიაში: ამჟამად ეკლესიის წინამძღვრის — მამა ლევან ფირცხალაიშვილის — ხელმძღვანელობით ყოველ ორშაბათს დილით აქ აღესრულება პარაკლის-პანაშვიდები.

ამ ტრადიციის საფუძველი მისმა უწმინდესობამ ასე განმარტა: ორშაბათი დღე წმინდა ანგელოზებს ეძღვნება... წმინდა ანგელოზები ძალიან ახლოს დგანან უფალთან და ადამიანის უძლიერესი მფარველები და მსწრაფლშემწენი არიან... განსაკუთრებული სიყვარულით მან მთავარანგელოზები — მიქაელი და გაბრიელი ახსენა... ყველა, ვინც განსაცდელის ჟამს მათ დასახმარებლად გულმხურვალედ მოუხმობს, მათ მსწრაფლ შეწევნას მყისიერად იგრძნობს... ამიტომ ვინც ყოველ ორშაბათს დილით ეკლესიაში მიდის და გულმოდგინედ ევედრება მათ, წმინდა ანგელოზთა განსაკუთრებულ მადლს, შეწევნასა და მფარველობას მოიხვეჭს.

წმინდა ანგელოზებთან და უწმინდესთან კიდევ ერთი, ძალიან ლამაზი და სათუთი მოგონება მაკავშირებს...

ჩემი ერთ-ერთი მესენაკე ძალიან მოკრძალებული და მორიდებული დედა ევსევია (ჩოხელი) იყო. მას ორივე შვილი გულის მანკით ჰყავდა დაღუპული... მიუხედავად ამხელა ტკივილისა, ის მუდამ მოსიყვარულე და მომღიმარი, ყველას მიმართ კეთილგანწყობილი, საოცრად თბილი დედაო იყო ... მზად იყო ნებისმიერ ადამიანს გვერდში ამოდგომოდა, თუმცა როცა საქმე მას ან მის ოჯახს ეხებოდა, არაფრით არ შეეძლო ვინმეს შეწუხება..

ერთხელ თავისი შვილებისთვის საკურთხი გაამზადა და ძალიან სურდა პატრიარქისთვის მიერთმია, მისი შვილე-

ბი რომ მოეხსენებინა... ვხედავდი რა, თუ როგორ იტანჯებოდა შინაგანად დედა ევსევია, თუ როგორ არ უნდოდა მას უწმინდესის შეწუხება, გამოვართვი ხელიდან საკურთხი და ვუთხარი:

— მე გადავცემ უწმინდეს შენი სახელით, არ ინერვიულო!

მას ისე გაუხარდა... შვებით ამოისუნთქა, თითქოს გულიდან მძიმე ლოდი მოეხსნა... ასე, საკურთხით ხელში, უწმინდესისკენ გავემართე... მეც საშინლად მერიდებოდა მისი შეწუხება, მაგრამ სხვა გზა აღარ იყო...

როგორც კი მესამე სართულზე ლიფტის კარი გაიხსნა, მოულოდნელად უწმინდესს შევეფეთე..

— რა არის ეს? — მკითხა მან.

— დედა ვსევიას მიერ თქვენთვის მომზადებული საკურთხი მისი შვილების მოსახსენებლად... თვითონ ძალიან ერიდებოდა და მე წამოვიღე, — ვუპასუხე.

— უფალმა მოიხსენიოს დედა ევსევიას შვილები, — თქვა უწმინდესმა და ჯვარი გადასახა საკურთხს...

შემდეგ დედებს უთხრა:

— წაიღეთ, სადილზე მივირთმევ...

და უცებ მოულოდნელად მომიბრუნდა და მკითხა:

— შენ რატომ არ ეხმარები დედებს?

...საერთოდ, არც კი ვიცოდი, რაზე იყო საუბარი და რა პასუხი უნდა გამეცა... სრულიად გაოგნებული მივაჩერდი უწმინდესს და მასთან ერთად სამკერვალო ოთახში შევედი...

დედები უწმინდესის ოჯახის მამაღმერთის უძველეს ხატზე, რომელსაც ის სიონის ეკლესიას სწირავდა, გამოსახულ ქერუბიმებს მარგალიტებით ამკობდნენ... უწმინდესმა

თქვა, რომ ერთ დღეში უნდა მოესწროთ მათი მოქარგვა, ამიტომ მესამე სართულის ყველა დედაო იღებდა მონაწილეობას ამ მოჩილებების შესრულებაში...

„დამხმარე მოგიყვანეთ“, — ღიმილით უთხრა უწმინდესმა დედებს... მათ გულიანად გაეცინათ... „მანანა?! დამხმარედ?! რა იცის, მან ნემსი და ძაფი რომელ ხელში დიჭიროს?!“ და ისინი აბსოლუტურად მართლები ივნენ... მე ნამდვილად არ მეხერხებოდა კერვა... საკუთარი უსუსურობისგან, როგორც ჩანს, ისეთი საწყალი თვალებით შევხედე უწმინდესს, რომ მან უცებ ისე გაშლილად და ძლიერად დამადო თავზე თავისი მადლიანი თბილი ხელი და ისეთი მამობრივი ღიმილით უთხრა დედებს: „ჰოდა თქვენ ასწავლითო... ეს ძალიან ყოჩაღი არისო...“ დამტოვა დედებთან და ოთხიდან გავიდა...

გულში ისევ იმხელა სითბო და სიხარული ჩამეღვარა, როგორც იმ დღეს, უწმინდესმა საპატრიარქოში საცხოვრებლად რომ დამტოვა... რა უნდა ექნათ დედებს? მართალია, დიდი იმედი არ ჰქონდათ ჩემი, მაგრამ ასეთი იყო უწმინდესის ლოცვა-კურთხევა...

მოლდოველ დედა ანასტასიას მივუჯექი გვერდით. და ვაკვირდებოდი, როგორ კინძავდა მარგალიტებს და როგორ ქარგავდა ქერუბიმების ფრთებს... ჩემდა გასაკვირად, ძალიან სწრაფად ავუღე ალღო და დავიწე „ჩემი ქერუბიმის“ ფრთის მარგალიტებით მოქარგვა (შემკობა)...

დედები ხშირად ასრულებდნენ მსგავს მორჩილებებს, ამიტომ მათვის ეს ძალიან ჩვეული კურთხევა იყო, ჩემგან განსხვავებით... ისინი ერთმანეთში დროდადრო კიდევ საუბრობდნენ, რაღაც საკითხებზეც მსჯელობდნენ და,

ამავდროულად, ძალიან მარჯვე, მოხერხებული მოძრაობებით კინძავდნენ მარგალიტებს და ქარგავდნენ..

მე კი ისეთი შეგრძნება დამეუფლა, თითქოს პირდაპირ უფლის ტახტის წინაშე ვისხედით. ზედმეტ სუნთქვასაც ვერიდებოდი, არამცთუ საუბარს... თანდათან ისე ძლიერ გამიტკბა ქერუბიმის ფრთის მოქარგვა, რომ დროსაც ველარ ვამჩნევდი... ჩემი მოძრაობები, რა თქმა უნდა, ბევრად უფრო ნელი და გამოუცდელი იყო, მაგრამ ეს სულაც არ მიშლიდა ხელს, უდიდესი სიხარული განმეცადა და სულში რაღაცნაირი, არაამქვეყნიური სიმეუდროვე მეგრძნო...

დედები საღამოს ლოცვის შემდეგ დასაძინებლად მოემზადნენ. მე კი მარტო დავრჩი სამკერვალო ოთახში და ვაგრძელებდი „ჩემი ქერუბიმის“ ფრთების მოქარგვას...

ამასობაში კიდევ გათენდა. სამკერვალოში დედები შემოდიოდნენ და აგრძელებდნენ მუშაობას... ზუსტად შუადღისთვის მე დავასრულე „ჩემი ქერუბიმი“ და ჩავედი დაბლა, რომ დამესვენა... თურმე ისეთი დაღლილი ვყოფილვარ, მხოლოდ მაშინ ვიგრძენი, როცა კელიაში შევედი... ლოგინზე მივწევი თუ არა, იმწამსვე ჩამეძინა..

რომ გამომეღვიძა, უკვე საღამო იყო... კელიაში აღარავინ დამხვდა... მხოლოდ კვამლის სუნი ვიგრძენი... გამოვედი დერეფანში: იქაც ვერავინ ვნახე... შემდეგ საპატრიარქოს ფოიეში გავედი და იქ შემზარავი სურათი ვიხილე: კედლები ცეცხლისაგან გაშავებული და გადაბუგული იყო... ნამწვის კვამლი კი იქაურობას ავსებდა...

როგორც შემდეგ დედები მომიყვნენ, მოკლე ჩართვის გამო პირველ სართულზე ხანძარი გაჩენილიყო, რომელიც

ნელ-ნელა ზემო სართულებისკენ ადიოდა... გამოიძახეს სახანძრო და დედები შენობიდან გაიყვანეს

ჩემმა შესენაკე დედებმა კი არ იცოდნენ, რომ მე კელიაში დავრჩი. მათ იფიქრეს, რომ მესამე სართულის დედებთან ერთად გამიყვანეს შენობიდან... თურმე ამ ხანძრისას შენობაში სრულიად მარტო დავრჩენილვარ... და მე საერთოდ არაფერი მიგრძვნია, ისე ღრმად მეძინა..

...იმ დღე-ღამეში მე მხოლოდ ქერუბიმის ორი პატარა ფრთა მოვქარგე... მაგრამ იმ დღეს, როცა ხანძარი შენობას მოედო, მთელი ჩემი არსება თითქოს სწორედ ქერუბიმის იმ ორი პატარა ფრთის ქვეშ იყო მყუდროდ შეფარებული და დაცული...

ხშირად მიფიქრია იმ დღეზე... ჩემს „ქერუბიმზე“, რომელმაც ასე სათუთად ამარიდა ამხელა შიში და შფოთი და თავისი ფრთებით დამიფარა... მაგრამ ყველაზე მთავარი ის არის, რომ ეს ნამდვილი სასწაული უწმინდესის ლოცვა-კურთხევამ მოახდინა... მე კიდევ ერთხელ დავრწმუნდი, რა უდიდესი ძალა სუფევს ჩვენი პატრიარქის კურთხევაში..

ამ უძვირფასეს გამოცდილებას ძალიან ღრმად და სათუთად ვინახავ გულში... როგორც უწმინდესის კურთხევით უფლის მადლთან ცოცხლად შეხებისა და წმინდა ანგელოზების ბეციური მფარველობის იმ სულიერი განცდისა, რომლის ახსნაც ადამიანური სიტყვებით, ალბათ, შეუძლებელია..

„ადამიანი უყურებს სახეს, ხოლო უფალი უყურებს გულს“, — ხშირად იმეორებდა უწმინდესი უფლის ამ სიტყვებს, რომლებიც სამოელ წინასწარმეტყველს უთხრა. წლების განმავლობაში არაერთხელ მომისმენია ეს სიტყვები, მაგრამ მათი

ნამდვილი სიღრმე თითქოს მაშინ გავაცნობიერე, როცა სამი სრულიად განსხვავებული ადამიანის ისტორიას შევესწარი – სამი ადამიანის, რომელთაც ერთმანეთთან თითქოს არაფერი აკავშირებდათ, გარდა ერთისა: უწმინდესი მათში იმას ხედავდა, რაც სხვებისთვის შეუმჩნეველი იყო...

ერთ-ერთი მათგანი თემური იყო: ძალიან ნიჭიერი, მაგრამ ბოლომდე ვერშემდგარი რეჟისორი, რომელსაც ცხოვრებაც ვერ აეწყო და უმუშევარი დარჩა ცოლ-შვილთან ერთად... მას ხშირად ნახავდით უწმინდესთან სტუმრად მოსულს... გარეგნული სიტლანქისა და რაღაცნაირი სიგორობის მიღმა სრულიად სხვა ადამიანი იმალებოდა: მგრძნობიარე, შინაგანად ძალიან დახვეწილი, ნამდვილი რაფინირებული ესთეტი და, ამავედროულად, საოცრად თბილი და კეთილშობილი...

თემური ძალიან განიცდიდა თავის ასეთ მდგომარეობას და ამის გამო სმას მიეძალა... მაგრამ მის ცხოვრებაში ერთი რამ უცვლელი და წმიდათაწმიდა რჩებოდა: უპირობო, ბავშვით ალალე ნდობა და სიყვარული ჩვენი უწმინდესისადმი... და ამ დიდ სიყვარულსა და ნდობას უწმინდესიც გრძნობდა...

ის არა მხოლოდ ეხმარებოდა თემურს ოჯახის რჩენაში, მისი სულიერი მოძღვარიც იყო და გვერდით ედგა, მისი ძვირფასი სული რომ გადაერჩინა..

საპატრიარქოს შესასვლელში დაცვის სამსახურიც კი გაფრთხილებული იყო, რომ თემური ყოველთვის ამოეშვათ მასთან. იმ პერიოდში მე დედების სატრაპეზოში დედა ევასთან ერთად ვასრულებდი მეტრაპეზის მორჩილებას...

მახსოვს, როგორი ბედნიერი და გასხივოსნებული სახით შემოვიდოდა სატრაპეზოში თემური უწმინდესთან შეხვედრის შემდეგ: თითქოს შინაგანად ანათებდა... ამაზე ხშირად მიფიქრია: „როგორ შეიძლება ადამიანს ნახევარ საათში სახე სრულად შეეცვალოს?...“ და იქვე ვპასუხობდი საკუთარ თავს: „ეს ხომ პატრიარქის უდიდესი მადლის ზეგავლენაა-მეთქი“...

უწმინდესის კურთხევით, მასთან შეხვედრის შემდეგ ის ყოველთვის ჩვენს ტრაპეზს ეწვეოდა... თემური ძმასავით მიყვარდა და ხშირად ვუმზადებდი თავის საყვარელ „ბაჟეს“, რის გამოც ბავშვივით მემადლიერებოდა..

სამწუხაროდ, თემური ახალგაზრდა გარდაიცვალა... არც მაშინ მიუტოვებია იგი და მისი ოჯახი უწმინდესს... პატრიარქის ლოცვა-კურთხევით თემური კარის ეკლესიაში დავასვენეთ და ღამე ფსალმუნების კითხვაში გავუთენეთ. ყველაფერზე მისმა უწმინდესობამ მამასავით იბრუნა... პატრიარქის ნაჩუქარი ტანსაცმელი და ფეხსაცმელი ეცვა... სახე ისეთი სულიერი და საოცრად მშვიდი ჰქონდა: „აღბათ, სასუფეველში დაიდო ბინა-მეთქი“, გავიფიქრე... და უცებ გამახსენდა მისი სიტყვები, ბოლოს რომ ვნახე: „მანანა, შეხვედრამდე სამოთხეში...“ – მითხრა და ისე ბედნიერად გამიღიმა, თითქოს ამ შეხვედრაში დარწმუნებული იყო...

თემურის შემდეგ მინდა ნინო გავიხსენო: ერთი უბრალო ქალი პატრიარქის მრევლიდან. ის მუდამ თავსაფარწაკრული დადიოდა ხოლმე... თითქოს სახარების რომელიღაც პერსონაჟი გაცოცხლებულიყო მის სახეში: ღვთისმოსიში

და სათნო იყო, ისეთი წრფელი და ცოცხალი სარწმუნოება ჰქონდა...

ნინოს ერთი უსაზღვროდ „მადლიანი“ ჩვეულება ჰქონდა: ყოველ საღამოს უწმინდესს მონაზვნების ხელით ერთ ცხელ პურს უგზავნიდა... ასე გრძელდებოდა წლების განმავლობაში... უწმინდესი და დედები, ყველანი იცნობდნენ ნინოს, ყველას ძალიან უყვარდა და უხაროდა მისი ნახვა... ზოგჯერ, დიდი თხოვნის შემდეგ, შეიძლება დედების ტრაპეზზეც დარჩენილიყო, მაგრამ იმდენად ცოტას მიირთმევდა, რომ უსხეულო ანგელოზს მოგაგონებდათ... ერთ დღეს ნინო აღარ გამოჩნდა საპატრიარქოში... ერთი დღე გავიდა, მერე მეორე... ერთი კვირაც მიილია... ყველანი შევწუხდით და მისი ამბავი უწმინდესს მოვახსენეთ. პატრიარქმა მაშინვე დაგვაგულა: მივსულიყავით მასთან და გავეგო, რა ხდებოდა.

ნინო მძიმედ იყო ავად, შორსწასული ონკოლოგიური სენით. ერთ პატარა ოთახში მცხოვრები ამ მდგომარეობაში უკვე საკუთარ თავსაც ვეღარ უვლიდა. უწმინდესის ლოცვა-კურთხევით ნინო მისთვის წინასწარ მომზადებულ ოთახში საპატრიარქოში გადმოვიყვანეთ. მისი მოვლა საპატრიარქოს დედაოს – დედა ანას (წიკლაურს) დაევალა, რომელიც საოცარი გულმოდგინებითა და სიყვარულით უვლიდა მას...

ნინოს მდგომარეობა თანდათან უფრო მძიმდებოდა და სრულიად განსაკუთრებულ, ურთულეს მოვლას საჭიროებდა... მიუხედავად ყველაფრისა, უწმინდესი მას ყოველდღე აკითხავდა, ესაუბრებოდა, ამხნევებდა და მისთვის ჩვეული თბილი იუმორით ცდილობდა, ტკივილი ცოტათი მაინც შეემსუბუქებინა... ხოლო ის, რაც შემდეგ ვნახე,

ჩემს გულში პატრიარქის სიყვარულის ერთ-ერთ ყველაზე დიდ გამოხატულებად დარჩა: დედებთან ერთად ექიმების დანიშნულების მიხედვით, თავად მონაწილეობდა ნინოს უმძიმეს მოვლაში: საკუთარი ხელით უმუშავებდა დაწყულ-ლებულ ჭრილობებს... არ ვიცი, რამდენ ადამიანს შეუძლია ასე მიუახლოვდეს სხვის ტკივილს და გაითავისოს ის არა მხოლოდ სიტყვით, არამედ საკუთარი გულით... ნინოსთვის ეს მარტო ფიზიკურ მოვლა არ იყო — ეს მისთვის გაცილებით მეტს ნიშნავდა... ამ უმძიმეს მდგომარეობაში უწმინდესის გვერდით ყოფნა სხვანაირ შინაგან ძალას აძლევდა... მისი ყოველდღიური მისვლა, საუბარი, და, რაც ყველაზე მთავარია, პატრიარქის პირადი წარმოდგენელი მზრუნველობა სიცოცხლის იმედის ნაპერწკალს უღვივებდა.

ნინო გაზაფხულზე, აღდგომის ბრწყინვალე დღეების შემდეგ გარდაიცვალა — ლომისობას, წმინდა გიორგის დღესასწაულზე... მას ხომ ასე უყვარდა გაზაფხულზე საპატრიარქოს ეზოში მსხლისა და ტყემლის თეთრი ფარფატი, უნაზესი ყვავილების ცქერა...

სასახლეში დასვენებული, სულ თეთრებში გაწყობილი, ნინო ისეთი ლამაზი და მშვიდი იყო, თითქოს იდუმალ არაამქვეყნიურ ნათელში გახვეულიყო — ნამდვილ ქრისტეს პატარძალს მოგაგონებდათ...

უწმინდესის ლოცვა-კურთხევით იგი დედათამონასტერში, მონაზვნების გვერდით დაკრძალეს...

...ერთ საღამოს საპატრიარქოს მესამე სართულზე, როგორც ყოველთვის, ძილის წინა ლოცვები იკითხებოდა, როცა უეცრად გარეთ საშინელი ქარიშხალი ატყდა. ისეთი ქა-

რი ამოვარდა, სახურავებს ხდიდა და ხეებს ძირფესვიანად აქცევდა. შემდეგ შემზარავი ჭექა-ქუხილი გაისმა და თავსხმა წვიმა წამოვიდა. სწორედ ამ ავდარში, საპატრიარქოს წინა კარზე ხმამალალი ბრახუნის ხმა გაისმა. ვიღაც დახმარებას, თავშესაფარს ითხოვდა. ისეთი თავსხმა იყო, გარეთ გასვლას ვერავინ ბედავდა..

მაშინ უწმინდესი თავად ჩაბრძანდა ეზოში და კარების გაღება ბრძანა... კარის იქით ერთი პატარა, გამხდარი ქალი იდგა. ბელურასავით, სიცივისგან ერთიანად კანკალებდა, წვიმისაგან თავიდან ფეხებამდე გალუმპულიყო...

ეს იყო მოლდოველი მარია — ჩვენი ისტორიის მესამე გმირი..

უწმინდესმა იგი შინ შემოიყვანა... პირსახოცი მოატანიდა და მამობრივი ზრუნვით თავად გაუშრო თმა. შემდეგ დედებს სთხოვა, მისთვის მშრალი და სუფთა ტანსაცმელი მიეცათ, ცხელი ჩაი დაეღვეინებიათ და ტრაპეზიც მიერთმიათ..

ამის შემდეგ დიდხანს ესაუბრა... და როცა შეიტყო, რომ მარიას წასასვლელი არსად ჰქონდა, უწმინდესმა საპატრიარქოში დარჩენა შესთავაზა... მარიას ცრემლები მოადგა: სრულიად უცნობი, ქუჩიდან მოსული ადამიანი, ალბათ, იმ ღამეს არც კი ელოდა, რომ მისთვის საპატრიარქოს კარები გაიღებოდა და იმ კარს მიღმა მას თავად პატრიარქი დახვდებოდა და ასეთი სიყვარულით იზრუნებდა მასზე...

მარიამ თითქმის ორი წელი იცხოვრა საპატრიარქოში, ცოტათი სალოსობდა, უყვარდა განმარტოება, დღესა და ღამეს ლოცვაში ატარებდა და უმკაცრესად მარხულობდა, ხსნილშიც კი... ზოგჯერ დედებს ხმამალლა დაუყვირებდა და

სამართლიან შენიშვნასაც მისცემდა ხოლმე, რის გამოც მისი ცოტათი ეშინოდათ კიდევ... უწმინდესს კი ეღიმებოდა, დედების შეშინებულ სახეებს რომ ხედავდა.

მიუხედავად გარეგნული სიმკაცრისა, მარიას ძალიან ფაქიზი, უსაზღვროდ კეთილი და გულჩვილი სული ჰქონდა... სწორედ ამიტომ არავის სწყინდა მისი სიტყვების: ყველას უყვარდა და ცდილობდნენ, მარია არ გაებრაზებინათ...

უწმინდესს კი განსაკუთრებით უყვარდა მისი ბავშვური სისუფთავე და უბრალოება... ხშირად გვერდით დაისვა— და და ესაუბრებოდა ისე უშუალოდ და თბილად, როგორც მხოლოდ პატრიარქს შეეძლო, როგორც ძალიან ძვირფას და ახლობელ ადამიანს...

როგორც ვიცი, ორი წლის შემდეგ მარია ისევ თავის სამშობლოში, მოლდოვაში, დაბრუნდა... თუმცა მისი სულის სიტბო ჩემს გულში დღემდე შემორჩა..

სამი სრულიად განსხვავებული ადამიანი...

ერთი — რეჟისორი, რომლის გარეგნულ და ცხოვრებისეულ სიმძიმეთა მიღმა უწმინდესმა უფაქიზესი და უსათუთესი სული დაინახა...

მეორე — უბრალო ქალი, რომელსაც ყოველდღე მხოლოდ ერთი ცხელი პურის მოტანა შეეძლო, მაგრამ იმ ერთ პურში მან მთელი თავისი სიყვარული — თავისი გული ჩადო...

და მესამე: უცხო, ქუჩიდან მოსული უცნობი ქალი, რომელსაც ქარიშხლიან ღამეს მთელ სამყაროში მხოლოდ ერთი კარი გაეღო, რომლის უკან პატრიარქი იდგა...

და სამივეს მიმართ უწმინდესის მზერა ერთნაირი იყო: მზერა, რომელიც სახის მიღმა თვით ადამიანს... მის გულს ხედავდა...

...იმას, რასაც უწმინდესი ხმამაღლა, სიტყვით თითქმის არასოდეს ამბობდა, თავისი ცხოვრების წესით გვასწავლიდა და გვიჩვენებდა... რაოდენ ჭუჭყსა და ტალახშიც არ უნდა იყოს გასვრილი ადამიანის სული, სიღრმეში ის მაინც ხელთუქმნელ და ხელუხლებელ ცოცხალ ღვთის ხატებად რჩება....

რამხელა სიფრთხილე გვმართებს, გარეგნული „ჭუჭყის“ მოცილებისას სულის „დედანი ხატი“ რომ არ დავაზიანოთ, მას უხეშად არ შევეხოთ, უნებლიეთ არ დავჭრათ და არ დავაზიანოთ იგი — ის ხომ ასეთი სათუთი და ასეთი ძვირფასია...

როცა უწმინდესს ვიგონებ, ყოველთვის სახარების ეს სიტყვები მახსენდება, რომ უფალს „წყალობა ნებავს და არა მსხვერპლი“... რომ უფალი „გარდატეხილ ლერწამს“ არასოდეს გადატეხავს...

ამიტომაც უთხრა მან მამა მაკარის: „არ დასაჯო... ჯერ დახატე...“ ხატვისას სულის „თვალი“ რომ დამშვიდდება, მაშინ ბრაზის მიღმა შეძლებ ადამიანის სულის მშვენიერების დანახვას...

ასე ხედავდა და ეძებდა უწმინდესი ყველგან დამალულ მშვენიერებას: ტირიფშიც, კვიპაროსსა და იმ უხეშ გოგონაშიც, რომელშიც სხვები მხოლოდ „ალქაჯს“ ამჩნევდნენ..

თორმეტი წელი ამ სულიერი ნათლით გამსჭვალული პატრიარქის განზომილებაში ვცხოვრობდი...

და ახლაც, როდესაც ოლეანდრების სურნელი მომეფინება ან ვინმეს სიხისტეს, სისასტიკესა თუ გულგრილობას გადავაწყდები ხოლმე, ყოველთვის მახსენდება ჩვენი უძვირფასესი პატრიარქი ფუნჯით ხელში...და მისი წყნარი თბილი

ხმა: „დახატე ჯერ და შემდგომ ნახავ, თუ რა სილამაზე იმა-
ლება ამ „ტალახის“ ქვეშ...“

ამიტომაც არის ის ჩემი მზიანი პატრიარქი: არა იმიტომ,
რომ მის გზაზე ყოველთვის მზე ეფინებოდა. არამედ იმიტომ,
რომ ყოველი ადამიანის სულში ის სინათლეს ეძებდა
და პოულობდა იქაც კი, სადაც სხვებს მხოლოდ ჩრდილი
ეჩვენებოდათ...

-
1. გონებამოკრებილობა — ისიხასტური (მართლმადიდებლური
ასკეტური) ტრადიციისათვის დამახასიათებელი
სულიერი მდგომარეობაა: გონებისა და გულის შინაგანი
მოკრება, უფანტველი ღოცვა და მდუმარება.

გარეკანზე: ჯანაშვილისეული ბიბლია. XV-XVI სს. (A 646)
დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში.



ქართული
კლასიკის სახელმწიფო ბიბლიოთეკა

გამომცემელი:
ფასეულობათა კვლევის საზოგადოება



საზოგადოებრივი ინფორმაცია

ჟურნალი გამოდის წელიწადში სამჯერ
„საზოგადოებრივი ინფორმაცია“ ინიციატივითა და ფინანსური მხარდაჭერით
მისამართი: თავისუფლების მოედანი 4
email: info@lveriisa.ge
www.lveriisa.ge

ყველა უფლება დაცულია. ©
ISSN 1512 – 3650
UDC (uak) 34 (051.2) გ – 942

